

מחקר הערכה לתוכנית: "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!" בתנועת הצופים

דו"ח מחקר מסכם

ד"ר שירן בורד
אלה ברקוביץ
ד"ר ריקי טסלר
ד"ר מאיה סימן טוב
פרופ' אורנה בראון-אפל

מוגש לרשות הלאומית למלחמה בסמים ובאלכוהול

מחקר הערכה לתוכנית: "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!" בתנועת

הצופים

תקציר

רקע: שתיית משקאות אלכוהוליים קשורה בקשת רחבה של סיכונים בריאותיים והתנהגותיים שעלולים לפגוע ישירות במצב הפיזי, הנפשי והחברתי של בני הנוער בטווח הקצר ובטווח הארוך. שתיית משקאות אלכוהוליים בקרב בני נוער עולה עם הגיל בתקופת ההתבגרות, ומגיעה לשיאה בתקופת ההתבגרות המאוחרת ובתחילת שנות ה-20. מהספרות עולה, כי תקופת השיא לתחילת שתיית אלכוהול היא בין גילאי 17-10, כאשר 30-40% מבני הנוער מתחילים לשתות אלכוהול לפני גיל 14.

מזה כחמש שנים, מפתחת ומקדמת תנועת הצופים מערך הוליסטי למניעת שתיית אלכוהול, המבוסס על בנייתו והעברתו של מסר תנועתי ברור ואחיד ("אלכוהול, אתה לא צריך את זה!"), וכן גיבוש עמדות ויצירת נורמות הנוגדות שתיית אלכוהול בקרב בני הנוער.

כחלק ממערך זה נכתבה בשנים 2011-2012 חוברת הסדנאות "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!", הנושאת שם זהה למסר התנועתי, שעיקרה התמודדות ומניעה של שתיית אלכוהול בקרב בני הנוער בתנועה. החוברת כוללת שמונה סדנאות המיועדות לחניכי השכבה הבוגרת (שכב"ג, כיתות י"ב): סדנת עמדות, גבולות ומשמעות, אלכוהול ואני, הבדלים מגדריים בהקשר לשתיית אלכוהול (פעילות נפרדת לבנים ובנות), מידע בנוגע לאלכוהול, אחריות, דמות חבר השכב"ג בראי המניעה ופעילות סיכום.

מטרת המחקר: לבדוק האם המערך ההוליסטי, אותו מקדמת תנועת הצופים, הכולל גיבוש מסר תנועתי אחיד ופיתוח חוברת הסדנאות, הוביל לשינוי עמדות, נורמות והתנהגות שתיית אלכוהול בקרב חברי השכבה הבוגרת (שכב"ג).

שיטות המחקר: המחקר הנוכחי הינו מחקר הערכה, המתמקד בהערכת תוצאות בלבד. במסגרת המחקר נעשה שימוש בשני סוגי מחקר: מחקר איכותני ומחקר חתך כמותי, במסגרתו הועברו שאלונים כמותיים בדיווח עצמי לחניכי השכבה הבוגרת בשלוש נקודות זמן: דצמבר 2012 - אפריל 2013, אפריל 2014 - יולי 2014 ואפריל 2016 - יולי 2016. שאלוני המחקר הועברו בפועל בקרב 1464 חניכי תנועת הצופים, בשש הנהגות: חיפה, שרון צפון, שרון דרום, דן, רמת גן ותל אביב. השאלונים הועברו לחניכי השכב"ג, הלומדים בכיתות י"ב. השאלונים הועברו לחניכים בשלוש תקופות עיקריות: בתקופה שלפני ההתערבות ($n=441$), לאחר שנת ההתערבות הראשונה ($n=441$) ולאחר שנת ההתערבות השנייה ($n=582$).

בהחלטה משותפת עם תנועת הצופים, נבחרה הנהגה אחת, שהוגדרה כ"הנהגת ההתערבות", בה הוחלט כי בנוסף להיכרות עם המערך ההוליסטי שפיתחה התנועה, תיערך עבודה משותפת

אינטנסיבית יותר, הכוללת, בנוסף להעברת המסר והיכרות עם חוברת הסדנאות, גם ליווי של מכון "יסודות" לצורך יצירת תהליך משמעותי ואינטנסיבי יותר. בהנהגה זו נבחרו חמישה שבטים, בהם הועברו בפועל שאלוני המחקר. בנוסף, נבחרו חמש "הנהגות" ברחבי הארץ, בהן נערך המחקר. בכל אחת מחמש ההנהגות הללו נבחרו על-ידי מרכז ההנהגה שני "שבטים", בהן הועברו בפועל שאלוני המחקר. חמש ההנהגות הללו הוגדרו כ"הנהגות ביקורת".

חשוב לציין כי גם לאחר החלוקה ל"הנהגות התערבות" ו"הנהגות ביקורת" לא היה פיקוח של צוות המחקר בנוגע למספר הסדנאות שהועברו בכל אחד מ"השבטים". ההחלטה הייתה כי התהליך הינו באחריותה של תנועת הצופים, בעוד מחקר ההערכה מודד את השוני במדדי התוצאה בלבד.

במסגרת המחקר האיכותני בוצעו לאורך שנות המחקר ראיונות עם צוותי הנהגות, מרכזים בוגרים, מרכזים צעירים, מדריכי שכבה בוגרת וחניכי השכבה הבוגרת.

תוצאות המחקר: כאמור, במסגרת המחקר הנוכחי בוצעה הערכת תוצאות עבור המערך ההוליסטי הכללי, ולא בוצעה הערכת תהליך עבור חוברת הסדנאות. משמעות הדבר, כי אין לצוות המחקר מידע מדויק על הפעילויות שהועברו, מספרן ותדירותן (מלבד הנקודות לגבי אופן העברת התוכנית שעלו במסגרת הניתוח האיכותני). מניתוח ממצאי הראיונות האיכותניים ניתן ללמוד, כי לא קיימת הסכמה חד משמעית בקרב בעלי התפקידים בנוגע למערך ההוסילטי בכלל ולמסר "אתה לא צריך את זה" בפרט. בעוד שמרבית המשתתפים הסכימו באופן גורף, כי לאלכוהול אין מקום בתוך הצופים, חלקם האמינו כי השתייה היא בלתי נמנעת והנוער ישתה בכל זאת ולכן, על אף המסר, יש לאפשר להם להרגיש פתוחים ולדבר עם המדריכים על הנושא. רבים ציינו כי הם חולקים על המסר- "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!" והרגישו כי המסר מנותק מהשטח, וללא בסיס בנוגע למציאות בה חיים בני הנוער, זאת בעוד מרואיינים אחרים אמרו כי המסר הוא מצוין ומדויק. **חשוב לציין, כי מהראיונות האיכותניים עולה, כי מעטים מהמראיינים דיווחו על פעילות מסודרת ועקבית בנושא אלכוהול לאורך השנה.**

ממצאי המחקר הכמותי תומכים בממצאי המחקר האיכותני ומלמדים, כי ברוב המשתתפים שנבדקו, לא התרחש שינוי מובהק בעמדות, בנורמות או בהתנהגות השתייה של בני הנוער. עם זאת, ממצאי המחקר מלמדים, כי בעוד בקרב משתתפי קבוצת הביקורת תדירות שתיית אלכוהול עלתה לאורך שנות המחקר באופן מובהק ($P=0.03$), בקרב משתתפי קבוצת ההתערבות לא נצפתה עלייה דומה. **לאור ממצאים אילו ניתן לומר בהירות, כי ייתכן שהשתתפות בתוכנית האינטנסיבית יותר אומנם לא סייעה בצמצום שתיית אלכוהול, אך עזרה במניעת החמרה של התנהגות זו.**

מסקנות: מחקר ההערכה הנוכחי וממצאיו נתונים למספר מגבלות מרכזיות. ראשית, אוכלוסיית ההתערבות ואוכלוסיית הביקורת היו שונות זו מזו כבר בשנת המחקר הראשונה, דבר שהוביל לקושי רב בהשוואה ביניהן. בנוסף, יש לזכור כי שתי הקבוצות מורכבות מחברי תנועת הצופים, ולכן יש לקחת בחשבון כי ההפרדה לקבוצת התערבות וקבוצת ביקורת אינה חד משמעית, וכי כל חברי התנועה מושפעים מאירועים שונים המתרחשים בה. עם זאת, ממצאי המחקר האיכותני והכמותי יחד מעידים על הקושי הרב בהעברת תוכנית סדורה מסוג זה בתנועה גדולה כמו תנועת הצופים. המראיינים, בעלי התפקידים בתנועה, מספרים על הקושי הרב בעיסוק אינטנסיבי

בנושא האלכוהול, זאת לצד נושאים חשובים אחרים בהם עוסקים (כמו מיניות, שימוש בסמים ועוד) ולצד התכנים "השגרתיים" בהם עוסקת תנועת הצופים ולוח השנה העמוס בפעילויות "שגרה". בהתאם לכך, ממצאי המחקר הכמותי לא מעידים על שינוי גדול אליו הוביל פיתוח המערך ההוליסטי התנועתי, אלא על שינוי קטן שיכול להעיד במקרה הטוב על בלימת המגמה השלילית, ולא על שינוי חיובי מובהק.

Evaluation of the Israeli Scouts' program: 'Alcohol, you don't need it'!

Abstract

Introduction: Alcohol consumption is linked to a wide variety of behavioral and health risks that may affect adolescences' short and long-term physical, mental and social health. Adolescences' alcohol consumption is increasing as they grow up, and reaches its pick by late maturation or early 20's. Evidently, the most prevalent time in which teenagers start drinking alcohol is ages 10 – 17, whereas 30% – 40% of them begin before the age of 14.

Along 2012 - 2016, The Israeli Scouts had established and promoted a holistic program called: "Alcohol, you don't need it!" This program was targeted to present a strong message, raise awareness among Israeli Scouts' members and provide the Israeli Scouts members tools which will enable them to refrain from consuming alcohol confidently. The program sought to project a clear and solid anti-alcohol message.

As part of this effort, the holistic program, which was written throughout 2011 – 2012 in intention to prevent and deal with alcohol consumption among Israeli Scouts adolescents members, eight kinds of workshops for the Israeli Scouts high school members (10th – 12th grades) were offered. These workshops revolved the following themes: alcohol information, attitudes, boundaries, discipline, individualism, responsibility, gender differences (a different activity was offered to boys and girls), friends' role in avoiding alcohol consumption and concluding activity.

Research objective: To examine whether the holistic program that the Israeli Scouts try to promote lead to a change among the senior class (Age 15 - 18) with respect to alcohol consumption.

Methodology: The present study is an evaluation research. Two types of methods were conducted in order to evaluate the program's influence: qualitative research and quantitative research. As part of the quantitative research, self-reported surveys were handed to senior class Israeli Scouts members in three certain points in time: December 2012 – April 2013, April 2014 – July 2014 and April 2016 – July 2016. To

be more specific, the surveys were given before the intervention (n = 441), after the first year of the intervention (n = 441) and past the second year of the intervention (n = 582). The surveys were replied by 1,464 Israeli Scouts senior members (10th – 12th Grade) located in six regions in Israel: Haifa, Sharon North, Sharon South, Dan, Ramat Gan and Tel Aviv.

In a mutual decision with the Israeli Scouts, one region was chosen as an intervention region. In this particular region, the researchers and the Israeli Scouts leadership cooperated. Joining forces with the Israeli Scouts and at the same time isolating and analyzing an intervention region enabled the researchers to create an effective and intensive intervention. Within this intervention region, five Scouts ‘tribes’ were chosen to answer the surveys. In addition, five other regions were selected to be empirically examined and evaluated. In each of these additional five regions, which were defined as control groups, two Scouts ‘tribes’ were chosen to reply the surveys.

As a part of the qualitative research, throughout 2012 – 2016, interviews were conducted with various adults and minor Israeli Scouts position holders: Regions leaders, older grades counselors, senior’s counselors, counselors and young coordinators.

Results: The current study presents a result evaluation for the holistic program. However, an evaluation was not performed with respect to the workshops guidelines. As a result, the researchers could not report important data such as the number of meetings or the frequency of the activities. Even so, the qualitative part of this research managed to examine and analyze the ways in which the program was presented to the Israeli Scouts members. Analyzing the findings of the interviews exposed disagreement among the Israeli Scouts position holders concerning both the program and its “You don’t need it!” message. While all participants agreed that alcohol consumption during Israeli Scouts activities is unacceptable, some of them believed that a drinking experience is inevitable for adolescence. Accordingly, in order for the position holders to create an open and honest discussion with the adolescence, the young members must feel comfortable and confident to share their feelings, rather than be told “You don’t need it!” Many interviewees appeared to disagree specifically with the program’s slogan: “You don’t need it!” They claimed

the message was off-mark, irrelevant and somewhat pretentious. On the other hand, some interviewees said the message was appropriate and beneficial. It is important to note, just a few interviewees reported an actual consistent and organized effort to discuss alcohol consumption along the five years the program was ongoing.

The quantitative research's findings support the qualitative perspective. That is to say, most variables showed the intervention program did not lead to a significant change in the adolescences' attitudes, norms or behavior with respect to alcohol consumption. However, the findings did show that while among the 'control group' participants' alcohol drinking frequency had increased significantly ($P = 0.03$) the 'intervention group' did not show any type of alcohol consumption enhancement. Based on these findings, one may claim that participants from the 'Intervention group' may not have decreased their alcohol consumption potential. But, it might have helped preventing them from deteriorating this sort of abusive behavior.

Conclusions: The present evaluation study and its findings were situated by several limitations. First, the 'intervention' population and the 'control' population were comprised with different characteristics since the first year. These differences forced a problematic and challenging comparison. Second, both populations were Israeli Scouts members. Consequently, one must take into account that separating them into 'intervention' and 'control' groups was not unequivocal. Nevertheless, Israeli Scouts members, as a whole, were subjected to be affected by the same collective occurring events. Third, both the qualitative and quantitative research pointed out a limitation caused by a big data framework derived from a widespread nationwide organization, such as the Israeli Scouts.

The Israeli Scouts position holders reported a great complexity dealing with adolescences' alcohol curiosity, amongst other social issues, such as sexuality and drug abuse, while maintaining their vivid routine activities and a busy schedule. Admittedly, the qualitative research findings did not indicate a change within participating from the intervention program. However, it did indicate an ability to prevent deterioration of alcohol abusive behavior.

תוכן עניינים

9	.....רקע מדעי	1.
17	.....חשיבות המחקר	2.
18	.....מטרות מחקר	3.
18	.....שיטות המחקר	4.
21	.....ממצאי המחקר האיכותני	5.
67	.....ממצאי המחקר הכמותי	6.
84	.....סיכום ממצאי המחקר	7.
86	.....7.1 המלצות עתידיות	
87	.....8 רשימת מקורות	
96	.....9 נספחים	
96	.....9.1 נספח 1. תרשים ארגוני של תנועת הצופים	
97	.....9.2 נספח 2. שאלון המחקר הכמותי	
103	.....9.3 נספח 3. פרוטוקול ראיון מדריכי שכבה	
105	.....9.4 נספח 4. פרוטוקול לראיון צוות הנהגה	

1. רקע מדעי

1.1 שתיית משקאות אלכוהוליים בקרב בני נוער

גיל ההתבגרות הינו שלב התפתחותי רגיש וייחודי, במהלכו ההתפתחות המוחית הינה רגישה ביותר. על כן, שתיית אלכוהול בגילאים הללו עלולה להיות חמורה במיוחד. שתיית אלכוהול בגילאים צעירים נקשרת עם השלכות שליליות לטווח הקצר ולטווח הארוך (National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism- NIAAA, 2004-05). השפעותיה השליליות של שתיית אלכוהול כוללות תאונות דרכים, אובדנות ואלימות, ומוכרות כיום ברחבי העולם כבעיה רצינית של בריאות הציבור (Cook et al., 2010).

מבין התנהגויות הסיכון השונות כגון עישון או שימוש בסמים, שתיית אלכוהול היא השכיחה ביותר ומאפיינת כיום את תרבות הפנאי של בני נוער וצעירים רבים (WHO, 2007; Currie et al., 2009). מחקרים מלמדים כי שכיחות השימוש באלכוהול גבוהה פי 3 מאשר השימוש בטבק או קנאביס בקרב הצעירים (MacArthur et al., 2012).

שתיית משקאות אלכוהוליים בקרב בני נוער עולה עם הגיל בתקופת ההתבגרות, ומגיעה לשיאה בתקופת ההתבגרות המאוחרת ובתחילת שנות ה-20 (Fuller, 2011). כך למשל במחקר שנערך בארה"ב, אשר בדק את שכיחות שתיית אלכוהול בקרב תלמידי כיתות ח', י"ו-י"ב נמצא כי שכיחות השתייה בקרב גילאים אלו היו 41%, 63% ו-75% בהתאמה. בדומה לכך, שיעורי שתיית אלכוהול ב-30 הימים האחרונים היו 17%, 33% ו-47% לגבי שלוש קבוצות הגיל הללו (Johnston, O'Malley, Bachman & Schulenberg, 2007).

מהספרות עולה, כי תקופת השיא לתחילת שתיית אלכוהול היא בין גילאי 10-17, כאשר 30-40% מבני הנוער מתחילים לשתות אלכוהול לפני גיל 14 (Wittchen et al., 2008). כמו כן, על פי מחקרים שבוצעו בשנים האחרונות בארה"ב ובאירופה, 70%-80% מתלמידי התיכון התנסו בשתיית משקאות אלכוהוליים עוד לפני סוף כיתה י"ב (CDC, 2008; MacArthur et al., 2012). בדומה לכך, ניכר כי לאורך השנים ישנה ירידה בגיל הממוצע בו בני הנוער מתחילים לשתות משקאות אלכוהוליים. בעוד שבשנת 1987 הגיל הממוצע לתחילת שתיית אלכוהול היה 17.8, בשנת 1996 הגיל הממוצע ירד ל-15.9 שנים (CDC, 2000). נתונים עדכניים יותר מהעשור האחרון מלמדים, כי הגיל הממוצע להתנסות ראשונה בשתיית אלכוהול ירד ל-12.5 שנים (Roberts et al., 2007).

נתונים מדאיגים נמצאו גם לגבי שתיית בולמוס (Binge Drinking) והשתכרות בקרב בני נוער. ממחקר, שנערך באנגליה, עולה, כי עד גיל 15, כ-50% מבני הנוער, בנים ובנות, התנסו בשתיית בולמוס לפחות פעם אחת בשנתיים האחרונות, וכשליש עשו שימוש מזיק באלכוהול (MacArthur et al., 2012). נתונים דומים נמצאו לגבי קבוצות גיל שונות, כך ש-42% מתלמידי כיתות ח', 28% מתלמידי כיתות י"ו-20% מתלמידי כיתות י"ב התנסו בשתיית בולמוס (Johnston et al., 2011).

במחקר אפידימיולוגי שנערך בשנת 2009 בישראל, נמצאו נתונים דומים. המחקר כלל תלמידי כיתות ז'-י"ב ונמצא כי כמחצית מבני הנוער דיווחו על שתיית משקה אלכוהולי כלשהו במהלך

השנה האחרונה, כ-40% דיווחו על שתיית אלכוהול בחודש האחרון, ו-27.4% דיווחו על שתייה בשבוע האחרון. בנוסף, ממצאי המחקר מלמדים כי 30% מבני הנוער תלמידי כיתות ז'-י"ב בישראל, דיווחו כי השתכרו פעם אחת לפחות בשנה האחרונה ו-25% מהם דיווחו, כי שתו לפחות פעם אחת חמש מנות משקה אלכוהולי או יותר תוך מספר שעות (Binge drinking) בחודש האחרון (בר המבורגר ועמיתיה, 2009).

מסקרי התנהגויות בריאות שנערכו בקרב בני נוער בישראל בכיתות ו', ח' ו-י', כחלק ממחקר בינ"ל (HBSC) נמצא, כי כ-23% מהתלמידים בישראל שותים משקה אלכוהולי כלשהו לפחות פעם בחודש. עוד עולה מתוצאות הסקרים, כי כ-14% מבני הנוער דיווחו כי שתו לפחות פעם אחת חמש מנות משקה או יותר תוך מספר שעות (Binge drinking) ב-30 הימים שקדמו לעריכת הסקר, וכ-20% מבני הנוער דיווחו כי התנסו בהשתכרות (הראל ועמיתיו, 2006). בסקרים מאוחרים יותר, ניכרת ירידה במדדי שתיית אלכוהול בקרב בני נוער, כך שכ-19% מבני הנוער דיווחו על שתיית אלכוהול מתונה (אחת לחודש), כ-13% דיווחו על שתייה מופרזת של אלכוהול (5 משקאות או יותר תוך שעות ספורות אחת לחודש) וכ-14% דיווחו כי השתכרו לפחות פעם אחת בחייהם (הראל ועמיתיו, 2011).

על אף ירידה זו, בכל המחקרים שנערכו, הן בישראל והן במדינות שונות בעולם, התגלו שיעורים מדאיגים של שתיית משקאות אלכוהוליים בקרב בני נוער. הגיל בו מתחילים בני הנוער לשתות משקאות אלכוהוליים יורד עם השנים ותדירות שתיית המשקאות האלכוהוליים עדיין גבוהה. מרבית בני הנוער מתנסים בשתיית משקאות אלכוהוליים לפני הגיעם לגיל 18, ואחוז ניכר מהם שותים בזמן קצר כמויות גדולות של אלכוהול (Binge drinking).

1.2 נזקי שתיית משקאות אלכוהוליים

שתיית משקאות אלכוהוליים קשורה בקשת רחבה של סיכונים בריאותיים והתנהגותיים שעלולים לפגוע ישירות במצב הפיזי, הנפשי והחברתי בטווח הקצר ובטווח הארוך (Pillai et al., 2014). רמת אלכוהול גבוהה בדם משפיעה באופן מיידי על היכולת לבצע פעילויות מוטוריות וקוגניטיביות שונות (Townshend & Duka, 2005). כמו כן, צריכה ממושכת ומופרזת של אלכוהול עלולה לגרום למחלות כרוניות שונות (Mallett et al., 2013). שתיית אלכוהול נקשרת בספרות אל יותר מ-200 מחלות ונכויות כגון: מחלות לב (Roerecke & Rehm, 2012), סרטן (Nelson et al., 2013), מחלות כבד (Mallett et al., 2013), מחלות נוירולוגיות ופסיכיאטריות (Boden & Fergusson, 2011) ועוד. בנוסף, מחקרים מלמדים כי שתיית אלכוהול קשורה בקשר סיבתי להיארעות מחלות מדבקות כגון שחפת ואייזס (Baliunas et al., 2010).

ילדים ובני נוער מהווים קבוצה פגיעה יותר לנזקי האלכוהול לעומת האוכלוסייה הכללית. שתיית אלכוהול מגיל צעיר מהווה גורם סיכון למצב בריאותי לקוי מכיוון שקשורה בסיכון מוגבר לתלות ולשימוש לרעה באלכוהול בגילאים מבוגרים יותר, תאונות דרכים ופציעות בלתי מכוונות (Hingson et al., 2009 ; Cherpitel, 2014). הסיכון לקבוצה זו נובע בחלקו מאפיזודות רבות של צריכת אלכוהול בכמויות גדולות - שתיית בולמוס (Binge drinking), ובחלקו מתפיסת הסיכון

הנמוכה ושיקול דעת מוטעה הרווחים יותר בקרב בני נוער, אשר מביא אותם לעיסוק בהתנהגות מסוכנת בעת שתיית אלכוהול (US Surgeon General, 2007).

מחקרים מראים, כי בני נוער שהחלו לשתות משקאות אלכוהוליים לפני גיל 14 בעלי סבירות גבוהה יותר לפתח תלות באלכוהול בטווח של עשר שנים משתיית המשקה הראשון (Pagan et al., 2006; Van der Vorst & Engels, 2006). כמו כן, שתיית אלכוהול בגיל צעיר נמצאה כמנבאת התמכרות קשה יותר לאלכוהול, ירידה ביעילות הטיפול בהתמכרות וסיכוי גבוה יותר להתדרדרות בחזרה לשתייה (Windle & Scheidt, 2004). בעיות בריאותיות נוספות שנמצאו קשורות אל שתייה מגיל צעיר היו מחלות מין כתוצאה מקיום יחסי מין לא מוגנים (Cook et al., 2010), וכן בעיות נפשיות והתנהגותיות כולל דיכאון ואובדנות (MacArthur et al., 2012).

עוד נמצא, כי שתיית משקאות אלכוהוליים בקרב בני נוער קשורה עם מגוון התנהגויות סיכון כגון: עישון טבק, פעילות מינית, אלימות, פציעות וניסיונות אובדניים (MacArthur et al., 2012; Licanin & Redzic, 2005), וכן עם הסתבכות עם החוק, כולל שימוש בסמים, גניבה ונהיגה תחת השפעת אלכוהול (Fisher et al., 2007). במחקר, שנערך בקרב בני נוער בני 14, בני נוער שדיווחו על שתיית אלכוהול היו בעלי סיכון גדול יותר לעישון סיגריות, שימוש במריחואנה ולהתנהגות אלימה ועבריינית לעומת בני נוער באותם גילאים שדיווחו כי הם אינם שותים. עוד נמצא, כי ככל ששתיית האלכוהול הייתה כבדה יותר, כך הסבירות להתנהגויות הסיכון האחרות עלתה (Komro et al., 2010).

שתיית משקאות אלכוהוליים נמצאה קשורה גם בהישגים אקדמיים נמוכים (Kuntsche et al., 2013). במחקר אורך שנערך בקרב בני נוער בשלוש נקודות זמן- בכיתה ז', י"ב ובגיל 23, והשווה בין 3 קבוצות- בני נוער שלא שתו בגיל צעיר, אלו שהתנסו בשתייה בגיל צעיר ואלו שהרבו לשתות מגיל צעיר נמצא, כי בני נוער ששתו אלכוהול או התנסו בשתייה מגיל צעיר, דיווחו על יותר בעיות בלימודים לאורך שלוש נקודות הזמן, וכן על בעיות תעסוקה בגילאים מבוגרים יותר (Ellickson, 2003; Tucker & Klein, 2003).

גיל ההתבגרות מהווה תקופה של התפתחות מוחית מואצת ושינויים מוחיים רבים, אשר אחראים על גמישות קוגניטיבית, ויסות רגשי והערכת סיכונים. מבחינה נוירולוגית, שתיית אלכוהול כבדה בגיל ההתבגרות גורמת להפרעות בהתפתחות המוחית, ועל כן פוגעת בהתפתחות התפקוד הקוגניטיבי וההתנהגותי (Witt, 2010). במחקר שנערך בקרב בני נוער בעלי "הפרעת שימוש באלכוהול" (Alcohol Use Disorder) נמצא, כי החלק במוח האחראי על זיכרון ועל תפיסה מרחבית, מצומצם יותר לעומת בני נוער ללא הפרעה זו (Crego et al., 2010). מחקר נוסף מראה, כי בהשוואה לבני נוער שלא שתו אלכוהול מעולם, אלו ששתו משקאות אלכוהוליים לפחות פעם בחודש או השתכרו מדי פעם לפני גיל 14, היו בעלי סיכון גבוה יותר ל-TBI (Traumatic Brain Injuries) בצעירותם (Winqvist, Jokelainen, Luukinen, & Hillbom, 2006). עוד נמצא, כי בני נוער ששתו כמויות גדולות של אלכוהול (מעל 14 מנות משקה בשבוע לבנות ו-21 מנות בשבוע

לבנים) דיווחו על טעויות רבות יותר בזיכרון הן לטווח הקצר והן לטווח הארוך (Haffernan & Bartholomew, 2006).

אחד הממצאים המדאיגים ביותר בנוגע להשלכות שתיית אלכוהול קשור לתמותה. שימוש מופרז באלכוהול הוא הגורם התמותה השלישי השכיח ביותר בארה"ב (Wittchen et al., 2008) וגורם הסיכון החמישי השכיח ביותר למוות בטרם עת ולנכות בעולם (WHO, 2007). מספר מחקרים הראו, כי שתיית משקאות אלכוהוליים קשורה לאלימות, לפציעות ואף למוות. גורם הסיכון הגבוה ביותר לפציעות ולמוות כתוצאה משתיית אלכוהול, הוא תאונות דרכים (Hingson & White, 2014). בני נוער העוסקים בשתיית אלכוהול כבדה סביר יותר שיעסקו בנהיגה מסוכנת (Boden & Fergusson, 2011) ועל כן, שתיית אלכוהול בגיל צעיר מהווה גורם מרכזי במוות מכון או בלתי מכון כתוצאה מפציעות (Hingson & White, 2014).

1.3 קבוצות וגורמי סיכון לשתיית משקאות אלכוהוליים בבני נוער

מגוון של גורמים ברמת הפרט והחברה משפיעים על כמות ותדירות צריכת אלכוהול, ויכולים להגביר את הסיכון לבעיות הקשורות בשתיית אלכוהול בקרב בני נוער. כך למשל, מחקרים מלמדים, כי שתיית אלכוהול קשורה למגדר. באופן כזה שבנים שותים כמויות גדולות יותר של אלכוהול ומתחילים לשתות בגיל צעיר יותר לעומת בנות (Dodge & Jaccard, 2006). מתוך סקרי התנהגויות בריאות בקרב בני נוער עולה, כי אחוז השותים שתייה מתונה או מופרזת וכן אחוז המשתכרים, גבוה יותר בקרב בנים לעומת בנות בכיתות ו', ח' ו-י"ב, ללא הבדל בין המגזר היהודי לבין הערבי (הראל-פיש ועמיתיו, 2011). הבדלים מגדריים נמצאו גם לגבי הגורמים המשפיעים על שתיית אלכוהול בקרב בני הנוער, כך שבקרב בנות, איכות הקשר עם האם נמצאה כגורם מגן מפני השפעת קבוצת השווים לצורך אלכוהול, ואילו בקרב בנים נמצא כי השפעת התנגדות ההורים לשתיית אלכוהול הייתה חזקה יותר מאשר בקרב בנות (Kelly et al., 2011).

לעומת זאת, ערכים וכוונות התנהגות, יש השפעה על התהליכים המניעים התנסות בחומרים פסיכו-אקטיביים. מחקרים מראים, כי קיים קשר בין העמדות לבין שיעורי השימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים בקרב בני נוער. בסקר אפידמיולוגי שנערך בישראל נמצא, כי 66% מבני הנוער, ששתו משקאות אלכוהוליים, היו בעלי עמדות סובלניות בנוגע להתנהגות זו. לעומת זאת, בקרב בני נוער בעלי עמדות שליליות בנוגע לשתיית משקאות אלכוהוליים, רק 31.4% דיווחו כי שתו בפועל משקאות אלכוהוליים (בר-המבורגר ועמיתיה, 2009).

עמדות, ערכים והתנהגויות אלו מושפעים במידה רבה מהקשרים חברתיים-תרבותיים. מהספרות עולה, כי גורמים סביבתיים כגון מעמד סוציו-אקונומי, תרבות, מקובלות תרבותית של אלכוהול ומדיניות כלפי אלכוהול, הינם מרכזיים ביותר בהסברת ההבדלים בדפוסי שתיית אלכוהול והנזק הנגרם כתוצאה משתיית אלכוהול בקרב קבוצות אוכלוסיה שונות (Nelson et al., 2013). מעמד סוציו-אקונומי נמוך נמצא בספרות המדעית כקשור לסבירות גבוהה יותר לביצוע התנהגויות סיכון לבריאות, ולביצוע התנהגות לא בריאה בשל רמת מחייה נמוכה יותר, נגישות נמוכה אל שירותי בריאות, ורמת ידע נמוכה לגבי התנהגות בריאה או מסוכנת. עם זאת, מהספרות עולה, כי לגבי התנהגויות בריאות מסוימות, דווקא בני נוער ממעמד סוציו-אקונומי גבוה עלולים להיות

בסיכון מוגבר יותר. בני נוער ממעמד סוציו-אקונומי גבוה יותר, עלולים להתדרדר לעיסוק בהתנהגויות מסוכנות לבריאות כגון שימוש בחומרים פסיכו אקטיביים, על מנת להתמודד עם לחץ, חרדה ודיכאון הנובעים מלחץ להישגיות יותר, מצוינות אקדמית והעדר תמיכה הורית (Luthar & Latendresse, 2005).

כך למשל, בסקירת מחקרים שבדקה את הקשר בין התנהגויות בריאות כגון: עישון סיגריות, שתיית אלכוהול, שימוש במריחואנה, פעילות גופנית ותזונה, לבין מצב סוציו אקונומי, נמצא כי מעמד סוציו אקונומי נמוך נקשר אל כל הגורמים הנ"ל מלבד לשתיית אלכוהול ושימוש במריחואנה (Hanson & Chen, 2007). עם זאת, ניכר כי בעוד שהכנסה גבוהה מגבירה את זמינות האלכוהול במשפחה, השכלת ההורים יכולה לעודד התנהגות בריאה יותר בקרב הילדים כולל צמצום השימוש באלכוהול. ממחקר שנערך בנושא עולה, כי שתיית אלכוהול רווחת יותר בקרב בני נוער ממשפחות בעלות הכנסה גבוהה, אך שכיחה פחות בקרב בני נוער שהשכלת הוריהם גבוהה (Melotti et al., 2011).

בדומה למצב כלכלי-חברתי, מקום המגורים בעל השפעה אף הוא על שתיית אלכוהול בקרב בני נוער. בבדיקת הקשר בין מקום המגורים ושתיית משקאות אלכוהוליים נמצא, כי שיעור השימוש באלכוהול בערים במרכז הארץ - תל אביב (60%), הרצליה, גבעתיים (60%) וחולון (53%) הינו גבוה לעומת שיעור השימוש ביישובים כפריים (35%) ובערי פריפריה (49%) (בר-המבורגר ועמיתיה, 2009). עם זאת, במחקר שנערך בגרמניה שבדק את שיעורי השימוש בערים מרכזיות לעומת הפריפריה, נמצאו ממצאים הפוכים לעומת ישראל, כך שדווקא באזורים כפריים, נמצאו שיעורים גבוהים יותר של שתיית אלכוהול. ההסבר לממצאים הללו היה בכך שבאזורים אלו ישנן פחות אפשרויות לפעילויות פנאי לעומת הערים הגדולות, וכן אוכלוסיות מרקע נמוך יותר (כגון מהגרים), אשר נוטות להתגורר בספר מאשר בערים הגדולות (Donath et al., 2011).

מבין הגורמים השונים התורמים או מונעים שתיית אלכוהול, ישנה חשיבות רבה להשפעת ההורים על התפיסות וההתנהגויות הקשורות בשתיית אלכוהול בקרב ילדיהם. עם זאת, ניכר כי הורים רבים זקוקים להכוונה ביישום אסטרטגיות יעילות בצמצום שתיית אלכוהול ובעיכוב גיל תחילת השתייה (Donaldson, 2009). הורים עלולים להשפיע על דפוסי השתייה של ילדיהם ועל בעיות הקשורות בשתיית אלכוהול, דרך מספר גורמים. ראשית, דפוסי צריכת אלכוהול של ההורים והדוגמה שהם מהווים בהתנהגותם, בעלי השפעה על עמדות והתנהגות בני נוער בכל הנוגע לשתיית אלכוהול (Seljamo et al., 2006). שנית, זמינות האלכוהול בסביבה הביתית ואישור לשתות בבית ובאירועים משפחתיים, עלולים להוביל לשתיית אלכוהול בגיל צעיר יותר, וכן לדפוסי שתייה מסוכנים יותר (Shortt et al., 2007 ; Van Der Zwaluw et al., 2008).

לעומת זאת, ניטור ומעקב ההורים אחר התנהגות ומעשי ילדיהם (Dick et al., 2007 ; Collins et al., 2007), ועמדות שליליות של ההורים בנוגע לשתיית אלכוהול בקרב ילדיהם, נמצאו קשורים אל רמות נמוכות יותר של שתיית אלכוהול במהלך גיל ההתבגרות (Spijkerman et al., 2007). כמו כן, מחקרים מראים כי גיל תחילת שתיית אלכוהול בקרב בני נוער שהיו בעלי מערכת יחסים טובה ותקשורת חיובית עם הוריהם, נוטה להיות גבוה יותר (Shortt et al., 2007), וכי ככל

שהמשפחה נתפסת על ידי בני הנוער כפחות מלוכדת, כך שיעור המדווחים על שימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים עולה (בר-המבורגר ועמיתיה, 2009).

כאמור, תפיסות, עמדות ודפוסי שתיית אלכוהול, מושפעים במידה רבה מן הסביבה, במיוחד כאשר מדובר בילדים ובבני נוער. בגיל ההתבגרות, בני נוער מתחילים להתרחק מהוריהם יותר ויותר, ובמקביל מתחילים לבלות זמן רב יותר עם קבוצת השווים. כך, עולה השפעתה של קבוצת השווים על הנורמות, התפיסות וההתנהגות בקרב בני נוער (Cullum et al., 2010).

הרשת החברתית אליה משתייכים בני נוער מהווה את הגורם המנבא העקבי ביותר לדפוסי שתיית אלכוהול של מתבגרים, זאת מכיוון ששתיית אלכוהול נעשית לרוב בהקשר חברתי (Brooks-Russell et al., 2013). בני נוער נוטים לבחור חברים עם התנהגות דומה לשלהם, ולהיות מושפעים על-ידי חברים אלו (Ali & Dwyer, 2010). הספרות מראה כי בני נוער, שחבריהם שותים משקאות אלכוהוליים ישנו אלכוהול בכמות גדולה יותר מאשר אלו שחבריהם אינם שותים משקאות אלכוהוליים. יותר מכך, בני נוער שחבריהם שותים אלכוהול בכמויות גדולות ומשתכרים יתנהגו ברוב המקרים באופן דומה (Brooks-Russell et al., 2013).

במחקר אורך שנערך בקרב בני נוער בגילאי 10-18 ושוב בגילאי 21 ו-33, נמצא קשר בין הרשת החברתית בגיל ההתבגרות לבין שתיית אלכוהול מזיקה בגילאים מאוחרים יותר. התרועעות עם חברים ששותים אלכוהול בגיל ההתבגרות, נמצאה כגורם מנבא להפרעות הקשורות באלכוהול בשנות ה-20 (Lee et al., 2012).

מהספרות עולה, כי גורמי הסיכון לשתיית משקאות אלכוהוליים בקרב בני הנוער רבים ומגוונים. הגורמים העיקריים על פי הספרות, הם: לכידות משפחתית, השגחה הורית ועמדות חיוביות בנוגע לשתיית אלכוהול. גורם הסיכון החזק והמשמעותי ביותר לשתיית משקאות אלכוהוליים בקרב בני נוער, על פי המתואר בספרות, הוא השפעת קבוצת השווים (Cullum et al., 2009 ; Donaldson, 2010).

1.4 תכניות התערבויות שנערכו בנושא שתיית אלכוהול בקרב בני נוער

על רקע ממצאי המחקרים שהוצגו לעיל בדבר ההשלכות הקשות של שתיית אלכוהול בקרב בני נוער אשר משפיעות לא רק על התפתחותם ובריאותם של בני הנוער ומשפחותיהם, אלא בעלות השפעה על קהילות שלמות וכן מהוות נטל כלכלי גדול על מערכות הבריאות והרווחה במדינות שונות ברחבי העולם (Foster et al., 2003) ניכר, כי חשוב למצוא דרכים לצמצם ככל הניתן את שכיחות הבעיות, ואת ההוצאות הכלכליות הגבוהות הכרוכות בהן (Office of the Surgeon General, 2006).

מסקירת הספרות עולה, כי ישנם שלושה סוגים עיקריים של תוכניות התערבות למניעה וצמצום שימוש בחומרים ממכרים- התערבויות מוכוונות קהל יעד (וביניהן תוכנית למניעה סלקטיבית ותוכניות למניעה מותווית), והתערבויות אוניברסאליות. הגישה המוכוונת קהל יעד, מיועדת לפיתוח והעברת התערבויות בקרב אוכלוסיות הנמצאות בסיכון מוגבר לשימוש מזיק בחומרים ממכרים, ואילו התערבויות אוניברסאליות מכוונות אל כלל האוכלוסייה, ללא קשר אל רמת הסיכון והן מיושמות בקנה מידה רחב יותר (Teesson, Newton & Barrett, 2012). את תוכניות

ההתערבות ניתן לבצע דרך מסגרות שונות כגון: בית הספר, המשפחה, מקום העבודה, הקהילה, שינוי מדיניות ועוד (Spath, Greenberg & Turrissi, 2008).

מרבית תוכניות ההתערבות ומניעת שימוש בחומרים ממכרים בקרב בני נוער מיושמות בבתי הספר, מכיוון שבדרך זו ניתן להגיע אל קהל יעד גדול ככל הניתן בעלויות יחסית נמוכות. מחקרים מראים, כי התערבויות במסגרת בית הספר בעלות השפעה בעיכוב גיל תחילת שתיית אלכוהול בקרב בני נוער. תוכניות ההתערבות אשר נמצאו כבעלות השפעה כללו את המרכיבים הבאים: משחקי תפקידים הכוללים התנסות ושימוש במיומנויות חדשות, התמקדות במיומנויות חיים, שיפור ויסות הרגשות, שיפור קשרים חיוביים עם קבוצת השווים, ושינוי תפיסת הנורמות הנוגעות לאלכוהול ולשימוש בחומרים ממכרים (Spath, Greenberg & Turrissi, 2008).

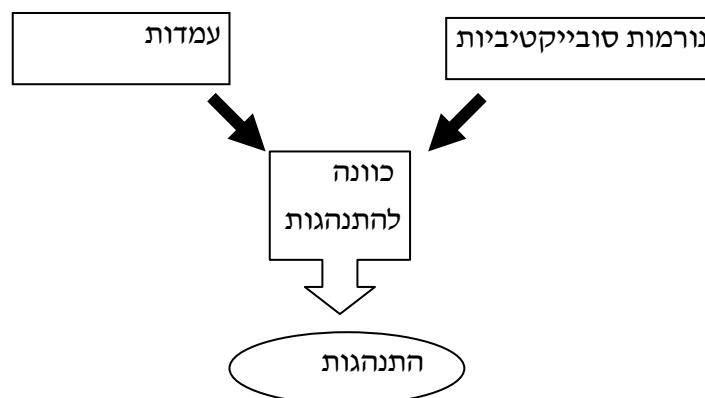
גורמים נוספים שנמצאו בספרות כיעילים בהתערבויות למניעה וצמצום שימוש בחומרים ממכרים, הם התייחסות אל מעגלים והקשרים שונים בחייה של אוכלוסיית ההתערבות. התערבויות "רב ממדיות", עוסקות במעגלים שונים בחייהם של בני הנוער (משפחה, בית הספר, מקום עבודה, קהילה ותחומי מדיניות). התערבויות אלו קשות יותר ליישום, במיוחד בגילאי התיכון, אך הן יעילות ביותר, שכן הן כוללות את הגורמים הסביבתיים השונים המשפיעים על בני הנוער ויכולים לקדם או למנוע שתיית אלכוהול (Spath & Greenberg, 2005).

1.5 מודל תיאורטי להערכת תוכנית ההתערבות

1.5.1 שתיית משקאות אלכוהוליים בקרב בני נוער על פי מודל תיאורית הפעולה

המנומקת (TRA).

הנחת היסוד המרכזית מאחורי תיאורית הפעולה המנומקת (TRA) היא, שאנשים מחליטים החלטות התנהגותיות על בסיס חשיבה הגיונית ובהסתמך על המידע הזמין להם (Fishbein & Ajzen, 1975 ; Ajzen, 1988).

על פי Fishbein ו-Ajzen (1975, 1988) ישנו קשר חזק בין כוונתו של אדם ובין ביצוע ההתנהגות בפועל. הכוונה לביצוע ההתנהגות היא הקובעת האם תתבצע ההתנהגות או לא. כוונתם של אנשים לפעולה מושפעת משלושה גורמים: הגורם הראשון הוא עמדות כלפי ההתנהגות, אשר משקפות את הערכת ההתנהגות כחיובית או כשלילית. הגורם השני הוא הנורמות הסובייקטיביות, המשקפות את הפרשנות האישית הניתנת למה שאחרים בסביבה חושבים על אותה התנהגות

כנכונה או לא נכונה לביצוע. הגורם השלישי הוא תפיסת השליטה העצמית בהתנהגות - השליטה שיש לאדם על ביצוע ההתנהגות והמידה בה גורמים פנימיים וחיצוניים יכולים לקדם או למנוע התנהגות מסוימת (Norman, 2011).

מודל זה שימש לניבוי התנהגויות שונות הקשורות לבריאות במחקרים שונים (Conner & Sparks, 2005), ובאופן ספציפי לניבוי התנהגויות הקשורות לשתיית אלכוהול כולל שתיית בולמוס ותדירותה בקרב צעירים ובני נוער (Norman, 2011 ; Cooke et al., 2007). בני הנוער השותים משקאות אלכוהוליים, לרוב בעלי עמדות חיוביות כלפי התנהגות זו, מכיוון שהם מאמינים כי להתנהגות תוצאות חיוביות ("שחרור", "הנאה", "מקובלות חברתית" ועוד). במקרים רבים, בני הנוער מאמינים כי החברה בכלל וקבוצת השווים בפרט מצפים מהם לשתות משקאות אלכוהוליים ולכן הנורמות הסובייקטיביות שלהם בנוגע להתנהגות זו יובילו לבסוף לביצוע ההתנהגות (Terry, Gallois, & McCamish, 1993). בני נוער עוסקים לעיתים בהתנהגויות כתגובה לאותות חברתיים והתנהגותם מושפעת מגורמים חיצוניים המקדמים שתיית אלכוהול, כגון הימצאות במסיבה בה מוגש אלכוהול. לקחת חלק בהתנהגות זו תלויה במידה רבה בתחושת השליטה העצמית שלהם להתנגד אל התנהגות זו (Higgins & Marcum, 2005). תחושת השליטה העצמית מושפעת במידה רבה מן המסוגלות העצמית, מיכולת קבלת החלטות מאוזנת וכן מאמונות וציפיות מתוצאות שתיית האלכוהול. בני נוער המאמינים כי תוצאות השתייה יהיו שליליות וכי ההחלטה לשתות תוביל אל החמצת הזדמנויות אחרות, יהיו בעלי שליטה גבוהה יותר על התנהגותם בכל הנוגע לשתיית אלכוהול (Norman, 2011). על כן, ניכר כי הגברת הידע בנוגע להשלכות שתיית אלכוהול, יכולת קבלת ההחלטות, תכנון התנהגות והתמודדות במצבים שונים, יכולים להביא לשינוי בתחושת השליטה העצמית ביחס לשתיית אלכוהול (Murgraff, Abraham, & McDermott, 2007).

1.6 פיתוח מערך הוליסטי וחברת סדנאות - "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!" בתנועת

הצופים

"תנועת הצופים העבריים בישראל" היא תנועה ציונית, ממלכתית, בלתי מפלגתית, שיעודה הוא להקים ולפתח מסגרות חינוכיות - ערכיות, בהן יפעלו ילדים ובני נוער בכל רחבי הארץ במגוון פעילויות חברתיות חווייתיות, המהוות עבורם מקור לפיתוח אישי, לבילוי ולהנאה. תנועת הצופים בישראל מהווה חלק מתנועת הצופים העולמית שמטרתה לתמוך בצעירים בהתפתחותם הפיזית, נפשית ורוחנית על מנת שיוכלו לקחת חלק פעיל בחברה. תנועת הצופים מחנכת לערכים כגון: שמירה על איכות הסביבה, ערכי שוויון, פלורליזם, אזרחות טובה, יושר, הגינות, עזרה לזולת ועוד, ופועלת למען קידום התפתחותם, רוחותם וכבודם של בני האדם בתנועה ובחברה. לתנועת הצופים למעלה מ-55,000 חניכים הפעילים ב-160 "שבטי צופים" (סניפים) הפזורים בכל רחבי הארץ, מקריית שמונה בצפון ועד אילת בדרום. בראש כל שבט עומדים "מרכז/ת שבט" ו"מרכז/ת הדרכה" שהינם לרוב שכירים אחרי צבא המועסקים בתנועת הצופים. לעיתים את אחד מתפקידים אלו ממלא ש"ש (צעיר בשנת שירות, שדחה את גיוסו לצבא בשנה). השבטים פועלים במתכונת של פעילות דו-שבועית בימים ובשעות קבועים. הילדים ובני הנוער בכל שבט מחולקים לקבוצות על פי שכבות הגיל השונות (כיתות ד'-י"ב). תנועת הצופים מחולקת לשמונה מחוזות

הקרויים "הנהגות", כל הנהגה אחראית על השבטים שבתחומה. בכל הנהגה מועסקים "מרכז/ת הנהגה" ו"מרכז/ת הדרכה הנהגתית" שאחראיים על פעילות הנהגה כולה. בעלי תפקידים אלו הינם שכירים לאחר צבא, שברוב המקרים כיהנו מספר שנים כמרכזי שבטים או רכזי הדרכה שבטיים (מתוך: אתר תנועת הצופים, ראה תרשים ארגוני בנספח מספר 1).

מזה כחמש שנים, מפתחת ומקדמת תנועת הצופים מערך הוליסטי למניעת שתיית אלכוהול, המבוסס על בנייתו והעברתו של מסר תנועתי ברור ואחיד ("אלכוהול, אתה לא צריך את זה!"), וכן גיבוש עמדות ויצירת נורמות הנוגדות שתיית אלכוהול בקרב בני הנוער.

כחלק ממערך זה נכתבה בשנים 2011-2012 חוברת הסדנאות, הנושאת שם זהה למסר התנועתי, "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!", שעיקרה התמודדות ומניעה של שתיית אלכוהול בקרב בני הנוער בתנועה. החוברת כוללת שמונה סדנאות המיועדות לחניכי השכבה הבוגרת (שכב"ג, כיתות יי-י"ב): סדנת עמדות, גבולות ומשמעות, אלכוהול ואני, הבדלים מגדריים בהקשר לשתיית אלכוהול (פעילות נפרדת לבנים ובנות), מידע בנוגע לאלכוהול, אחריות, דמות חבר השכב"ג בראי המניעה ופעילות סיכום.

בהחלטה משותפת עם תנועת הצופים, נבחרה הנהגה אחת, שהוגדרה כ"הנהגת ההתערבות", בה הוחלט כי בנוסף להיכרות עם המערך ההוליסטי שפיתחה התנועה, תיערך עבודה משותפת אינטנסיבית יותר, הכוללת, בנוסף להעברת המסר והיכרות עם חוברת הסדנאות, גם ליווי של מכון "יסודות" לצורך יצירת תהליך משמעותי ואינטנסיבי יותר. **פעילות זו, המשלבת את העברת המסר התנועתי, חשיפה לחוברת הסדנאות, וליווי על ידי מכון יסודות מכונה בהמשך דו"ח זה "תוכנית ההתערבות".** עם זאת, חשוב לציין כי גם לאחר החלוקה ל"הנהגת ההתערבות" ו"הנהגות ביקורת" לא היה פיקוח של צוות המחקר בנוגע למספר הסדנאות שהועברו בכל אחד מ"השבטים". ההחלטה הייתה כי התהליך הינו באחריותה של תנועת הצופים, בעוד מחקר ההערכה מודד את השוני במדדי התוצאה בלבד.

מסיבות אלו ניתן לומר כי כל אחד מבעלי התפקידים בתנועה יכול היה לבחור באיזה מידה לעסוק בנושא האלכוהול, ואלו סדנאות מהחוברת להעביר, כאשר הצפייה היתה כי ב"התנהגות ההתערבות" תיערך פעילות מקיפה ואינטנסיבית יותר.

2. חשיבות המחקר

להערכת תוכניות התערבות חשיבות רבה בכמה היבטים. ראשית, הערכה זו יכולה ללמד על חלקים מוצלחים יותר או פחות במתווה תוכנית ההתערבות, שתסייע לשימור החלקים הטובים ושיפור החלקים הפחות טובים, על מנת להוביל להצלחה מרבית ועמידה ביעדי התוכנית. שנית, הערכת תוכניות התערבות יכולה לסייע למקבלי ההחלטות בהקצאת משאבים לתוכניות התערבות שהוכחו כיעילות, ולבסוף, הערכת תוכניות התערבות יכולה לסייע ביישום תוכנית מוצלחת בקרב קהלי יעד דומים נוספים, תוך השקעה פחותה של משאבים המוקצים לפיתוח התוכניות.

תוכנית התערבות למניעת שתיית אלכוהול בקרב בני נוער הינה חשובה והכרחית, לאור העלייה בשיעור השתייה והשתייה האביסה (Binge drinking) בקרב אוכלוסייה זו. בני הנוער, החברים

בתנועת הצופים, הינם לרוב בני נוער פעילים חברתית, בעלי אחריות בהדרכת חניכים קטנים מהם, העשויים להוות מובילי דעה ושינוי בקרב בני הנוער.

3. מטרת המחקר

1. מטרת העל

לבדוק האם "תוכנית ההתערבות", הכוללת את המערך ההוליסטי אותו מקדמת תנועת הצופים (פיתוח מסר תנועתי אחיד בנוגע לאלכוהול, חוברת הסדנאות וליווי של מכון יסודות), הובילה לשינוי עמדות, נורמות והתנהגות שתיית אלכוהול בקרב חברי השכבה הבוגרת בתנועה (שכב"ג).

מטרות ספציפיות

1. לבדוק האם ההשתתפות בתוכנית ההתערבות הובילה ליצירת עמדות שליליות כלפי אלכוהול בקרב חברי השכב"ג.
2. לבדוק האם ההשתתפות בתוכנית ההתערבות הובילה לשינוי הנורמות הסובייקטיביות של חברי השכב"ג בנוגע לשתית אלכוהול.
3. לבדוק האם ההשתתפות בתוכנית ההתערבות הובילה לשינוי התנהגויות השתייה בקרב חברי השכב"ג.

4. שיטות המחקר

המחקר הנוכחי הינו מחקר ארבע שנתי. דו"ח זה מסכם את ממצאי ארבע שנות המחקר, תוך שימת דגש על ממצאי הערכת התוצאות לאורך שנות המחקר.

1. סוג המחקר ושיטות דגימת המשתתפים

המחקר הנוכחי הינו מחקר הערכה. במחקר הנוכחי נעשה שימוש בשני סוגי מחקר:

- א. **מחקר איכותני** – במסגרתו נערכו בשנת המחקר הראשונה 35 ראיונות איכותניים, על פי הפירוט הבא: 12 ראיונות עם צוותי הנהגות (מרכזי הנהגה ומרכזי הדרכה הנהגתיים), 11 ראיונות עם מרכזי שבטים ו-12 ראיונות עם מדריכי שכבה. בנוסף, בשנת המחקר השנייה נערכו 8 קבוצות מיקוד בקרב חניכי השכבה הבוגרת בשבטים שונים ברחבי הארץ. קבוצות המיקוד התקיימו בשישה שבטים שונים ברחבי הארץ (חיפה, הרצליה, גבעתיים, רמת גן ופתח תקווה), ונערכו בשבט עצמו בין החודשים יוני-אוקטובר. כל קבוצה כללה בין 5-8 חניכי שכב"ג (י-י"ב), בנים ובנות, וארכה בין 30-40 דקות לערך. בסך הכל השתתפו במחקר האיכותני 51 בני נוער. ולבסוף, בשנת המחקר השלישית נערכו חמישה ראיונות איכותניים נוספים בהם רואיינו מרכזי הנהגה ומרכזי הדרכה (שרון צפון, שרון דרום, תל אביב).
- ב. **מחקר כמותי** - במסגרתו הועברו שאלונים כמותיים בדיווח עצמי לחניכי השכבה הבוגרת בשלוש נקודות זמן: דצמבר 2012 - אפריל 2013, אפריל 2014 - יולי 2014 ואפריל 2016 - יולי 2016. כפי שתואר, בהחלטה משותפת עם תנועת הצופים, נבחרה הנהגה אחת, שהוגדרה כ"הנהגת ההתערבות", בה הוחלט כי בנוסף להיכרות עם המערך ההוליסטי שפיתחה

התנועה, תיערך עבודה משותפת אינטנסיבית יותר, הכוללת, בנוסף להעברת המסר והיכרות עם חוברת הסדנאות, גם ליווי של מכון "יסודות" לצורך יצירת תהליך משמעותי ואינטנסיבי יותר. בהנהגה זו נבחרו חמישה שבטים, בהם הועברו בפועל שאלוני המחקר. בנוסף, נבחרו חמש "הנהגות" ברחבי הארץ, בהן נערך המחקר. בכל אחת מחמש ההנהגות הללו נבחרו על-ידי מרכז ההנהגה שני "שבטים", בהן הועברו בפועל שאלוני המחקר. חמש ההנהגות הללו הוגדרו כ"הנהגות ביקורת".

2. שיטות לניתוח הנתונים

חשוב להדגיש, כי בהתאם להנחיות משרד החינוך, לא ניתן היה לבצע זיווג (התאמה) של שאלוני המחקר לפני ההתערבות, ולאחר שנת ההתערבות הראשונה.

ניתוח הנתונים בוצע באמצעות תוכנת SPSS גרסה 24 לניתוח נתונים כמותיים. ערך של $P\text{-value} > 0.05$ נחשב מובהק סטטיסטית. הבדלים בין קבוצות המחקר בוצע באמצעות מבחן χ^2 (או מבחן χ^2) או מבחן $\text{Independent t test}$ בהתאם להתפלגות המשתנים. בנוסף בוצע מבחן ניתוח שונות חד כיווני One way ANOVA , לבחינת ההבדלים בעמדות ובהתנהגות לאורך תקופת המחקר.

3. גודל המדגם

בשנת המחקר הראשונה נערכו 35 ראיונות איכותניים, על פי הפירוט הבא: 12 ראיונות עם צוותי הנהגות, 11 ראיונות עם מרכזי שבטים, 12 ראיונות עם מדריכי שכבה. בנוסף, נאספו 441 שאלונים, שהועברו בקרב חניכי השכבה הבוגרת (כיתות י"ב) בששת ההנהגות שנבחרו (142 שאלונים בקרב "הנהגת ההתערבות" ו-322 שאלונים בקרב "הנהגות הביקורת"). בשנת המחקר השנייה נערכו שמונה קבוצות מיקוד עם חניכי השכבה הבוגרת בשבטים שונים בארץ. בנוסף נאספו 441 שאלונים, שהועברו בקרב חניכי השכבה הבוגרת (כיתות י"ב) בשש ההנהגות שנבחרו (102 שאלונים בקרב "הנהגת ההתערבות" ו-339 שאלונים בקרב "הנהגות הביקורת"). בשנת המחקר השלישית נערכו 5 ראיונות איכותניים, על פי הפירוט הבא: 3 ראיונות עם מרכזי הנהגה ו-2 ראיונות עם מרכזי הדרכה. בנוסף, נאספו 441 שאלונים, שהועברו בקרב חניכי השכבה הבוגרת (כיתות י"ב) בשש ההנהגות שנבחרו (142 שאלונים בקרב "הנהגת ההתערבות" ו-322 שאלונים בקרב "הנהגות הביקורת").

4. הליך המחקר

איסוף הנתונים במחקר בוצע בעזרת סוקרים, שעברו הכשרה מסודרת והדרכה בנוגע לשאלון המחקר על ידי צוות החוקרים. הסוקרים יצרו קשר עם מרכזי שבטי המחקר, תיאמו איתם יום ושעת הגעה באחד מימי הפעילות, וחילקו את שאלוני המחקר למילוי עצמי. הסוקרים המתינו עד לגמר מילוי השאלונים, והיו זמינים למענה על שאלות במידה והיו אי-הבנות ביחס לשאלון המחקר. לאחר סיום מילוי השאלונים, הסוקרים לקחו איתם את השאלונים המלאים והעבירו אותם לצוות החוקרים.

קבוצות המיקוד וראיונות העומק הועברו על ידי מראיינות, בעלות הכשרה וניסיון במחקר איכותני. קבוצות המיקוד הוקלטו, תומללו ונותחו על ידי צוות המחקר בהתאם לפרוטוקולים של מחקר איכותני.

5. כלי המחקר

1) **שאלון הסקר**: שאלון אנונימי למילוי עצמי (מצורף בנספח מס' 2), המבוסס על שאלון מתוקף ומהימן שפותח על ידי Ajzen & Fishbein (1980). תוקפו ומהימנותו של כלי המחקר נבדקה במחקר מקדים ונערכו בו שינויים על פי הצורך. השאלון כלל 3 חלקים עיקריים: (א) הערכת תפיסות ועמדות בנוגע לשתיית אלכוהול ("אני מאמין כי שתיית אלכוהול עלולה להוביל לנזק בריאותי", "אני מאמין כי שתיית אלכוהול מהנה" ועוד); (ב) הערכת נורמות סובייקטיביות בנוגע לשתיית אלכוהול ("רוב חברי שותים משקאות אלכוהוליים", "חברי לקבוצה בצופים מצפים ממנה לשותות משקאות אלכוהוליים" ועוד); (ג) דיווח עצמי על התנהגויות בהקשר לשתיית אלכוהול (תדירות שתיית אלכוהול, כמות האלכוהול ודיווח על אירועי השתכרות ושתייה אביסה).

2) **פרוטוקול הראיון האיכותני**: נבנו פרוטוקולים חצי מובנים לשם עריכת ראיונות עומק עם צוותי הנהגות, מרכזי שבטים, מדריכי השכבה וחניכי השכבה הבוגרת ולשם עריכת קבוצות המיקוד בקרב חניכי השכבה הבוגרת (מצורפים בנספחים מס' 3,4). הפרוטוקולים האיכותניים התמקדו בבחינת הסיטואציות החברתיות בהן מתרחשת שתיית אלכוהול, בעמדות ותפיסות לגבי מקומה של תנועת הצופים במניעת שתיית אלכוהול, ובנוגע לתכנים המועברים בנושא זה במסגרת התנועה.

המחקר הנוכחי נערך באישור משרד החינוך תיק 7234 רו 1207.

6. משתני המחקר המרכזיים

א. משתנים בלתי תלויים:

1. מגדר (זכר/נקבה).
2. השתתפות בתוכנית ההתערבות האינטנסיבית- השתייכות לקבוצת "ההתערבות" (כן/לא).
3. שכבת גיל (שכב"ג: י', י"א, י"ב).

ב. משתנים תלויים:

1. שתיית אלכוהול נמדדה בעזרת השאלה "כמה מנות משקה אלכוהולי שתית במהלך השבועיים האחרונים?"
2. שתייה אביסה (Binge Drinking) נמדדה בעזרת השאלה "האם שתית ב-30 הימים האחרונים חמש מנות משקה אלכוהולי או יותר תוך מס' שעות?"
3. עמדות ביחס לשתיית אלכוהול נמדדו באמצעות עשרה פריטים, הבודקים את עמדותיהם של בני הנוער ביחס לתוצאות שתיית אלכוהול ($\alpha=0.78$).
4. נורמות סובייקטיביות ביחס לשתיית אלכוהול נמדדו באמצעות ארבעה פריטים, הבודקים את עמדותיהם של בני הנוער ביחס לתוצאות שתיית אלכוהול ($\alpha=0.74$).

5. ממצאי המחקר האיכותני

במסגרת מחקר ההערכה הנוכחי, בוצע מחקר איכותני בקרב תת-קבוצות של אוכלוסיית המחקר לאורך כל שנות המחקר. בפרק זה יוצגו ממצאי המחקר בחלוקה לתת-קבוצות השונות.

חלק א': ממצאים איכותניים בקרב צוותי הנהגות, מרכזי שבטים ומדריכי שכבה בוגרת

השלב הראשון באיסוף הנתונים האיכותני כלל ראיונות עומק בקרב צוותי הנהגות (מרכז/ת הנהגה ומרכז/ת הדרכה הנהגתית). הרכב אוכלוסיית המרואיינים מתואר בטבלאות 1-3.

טבלה מס' 1: תיאור משתתפי ראיונות העומק- צוותי הנהגות

מס"ד	תפקיד	הנהגה
1	מרכז הנהגה	דן
2	מרכז הדרכה הנהגתית	דן
3	מרכזת הנהגה	תל אביב
4	מרכזת הדרכה הנהגתית	תל אביב
5	מרכזת הדרכה הנהגתית	שרון דרום
6	מרכז הנהגה	שרון צפון
7	מרכזת הדרכה הנהגתית	שרון צפון
8	מרכז הנהגה	רמת גן
9	מרכז הדרכה הנהגתית	רמת גן
10	מרכז הנהגה	חיפה
11	מרכזת הדרכה הנהגתית	חיפה
12	מרכזת הדרכה הנהגתית	חיפה

טבלה מס' 2: תיאור משתתפי ראיונות העומק- מרכזי שבטים

מס"ד	תפקיד	שבט	ישוב	הנהגה	ש"ש/שכיר
13	מרכזת שבט	גבעתיים	גבעתיים	דן	שכיר
14	מרכזת שבט	ראשונים	פתח תקווה	דן	שכיר
15	מרכז שבט	אביב	רמת אביב	תל אביב	שכיר
16	מרכזת שבט	החורש	תל אביב	תל אביב	שכיר
17	מרכזת שבט	רשפים	הרצלייה	שרון דרום	שכיר
18	מרכז שבט	בזק	נתניה	שרון דרום	שכיר
19	מרכזת שבט	בני היער	חדרה	שרון צפון	שכיר
20	מרכז שבט	רמת גן	רמת גן	רמת גן	שכיר
21	מרכזת שבט	עלית	רמת גן	רמת גן	שכיר
22	מרכזת שבט	לוטם	חיפה	חיפה	שכיר
23	מרכזת שבט	תדהר	חיפה	חיפה	ש"ש

טבלה מס' 3: תיאור משתתפי ראיונות העומק- מדריכי שכבה

מס"ד	תפקיד	שבט	ישוב	הנהגה
24	מדריך שכבה	גבעתיים	גבעתיים	דן
25	מדריך שכבה	ראשונים	פתח תקווה	דן
26	מדריך שכבה	אביב	רמת אביב	תל אביב
27	מדריך שכבה	החורש	תל אביב	תל אביב
28	מדריך שכבה	בזק	נתניה	שרון דרום
29	מדריכת שכבה	בני היער	חדרה	שרון צפון
30	מדריכת שכבה	רמת גן	רמת גן	רמת גן
31	מדריך שכבה	עלית	רמת גן	רמת גן
32	מדריכת שכבה	לטס	חיפה	חיפה
33	מדריך שכבה	תדהר	חיפה	חיפה
34	מדריך שכבה	אפיק	חיפה	חיפה
35	מדריכת שכבה	צופית	חיפה	חיפה

מניתוח ממצאי הראיונות האיכותניים עלו מספר תמות מרכזיות, המפורטות להלן:

1. תחושות חיוביות ביחס להשפעות האלכוהול

התחושות המרכזיות שעלו במרבית הראיונות ביחס לשתיי אלכוהול היו: תחושה של שחרור, "זרימה", התרוממות רוח, פורקן, ניקוי ראש, בריחה מהמציאות.

"...אני חושב שזה לפעמיים נותן הרגשה הרבה פעמים של שחרור, כאילו זה שבוע קשה עם הרבה לימודים, הרבה עומס, אז אתה רוצה לפעמים לשחרר את...את מה שאתה מרגיש במהלך השבוע..." (מדריך שכבה).

"...זה כיף, זה נעים, זה משחרר..." (3101 הנהגה)

"...התרוממות רוח כלואת, הרגשה טובה באופן כללי...פשוט זה נותן אווירה טובה לכל הצד, כולם יותר נחמדים, יותר צחוקים..." (מדריך שכבה).

"...ראש טוב, אווירה טובה, צחוקים...מתחילים להיפתח...אווירה יותר לוראת ופתוחה..." (3101 הנהגה).

"...אני מרגיש מאוד טוב עם עצמי ואני מרגיש הרבה יותר משחרר, הרבה יותר כייף לי, הרבה יותר לורט..." (מרכז שבט).

"...הרגשה קליפה יותר, נאיד ככה, בעיקר את יש יום קשה או את יש תקופה זה בדרך כלל אתה יוצא ושותה קצת אז זה לנקות את הראש נראה לי..." (3101 הנהגה).

2. אלכוהול כנורמה חברתית

הרבה מהמרואיינים ציינו ששתיית אלכוהול היא חלק מאקט חברתי, אשר מאפשר להם להרגיש חלק מקבוצת השווים, ושבדרך כלל הם שותים רק במסגרת חברתית.

"...את יודעת את יושבת כבר עם חבריט ואת שותה, זה...תחושה של חלק, אני

חושבת שהרבה אנשים שותים כדי להיות חלק..." (מרכזת שבת).

"...כי זה קצת משחרר וזה נחמד וזה חברתי, פשוט חלק מהחילוני..." (13 וות

הנהגה).

"...כי גם, זה חלק מהנורמה החברתית, זה לצאת לפאב, אין לנו הרבה

דברים חוץ מלצאת לפאב, לצאת למסיבה, כאילו אין מה לעשות, זה

החיים..." (מדריכת שכבה).

"...באילוה אז את כבר יוצא בדרך כלל לבר, אתה לא יוצא לבית קפה ואז

יותר נהוג לשתות בירה מאשר לשתות קולה..." (13 וות הנהגה).

3. שתי גישות מנוגדות לאי שתיית אלכוהול - כחריג או כבעל ערך

חלק מהמרואיינים ציינו שמי שלא שותה אלכוהול בכלל נתפס כחריג, מוזר או מתחסד.

"...כאילו...בא לי להגיד כזה שהכל טוב איתו וזה, אבל זה קצת מוזר, זה

עדיין לא בנורמה..." (13 וות הנהגה).

"...מוזר. מישהו שלא שותה בכלל זה נתפס כמשהו מוזר..." (13 וות הנהגה).

"...מתחסד, יש לי חבר כזה. הוא בכלל לא שותה לא נואע בזה מתוך עקרון,

הוא חריג. בעיני הוא מתחסד כי כל פעם שאנחנו יוצאים אף פעם הוא לא

שותה..." (13 וות הנהגה).

עם זאת, חלק מהמרואיינים ציינו שמי שלא שותה נחשב ל"ילד טוב", ראוי להערכה, בריא, חזק,

או מוגדר כ"נהג תורן", ואז אין בעיה עם העובדה שאינו שותה.

"...אין בעיה מבחינתנו. מבחינתי ומבחינת החברים שלי הוא פשוט מוצדק

בנהג..." (מדריכת שכבה).

"...יש לי הרבה חברים כאלה...הרבה מאוד חברים שהם שומרים והם מתאמנים

ואני מאוד מאוד מעריך אותם, כי קשה כאילו...היות קשה לא לשתות...כאילו

זה משהו שהוא...שהוא סביבנו שהוא אתנו..." (מרכזת שבת).

"...הוא נתפס כמישהו מאוד חזק בעיני, שמצליח ליהנות גם בלי תוספות..."

(מדריכת שכבה).

4. תחושת שליטה

חלק גדול מהמרואיינים ציינו שהם שולטים בכמות צריכת האלכוהול, ויודעים מה הכמות שמובילה אותם להשתכר. ובכלל הם "אוהבים להיות בשליטה", ולכן מעטים המקרים שהם מגיעים למצב שוכרה.

"...ואם זה להשתכר אז זה לא טוב כולל כי אני מאוד אוהב להיות בשליטה, ואם אני מאבד את השליטה אז זה...אם אמרתי משהו לא במקום אז איבדתי שליטה, ואם איבדתי שליטה אז זה כבר מאוד שלישי..." (מדריך שכה).

"...בדרך כלל אני זאת שנוהגת, אז אני לא שותה כאילו, כמעט ולא שותה...אמנם...אבל כשאני כן שותה, אז כן אני שולטת, גם בכולל שזה כל כך מהר כאילו מפיץ צלילי, אז אני לא...נסחפת עם זה..." (מדריכת שכה).
"...אני מאוד שולטת, כן. אני יכולה להחליט מראש, אני בדרך כלל שותה כמה שאני מחליטה, אני לא נזכרת ליותר מזה..." (13יות הנהגה).
"...כן באופן כללי אני בן אדם שהוא מאוד בשליטה, קשה לי לאבד שליטה..." (13יות הנהגה).

"...כן אני שולט בזה, אני יוצא ואני שותה בירה אחת. אז זה בסדר..." (13יות הנהגה).

"...אני יודע את הגבולות בקיצור. אני פשוט אוהב להיות בשליטה באופן כללי, באופן כללי אז זה משהו שהוא...סביר שהוא קצת מטעם אז אני יודע שם עובר הגבול..." (13יות הנהגה).

5. הבדלים מגדריים

הרבה מהמרואיינים ציינו כי לדעתם גברים שלא שותים אלכוהול נתפסים חברתית באופן שלילי יותר לעומת בנות שלא שותות.

"...אני חושבת שבנים, אני לא יודעת אם הם יותר אוהבים או יותר רכשו את טעם הבירה...כאילו בירה נתפס יותר...אמנם...כאילו כוס בירה זה לא סיפור. בואי נניח שצודק לא נתקלתי בבנים שלא שותים אלכוהול, וכן נתקלתי בבנות שלא שותות אלכוהול..." (13יות הנהגה).

"...מניחה שבנים לא שותים נחשבים לפחות גבריים...אמנם...אם גבר ואישה יסבו ביחד ביילוי והאישה תזמין אלכוהול והגבר לא, אז זה יראה מוזר..." (13יות הנהגה).

"אני חושב שחברתית, לבחורה הרבה יותר קל לא לשתות מאשר לבחור, כי אצל בנימ הכל מסתכס ב"דבר"... (130) הנהגה).

"...אני חושבת שבנימ שלא שותים זה כאילו יותר בעייתי מבחינת הסביבה, כאילו יותר מסתכלים עליהם, כאילו...כי זה, כי...כלה כסוף של כביכול לא הדינוני..." (מרכז שט).

6. הגיל "להתחיל"

רוב המרואיינים ציינו שלדעתם יש להתחיל להתנסות בשתיית אלכוהול בגיל 18, הרבה מהם עשו חיבור בין שלב הגיוס לצבא והחזקת נשק, לבין העיתוי הנכון לדעתם להתחיל להתנסות בשתיית אלכוהול.

"...מצל 18. זה כלשה...כיתה י"ב, לקראת הצבא, יותר כלשה כבר...יש יותר את ההבנה. אתה לאט, לאט מתחיל להבין שאתה...אדון למה שאתה עושה, כאילו אדון למצבים שלך, לקיחת אחריות כלשה..." (מרכז שט).

"...אני חושב שכן אדם בן 18, אולי אחרי שהוא התאיים, זה זמן שהוא התאיים, הוא פשוט יותר אחראי למצבים שלו, מבין את המסמכות של המצבים שלו, מבין שלדברים יש משמעות..." (מדריך שכה).

"18, צבא...כאילו י"ב ככה, סוף י"ב...אמא...צבא" (130) הנהגה).

"אני חושבת שבגיל שבגיל 18 מתאיים לצבא ויש לנו אחריות בהתאם לתפקיד עצומים, אז זה הדינוני לומר מבחינת חוק אתה עצמאי עצמאי ולקוח אחריות על המצבים והחיים שלך אז בקשה אתה יכול גם אלכוהול" (130) הנהגה).

"אני חושבת שסביב גיל 18 במציאות הקיימת, היות ואנחנו בגיל 18 נותנים לו.. לנו נשק וכאלה..." (130) הנהגה).

7. אחריות ההנהגה והשבט לעסוק בסוגיית האלכוהול

כל המרואיינים באופן חד משמעי אמרו, כי ללא צל של ספק יש מקום לעסוק בנושא האלכוהול במסגרת תנועת הצופים, וכי תפקידה של תנועת הצופים לדבר על שתיית אלכוהול שלא במסגרת הפעילות הצופית.

"...כן...כאילו זה החניכים שלנו גם כשהם לא הצופים, הם החניכים שלנו, כאילו...וכנראה שאם אני לא אגיד להם את זה, אז נכון ההורים בבית יגידו את זה, אבל יש לזה עוד כאילו, קול מהצד של הצופים, לדעתי זה...גם מסייע..." (מרכז שט).

"...ברור, אנחנו כצופים, להבדיל מכל מסגרת אחרת, כאילו אנחנו כתנועת נוצר, אנחנו...תופסים חלק מאוד גדול ביום-יום שלהם, לא פלישי ושישי, וצוד יום צבודה אחד, אנחנו תופסים חלק מאוד נכבד אני יכולה להגיד..." (צוות הנהלה).

"...כן, זה פשוט חד משמעי. כי מי אם לא אנחנו. ברור שכן..." (צוות הנהלה).
 "...בטח, בטח, אני חושבת שאנחנו...המדריכים, המרכזים וכל מי שבצב האו"ם שמעליהם, אנחנו חלק בלתי נפרד מחיי היום יום שלהם, וזה התפקיד שלנו לנתת להם את הדרכים הנכונות ולהגיד לא מקומות יותר טובים עם עצמם..." (מדריכת שכבה).

8. תוכנית הוליסטית למניעת אלכוהול וחוברת הסדנאות "אלכוהול אתה לא צריך את זה" למרות ההסכמה כי יש מקום מרכזי לעיסוק בשתיית אלכוהול במסגרת תנועת הצופים, מעטים המרואיינים שידעו לציין מהו המסר של תנועת הצופים בנוגע לאלכוהול, בעיקר היו אלו מרכזי ההנהגה ומספר מרכזי שבטים שידעו להסביר מהו המסר:
 "...המסר של תנועת הצופים זה "אתה לא צריך את זה". כלומר, זה לא..."אל
 תעשה את זה", זה "אתה לא צריך את זה..." (צוות הנהלה).
 "...אלכוהול אתה לא צריך את זה, זה הסלואן...מבח'נתי המסר כלשוננו, אלכוהול אתה לא צריך את זה, אתה יכול בלי זה..." (צוות הנהלה).
 רוב המרואיינים (ובעיקר מדריכי השכבה) ציינו שהמסר של תנועת הצופים הוא "לא לשתות אלכוהול":

"...תראי המסר שהתנועה מנסה להעביר זה באמת "לא"! כאילו, זה לא מתאים, זה לא נכון..." (מרכזי שט).
 "...אמנם...שנה רצ...שנה לא טוב, אני לא יודעת..." (מדריכת שכבה).
 "...לא לשתות אלכוהול..." (מדריכת שכבה).
 "...בגדול יש את ה...מה שאני מכיר זה אלכוהול, כאילו, לא לשתות אלכוהול..." (מדריכת שכבה).
 "...אמנם...תנועת הצופים כפיכח מתנגדת לאלכוהול, היא מתנגדת לשתיה..." (מדריכת שכבה).

כמעט כל המרכזים ומדריכי השכבה ציינו שהם לא לקחו חלק בגיבוש המסר התנועתי ולא הרגישו שהיו חלק מההחלטה. מרכזי ההנהגות, לעומת זאת, הרגישו לרוב כשותפים לגיבוש המסר:
 "...כן שיתפו ו...הראו לנו...אבל לא היינו חלק מההחלטה של ה...איק שנה נבנה..." (מרכזי שט).

"...כן. היינו חלק מהתהליך..." (130 הנהגה).

"...אני חושב שהרבה אנשים, כולל אני, בהתחלה לא הבינו מאיפה זה נפל, כאילו מאיפה זה הציץ ולאמה דווקא הדבר הזה, למה בצומחות האלה, ולאמה זה דווקא המסר, ואני חושב שצט הזמן הבנתי שזה מסר מאוד נכון וחד משמעי, ולא נתון לפרשנות של שכב"גיסט או ילד מה זה ליטמות במידה, זה מסר מאוד ברור..." (130 הנהגה).

כמעט כל המרואיינים ציינו שהנושא של אלכוהול רלוונטי להנהגה ולשבט ולחניכים שלהם, אך הנושא לא הולך לתפוס מקום מרכזי במהלך השנה (מדובר על שנת הפעילות 2012-2013). נראה ששיטות הפעולה בהתמודדות עם הנושא הן יותר פורמאליות ברמת ההנהגה, כלומר, ההתמודדות עם הנושא והעברת המסר של התנועה נעשית בישיבות מרכזים, ימי עיון ובשיחות חניכה עם המרכזים, ופחות כתוכנית, המועברת לחניכי השכב"ג:

"...אני כן נאצל בזה בשיחות חניכה שלי עם המרכזים שלי...אני מניח שאם המרכזים יהיו מחוברים לזה אז מדריכי השכבה שלהם יעשו את זה..." (130 הנהגה).

"...אנחנו צושים את זה בשיחות חניכה..." (130 הנהגה)
"...בישיבות ליווי שלנו עם השבטים, המרכזים זה תופס חלק נכבד..." (130 הנהגה).

"...חלק מהפצילות הוצעו לדמויות הבולטות בשבט. היה סמינר בתחילת שנה שחצי ממנו עסק בהתנהגויות סיכוניות ואלכוהול, ואם עוד יום של המכון הזה שסיפרתי לך, של היסודות..." (130 הנהגה).
"...חוברת ההדרכה כבר עברנו איתם אליה. ביום ציון שהיה בנושא למרכזים..." (130 הנהגה).

לעומת זאת, נראה כי העבודה של המרכזים ומדריכי השכבה מול החניכים בנושא, נעשית יותר בדרכים בלתי פורמאליות כמו שיחות אחד על אחד, מעין דיאלוג שקיים עם החניכים לדעתם, גם מבלי להעביר בהכרח פעולה או סמינר בנושא. עם זאת, חלק מהמרכזים וממדריכי השכבה ציינו שיעבירו אולי פעולה או שתיים מתוך חוברת ההדרכה לחניכי השכבה הבוגרת:

"...אני מדבר איתם על זה, כי שם המקום שלנו, המקום שלנו כאנשי חינוך זה לא רק לבוא ולהעביר פצילות, לדבר איתם על זה להסביר להם על זה..." (מרכז שבט).

"...אז זה כן לשת עם השמינסטים שלי, לפני הנשף, ולדבר איתם על זה, ולהגיד להם...אבל זה לא לעשות צכשיו פצילות, כי לא נראה לי שזה...לא

מה צריך, וט לא נראה לי שזה כל כך מה שצורך תמיד, נראה לי דווקא
יותר הקשר האישי..." (מרכול שט).

" כי אני... לא אצטר פצולה שלמה על.. כאילו מה שאני חושב על זה,
שכאילו אפשר לשתות, זה לאישימי לשתות אבל לא צריך להגזיז וצריך
לראות שצוים את זה באופן מוקד, נראה לי קצת מיותר לעשות פצולה
שלמה על כזה דבר..." (מדריך שכה).

9. הקונפליקט שבין דמות המחנך לדמות ה"אח הבוגר"

רבים ממדריכי השכבה אמרו כי חשוב להם שהחניכים יראו בהם דמות בוגרת, שניתן לפנות אליה
בעת צרה. מסיבה זו, חלקם מרגישים קושי להעביר מסר חד-משמעי בנוגע לשתיית אלכוהול.

"...בעקרון כאילו... בסוף, אנחנו יודעים שיש את האירועים האלה מחוץ
לצופים... כאילו אנחנו מדברים איתם, ואומרים להם שט...אם קורה משהו
באותו לילה אנחנו המקור הראשון לדבר איתו..." (מרכול שט).
"...אני חושב שיש מקום מאוד מרכזי ל... מדריך שכה בעיקר שהוא באמת על
הבול... בין החר למדריך. זה מקום שאני לא חושב שיש עוד בצופים, כי
מרכז הוא בדרכ כלל הרבה יותר קשה, ולבוא ולהגיד שאנחנו שם בסופו של
דבר בשבילם, ואם הם רואים שכן עבר את ההבול אז תפנו אלינו, כי אני
חושב שהרבה... הרבה אסונות יכולים להימנע על ידי הדבר הזה..." (מדריך
שכה).

"...אני חושב שצריך המקום שלי הוא ליצור להם יכולת לתקשר בצורה מספיק
טובה, שהם לא יצטרכו לשתות כדי... כדי להרגיש מוחררים אלו... ז"א, אם אני
עושה פצולות ואני אומר שהן מתייחסות לאלכוהול אז יכול להיות שבכלל
חצי מהפצולות שלי מתייחסות לדימוי עצמי..." (מרכול שט).

מסיכום ממצאי חלק א של המחקר האיכותני עולה, כי ישנה עדיין "עבודה" בכל הקשור
להעברת המסר של תנועת הצופים "כלפי מטה" למרכזי השבטים ולמדריכי השכבה. באופן
טבעי, התהליך התחיל מהדרגים הגבוהים יותר, בהם ניתן לראות הבנה של המסר והסכמה
איתו (גם אם חלקית לעיתים).

חלק א' של המחקר האיכותני כלל גם ראיון עם מרכזת ההדרכה התנועתית, שהייתה המובילה
התנועתית של גיבוש והטמעת המסר התנועתי, והובילה את כתיבת חוברת הסדנאות "אלכוהול,
אתה לא צריך את זה!" להלן סיכום הראיון שנערך:

מהריאיון עם מרכזת ההדרכה התנועתית עולה, כי תנועת הצופים בחרה לעסוק בנושא האלכוהול בעקבות מספר מקרים בהם חניכי התנועה השתכרו או נפגעו בעקבות כך, במסגרת השבט או במסגרת חברתית אחרת. מעבר לכך חלה הבנה בדרגים הגבוהים של התנועה, כי מדובר בתופעה הולכת ומתגברת בחברה הישראלית – תופעה אשר עליה תנועת הצופים צריכה לתת מענה. לדעת מרכזת ההדרכה מדובר בתופעה מאוד אפרפרה:

"...מה זה אומר מאוז, מאוז אפרפרה? זה אומר... שאין לאביה מדיניות, לא רק מדיניות, אין לאביה צמדה מאוז ברורה, אני אצמיד פה היום חמישה הורים, ליילדים ביילדים שונים, ממקומות שונים בארץ ואני אשא אותם מה אתה חושב על זה שהילד שלך שותה?" ואני אקבל חמש תשובות מאוז שונות. והאפרפרות הזאת, אין לי ספק שהיא הנקודה החלשה, והיא זאת שצורמת לתופעה להיות מאוז נרחבת, גם בתוך תנועת הצופים, והיא ברור שצריך לטפל בזה..."

ההתייחסות לנושא אפשרה גם נגיעה בנושאים אחרים כמו סמים, מיניות, דוגמא אישית והתנהגויות סיכון אחרות:

"...ההתעסקות באלכוהול הביאה אדוות, זאת אומרת לרקתי אכן אז נוצרו אדוות, התעסקות בסמים והתעסקות במיניות והתעסקות בכלל בהתנהגות "סיכנות" של בני נוער. הדברים האלה עלו לאודעות וזה ברור לי היום שזה חלק מהעניין, אז זה בסדר, זה כוון לשם ואם נלךח בחשבון..."

מבחינת תהליך ההטמעה נראה שהיה ברור כי לא מדובר בתהליך קצר טווח, אלא בתהליך שיימשך לטווח ארוך. גיבוש המסר נעשה במהלך סמינר, כאשר מטרתו העיקרית תחילה הייתה בירור עמדות. הייתה הבנה, כי על מנת להעביר מסר לחניכים, יש לגבש עמדה משותפת עם מספר רב ככל הניתן של מרכזי הנהגות ומרכזי שבטים. לטענתה של מרכזת ההדרכה התנועתית, קיים קושי בגיבוש מסר משותף עם מספר רב של עובדים בתנועת הצופים, עקב תחלופה מתמדת בכוח אדם, המקשה על העברת מסר אחיד וברור לאורך זמן. בנוסף לכך, חלק מאותם אנשים, הנדרשים להוביל את התהליך, הם שותפים למה שהיא מכנה: "תרבות אלכוהול של צעירים". בסופו של דבר, בסמינר משותף של הדרג המתנדב (הורים הפעילים במסגרת התנועה), מרכזי הנהגות ומרכזי שבטים הוצגה תוכנית ההדרכה והמסר התקבל בברכה. לדעתה תפקידה של התנועה הוא לייצר "אווירת לא שותים", ומדובר מבחינתה בעשייה בלתי פוסקת, יש לחלחל את המסר כל הזמן ולוודא את הטמעתו והעברתו גם ב"דורות הבאים" על ידי בניית תוכנית הדרכה לטווח ארוך. מרכזת ההדרכה התנועתית הוסיפה ואמרה, כי היא מאמינה שאין ביכולתה של תנועת הצופים למגר את התופעה, אבל היא בהחלט יכולה לצמצם אותה משמעותית.

חלק ב': ממצאי המחקר האיכותני בקרב חניכי השכב"ג

חלק זה התמקד בעמדותיהם ותפיסותיהם של חניכי השכבות הבוגרות (שכב"ג). איסוף הנתונים בוצע באמצעות קבוצות מיקוד. מטרת חלק זה של המחקר הייתה ללמוד באופן כללי על

התייחסות הצעירים לאלכוהול, ובפרט לגבי התייחסותם כלפי המסר של תנועת הצופים בנושא אלכוהול- "אלכוהול אתה לא צריך את זה", על האופן בו נתפס מסר זה, ולבחון האם מסר זה אכן הגיע אליהם ועשה שינוי כלשהו.

מניתוח הממצאים האיכותניים עלו מספר תמות מרכזיות, המפורטות בטבלה מספר 4.

טבלה 4: תמות ותת-תמות ביחס לשתיית אלכוהול ובנוגע ולמסר בנוגע לשתיית אלכוהול שעלו מקבוצות המיקוד בקרב חברי השכב"ג

תמות	תת-תמות	פירוט
1. שתיית אלכוהול- סיבות, תוצאות והשלכות	1.1 שתייה חברתית של אלכוהול	שתיית אלכוהול הינה חלק מרכזי מהבילוי החברתי, ולעיתים היא מרכז הבילוי החברתי.
	1.2 שתייה מגדרית	על אף ששני המינים שותים אלכוהול, זה יותר מקובל שבת תימנע משתייה מאשר שכן ימנע מכך.
	1.3 השתכרות- זה לא לגילנו	מרבית בני הנוער משתדלים להימנע מהשתכרות, ואינם רואים בעין יפה השתכרות אצל חבריהם. השתכרות נתפסת כהתנהגות של "צעירים יותר", שאינם יודעים עדיין לשתות.
	1.4 שתיית אלכוהול לראשונה	היו חילוקי דעות רבים לגבי הגיל בו "נכון" לשתות לראשונה אלכוהול. חלק חשבו שהגיל הנכון הוא גיל 15, חלק חשבו שגיל 17 מתאים, וחלק טענו שמה שחשוב הוא מידת הבגרות ולא הגיל הכרונולוגי.
2. תפיסות ועמדות בנוגע למסר של תנועת הצופים לגבי אלכוהול	2.1 מסר התנועה לגבי אלכוהול במסגרת פעילות הצופים	אין מקום לשתיית אלכוהול במסגרת פעילות תנועתית!
	2.2 עמדות לגבי המסר- "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!"	חלק מהמשתתפים לא הכירו את המסר "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!", ורבים לא הסכימו איתו ואמרו כי הוא מנותק מהמציאות. מרבית המשתתפים אמרו כי לפי דעתם מסר של שתייה באחריות הוא המסר הנכון.
3. השפעת המסר התנועתי "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!"	3.1 חשיפה לפעילות בנושא אלכוהול במסגרת הצופים	חלק גדול מהמשתתפים לא עברו פעילויות מחוברת ההדרכה, אך חלקם כן סיפרו על פעילות מסודרת בנושא אלכוהול.
	3.2 השפעת מסרי תנועת הצופים על	בני הנוער שסיפרו על השתתפות בפעילויות, סיפרו על מסרים של "לא

והיכרות עם חוברת הסדנאות	התנהגות בכל הקשור בשתיית אלכוהול (כמות שתייה, השתכרות, התמודדות עם לחץ חברתי ועוד)	ללכת אחרי העדר", ועל כך שעליהם שיש להם מספיק ביטחון עצמי גם ללא שתייה.
	4.1 עמדות חניכי השכב"ג לגבי מקום תנועת הצופים בנושא שתיית אלכוהול בקרב ילדים ובני נוער	המשתתפים אמרו כי אינם מרגישים שצריך להעלות את הנושא בקרב חניכי השכבות הצעירות, אך עם זאת דיברו על הצופים כמקום בטוח בו ניתן לדבר על הנושא בפתיחות לאור הקשר הקרוב בין המדריכים לחניכים.
4. מקום תנועת הצופים בחינוך ומניעת שתיית אלכוהול בקרב ילדים ובני נוער	4.2 שתיית אלכוהול באירועי הצופים	הגבול הינו חד וברור - לא שותים אלכוהול במסגרת הפעילות הצופית.
	4.3 תפקיד מרכזי השבטים והמדריכים ביחס לשתיית אלכוהול לא במסגרת הצופים	המשתתפים הרגישו שלא מתפקידו של מדריך השכבה או מרכז השבט להתערב ב"חיייהם הפרטיים". עם זאת, הם חושבים שיש להתערב כאשר מדובר באירועים קיצוניים, ולעזור במתן כלים להתמודדות וסיוע במקרה הצורך.
	4.4 מודל לחיקוי	ניכר כי ישנו דיסוננס גדול ביו הרצון להיות מודל לחיקוי, לבין העובדה כי בני הנוער מבינים שאינם יכולים לשתות ולהגיד לחניכיהם לא לשתות.

1. שתיית אלכוהול- סיבות, תוצאות והשלכות

1.1 שתייה חברתית של אלכוהול

מקבוצות המיקוד עולה, כי שתיית אלכוהול מהווה את אחת האטרקציות המרכזיות בחוויות הבילוי החברתי של הצעירים. חניכי השכב"ג מספרים, כי כמעט בכל יציאה, מסיבה או בילוי חברתי אחר, האלכוהול מהווה חלק מרכזי במפגש. המרואיינים מדווחים, כי הם שותים כמעט בכל מקום ממועדון ריקודים ועד לבית ההורים :

"הולכים לאן האט ואן שותים בקטנה, והולכים לביט או למסיבה. האמת שבאן האחרון אנחנו אט יושבים לפני מסיבה אצל חברים שיש להם מקום בבית בלי ההורים" (בת, שט כראף).

עוד עולה מניתוח הממצאים, כי פעמים רבות שתיית האלכוהול אינה מהווה חלק מן הבילוי החברתי, אלא עצם השתייה- היא הבילוי החברתי. נראה, כי האלכוהול נטמע בצורה כה חזקה בבילוי החברתי עד שלעיתים הצעירים אינם מסוגלים ליהנות בלעדיו :

"כן בדוק. אפשר להגיד שנה כבר חלף ולא משהו אחר. מסיבה בלי אלוהים

תהיה חח.. דפוקה, מה לא?" (בן, שבת ראש חן)

"יש כאלה שמרגלים אומרים שלא יהיה כיף במסיבה בלי זה והם הרגישו

משחררים הם לא שאלו בלי ייחוס בלי (אלוהים) במסיבה" (בת, שבת

לבעצת)

"בילוי בלי אלוהים הוא לא בילוי" (בן, שבת תדהר).

הצעירים מספרים, כי הסיבה לכך שהאלוהים מהווה חלק בלתי נפרד מחוויית הבילוי קשורה לתחושה הנעימה והמשחררת הנוצרת על ידי האלוהים, אשר מגבירה את תחושת ההנאה, ומורידה עכבות ומעצורים :

"אין מה לעשות ככה זה, השתייה מספרת את האווירה זה כיף יותר, אתה

פתוח, צוחק הרבה" (בת, חיפה)

"אני חושב שנה כן יותר כיף. לרוב אנשים סגורים זה פתח אותם; זה

כאילו שלא נעים לך לרקוד או משהו (בלי לשתות), אתה מרגיש כיף, יש

צחוקים כולם באווירה סבבה של צחוקים" (בן, שבת לבעצת).

רק מעטים מהמשתתפים טענו כי האלוהים אינו מהווה חלק מן הבילוי החברתי, וכי אינם צריכים לשתות על מנת ליהנות :

"אני לא מאלץ שותים אבל אם חברים שותים אז זה לא מפריע לי. עבורם

השתייה היא בילוי, אני לא שותה, לא אוהב" (בן, שבת פתח תקווה)

"אני יכולה בסך הכול להסתדר בלי זה" (בת, שבת לטס).

כל משתתפי קבוצות המיקוד ציינו, כי השתייה הינה אירוע חברתי ולא פעילות סוליטארית או משפחתית. כאמור, הסיבה המרכזית שעלתה לשתייית אלוהים בקרב חברי השכב"ג הייתה תחושת השחרור והביטחון העצמי שהביא עימו האלוהים. ניכר כי מרביתם הרגישו פתוחים וחופשיים יותר עם בני גילם בעיקר כאשר היו נתונים תחת השפעת אלוהים :

"זה נותן ביטחון להגיד, לעשות מה שבא לנו, בלי חשבון פתח את הראש

בכיף" (בת, שבת הרצליה).

המשתתפים הסבירו על הלחצים והקשיים העומדים בפני בני הנוער כיום, וטענו כי הם מוצאים בשתיית אלוהים דרך התמודדות עם מציאות חיים חברתית, פוליטית בעלת דרישות גבוהות :

"זה משחרר לחצים, אנחנו לפני צבא זה כיף להשתחרר. אם לא עכשיו מתי?"

(בת, שבת כרמל)

"שוכח את הלחץ שהיה לי בבית הספר. היו לנו ארבעה מאנשים אחד אחרי

השני. אני הייתי ממש עצבני מזה, לא התחשבנו בזה, ואחרי המאנשים מה, לא

**נשמה בכיף שלנו? זה הוריד את הלחץ של כל הלימודים" (בן, שבת
לבעתיים).**

מניתוח הממצאים עולה, כי שתיית אלכוהול מסייעת לבני נוער לדבר עם בנות המין השני:
"אני בכיף שלי, אין את החוויה של שאני לא יכול לדבר עם בנות. אני עצמי
מרגיש שזה קטע קל יותר. לורט לא מתבייש" (בן, שבת לטט).
בן נוסף משבט לטט, ציין את האתגרים הנובעים כתוצאה מחברה מקוונת בת זמניו, כאשר
הקשרים החברתיים לא נעשים פנים מול פנים, ואת הצורך באלכוהול כדרך התמודדות:
"אני מאמין שהפתיחות חסרה לאנשים ביומיום בעיקר בגלל הרשתות
החברתיות... אנשים רגילים לדבר עם אנשים שלא רואים. אם אני בן ואני
רוצה לדבר עם ילדה, בואטסאפ אתה עושה צחוקים, אתה לא רואה אותה
הכול סבבה, אתה יכול לדבר. ברצע שפנים מול פנים זה בא בקומ איך אני
מתנהג, ואז אנשים משתתקים. יש ילדים שידברו איתי רק שהם יסתו. הם כל
כך רגילים לא לדבר פנים מול פנים ולא להגיד שלום, שהם צריכים משהו
שייתן להם את ההנאה הזאת".

סיבות נוספות שעלו לשתיית אלכוהול היו לחץ חברתי, כפי שמתארת חניכת שכבי"ג משבט
בהרצליה:

"כי אחרים שותים, בטח יש לחץ חברתי, בהתחלה תמיד יש לחץ".

ניכר כי הלחץ החברתי אינו בהכרח ישיר וכי אין ניסיונות עידוד או שידול כלפי אלו שאינם
מעוניינים לשתות. הלחץ החברתי הוא עקיף ונובע מהנורמות החברתיות השולטות, ומן הקושי
להיות שונה, להיות היחיד שאינו שותה. כך, חניכה משבט תדהר מספרת על הקשיים העומדים
בפני בני הנוער שלא שותים:

**"היו מסיבות שבאמת כמו אם לא שותים אין מה לבוא כי אתה מרגיש אידיוט
לצמוד סתם".**

חלק מבני הנוער ציינו את הרצון להיות ולהרגיש מבוגרים, וכן את הדוגמא והמסרים שמקבלים
מהמבוגרים הסובבים אותם אשר משפיעים על עמדותיהם בנוגע לאלכוהול:

"כדי להרגיש מבוגרים יש קטע כזה בהתחלה" (בן, שבת הרצלייה)

"אם מבוגרים שותים מאותם הסיבות כדי שיהיה כייף יותר" (בן, שבת

תדהר)

**"ילדים מנסים להיות מבוגרים במלא דברים אם בלבד, בנות רוצות להרגיש
כאילו הן 25 עם עקבים. זה חלק מהפולה עקבים, איפור והאלכוהול" (בת,
שבת רמת אן).**

כאמור, בני הנוער, שסיפרו בקבוצות המיקוד כי הם נוהגים לשתות, הרבו לציין את ההשפעות החיוביות שיש לאלכוהול על הגוף וההתנהגות. עם זאת, היו מרואיינים שייצגו את הצד השני, הצד השלילי של האלכוהול - הקאות ותופעות פיזיות אחרות, אובדן השליטה העצמית, מושא ללעג אחרים ועוד:

"התחלתי לחשוב על החיים שלא מתאימים לאווירה וזה קלף לי את המצב רוח זה לא בהכרח תמיד כיף ואולי אותך לא מקומות השמים"
(בת, שבת רמת גן).

"שותים עוד קצת ועוד קצת ואז מאבדים שליטה" (בת, שבת הרצליה).

אחרים ציינו את ההשפעה השלילית שיש לשתית אלכוהול על החברים שאינם שותים:

"אם חבר מציג במסיבה זה דופק לי את המסיבה כי אז אני חבר תורן, אני נדפק אם משהו מציג כי צריך להשכיח עליו". (בן, פתח תקווה).

מניתוח הממצאים עולה, כי שתיית אלכוהול הינה התנהגות שכיחה, מקובלת חברתית, וכי ישנו לחץ חברתי לשתות אלכוהול במסגרת בילוי (גם אם לא "לחץ חברתי ישיר"). בני הנוער מרגישים כי לשתית אלכוהול תוצאות חיוביות עבורם ברוב המקרים, אך חלקם ציינו גם השלכות שליליות של שתיית אלכוהול.

1.2 שתייה מגדרית

חלק גדול מהמשתתפים סיפרו, כי הם וחבריהם אוהבים לשתות, וכי אין הבדלים משמעותיים בין בנים לבנות בהקשר זה, אלא מדובר בנורמה חברתית שמרבית חבריהם שותפים לה. עם זאת, בגילאים הצעירים יותר, הם מספרים כי הבנים הם אלו ששותים וכי עם הגיל, יותר ויותר בנות מתחילות לשתות:

"ככיתה ח'-ט' אם בת הייתה שותה זה היה מיוחד יותר" (בן, שבת כראף).

"יותר בנים שותים בחטיבה מבנות אני חושבת" (בת, שבת הרצליה).

ניתן להבין ממצא זה על רקע ההתייחסות המגדרית למי שאינו שותה, כך שבנות שאינן שותות מתקבלות יותר כנורמטיביות לעומת בנים שאינם שותים:

"מי שבחר לא לשתות לא, יש הבדל איך שיתייחסו אליו בין בנים ובנות.

בנות זה יותר בסדר מהבנים" (בת, שבת גבעתיים).

"בן שלא שותה זה לא אכזרי. יש בזה משהו אכזרי גם בנות חושבות ככה אבל הן

מתביישות להכיר. אני אכיר לך אם אכיר לא שותה הוא בעיני לא אכיר ואם

בציני הבחורה שיוצאת אתו" (בן, שבת גבעתיים).

החניכים והחניכות בהנהגות השבטים השונים, הרבו להזכיר את הגבריות בהקשר של שתיית אלכוהול, ואת הרצון להוכיח לאחרים ולעצמם שהם חזקים, אמיצים ובעלי תכונות אחרות שנחשבות לגבריות יותר:

"מי שהיצ להשתכרות הוא כאילו עבר טקס כזה של אכזרי" (בן, חיפה).

הבנים דיווחו, כי הם, ובאופן כללי בנים, שותים בשביל תחושת ההנאה, ולעיתים מתוך תחושת לחץ חברתי או אי נעימות. הבנות אמנם היו שותפות לדעה זו, אך בו זמנית ציינו כי הן ובנות אחרות שותות על מנת להרשים ולמשוך בנים:

"תראי לשתינו כבר יש חבר אז זה לא בקטע עצריק לעשות "קטע" על החבר ולהראות לו שאני קול וחייבת לשתות ביילוי. הם (הבנים) מתייחסים לזה אחרת. בקטע של יאללה חייבים בשביל ליהנות" (בת, חיפה)
"אם יש מצב בנות ויותר בנים הבנות ישתו יותר" (בן, חיפה)
"היא מתישהו בטוח עם תשתה כי האבר שלה שותה. זה בא ביחד כזה תופסים ראש ביחד זה הכיף. מה חברה שלך, אשכרה אתם זוג, בסבבה והיא לא שותה? זה נשמע לך? לי לא" (בן, אצתיים)

נדמה אם כך, כי בנות מתחילות לשתות מאוחר יותר מבנים מכיוון שהסיבות לשתית אלכוהול קשורות יותר לצורך להתקרב אל הבנים ולהרשים אותם.

מרבית המרואיינים טענו, כי על אף שבגילאים שלהם (י-י"ב), אין בהכרח הבדלים בין מספר הבנות ששותות לעומת הבנים. עדיין יש הבדלים בכמות השתייה, כך שבנים נוטים לשתות יותר מבנות, וגם להשתכר ולאבד שליטה פעמים רבות יותר. הסיבות לכך, לדעת המשתתפים, קשורות למאפיינים מגדריים כגון שליטה ואיפוק ותחושת מודעות עצמית, המאפיינים יותר נשים לעומת גברים:

"בנות מתיישות יותר לאמרי להתחרפן כמו בנים" (בן, שט תדור)
"בנים נהיים אלימים. אצל הבנות זה צחוקים ואולי בקטע כזה שאפילו לצצוק חזק, אבל לא יותר מזה" (בת, אצתיים).
נקודה מעניינת נוספת, שעלתה מניתוח הנתונים היא, כי השלכות שתיית אלכוהול לעיתים עלולות להיות כבדות יותר עבור בנות מכיוון שהן פגיעות יותר:

"בנות פחות משתכרות, הן יותר מחדות על עצמן" (בן, שט אצתיים);
"הסיכונים הרבה פחות אצל בנים, אצלם אם ישתו בצורה מועזת זה יכול להביא לאלימות, ובנות זה יכול להגיע למצב שיאנסו אותי, יאצו בי, אני אציד דברים שאחר כך אני אצטרע עליהם באלף זה אני לא שותה". (בת, שט רמת גן).

בנוסף, המרואיינים ציינו את ההבדלים הפיזיים בין נשים לגברים, כך שגברים לרוב בעלי מסת גוף גדולה יותר, ועל כן יכולים לצרוך יותר אלכוהול:

"אצל בנים יש את הקטע הזה שהם שורדים יותר אלכוהול באוף מבנות. אולי באלף המשקל או משהו כזה" (בן, שט כרמל).

נראה, כי בעוד שתיית אלכוהול מקובלת בקרב שני המינים, בנות שאינן שותות זוכות להתייחסות שלחנית יותר בהשוואה לבנים. בנוסף, בנות לרוב שותות פחות מבנים. חלק מהבנות סיפרו כי

כאשר הן בסביבה של בנים הן עשויות לשתות יותר אלכוהול, בהשוואה לבילוי עם חברת בנות בלבד.

1.3 השתכרות- זה לא לגילנו

מרבית המשתתפים ציינו, כי הם אינם נהנים להשתכר וכי אינם שותים במטרה להשתכר. להיפך, הם משתדלים להימנע מכך. אל מול הלחץ החברתי שתארו ביחס לשתית אלכוהול באופן כללי, ציינו המרואיינים כי ביחס להשתכרות, הם בטוחים כי לא יפגעו בעצמם על מנת להוכיח משהו לאחרים:

"אני לא השתכרתי וזה גם לא צניין אותי אף פעם. אני לא בקטע להוכיח למישהו כמה אני יכולה לשתות או לא" (בת, שבת, שבת תדהר 8)
"אין סיטואציות שהייתי רוצה להשתכר זה נראה לי פתטי לרצות את זה ואם החברות שלי, אני שותה במידה" (בת, שבת תדהר).

כמו כן, כאשר חבריהם משתכרים אין זה נתפס בעין יפה. הם תיארו את בני הנוער שמשתכרים ככאלו שמנסים להרשים ללא הצלחה, ונתפסים בצורה מגוחכת:
"אני לא השתכרתי, ואם אני לא אשתכר זה מציף לראות מישהו ככה" (בן, שבת הרצל'יה)

"אניש עושים את עצמם, לוקחים שלוק מקבוק ומתחילים להסתובב ולפזל על הרצפה כאילו..." (בן, שבת פתח תקווה).
מתוך הראיונות עולה, כי הרוב המוחלט של המשתתפים הרגישו כי הם יודעים במדויק את כמות האלכוהול המובילה אותם להרגיש טוב, וכן הכירו את גבולות הגוף שלהם ביחס לשתיה מוגזמת:
"אני יודע בדיוק ולכן אני לא מציץ. לא יכול להציד לך במידה זה בהרצאה יותר. זה בשליטה לאמרי מבחינתי" (בן, שבת תדהר).

מרבית הניסיון עם אלכוהול בקרב המרואיינים במחקר הנוכחי הגיע לאו דווקא ממקומות חיוביים כגון ידע ומודעות שרכשו מהבית, בית הספר או התנועה, אלא מתוך ניסיון שלילי עם שתיית אלכוהול בגילאים הצעירים יותר, כאשר רק החלו לשתות. כך מדווחת חניכה משבט תדהר:

"אחרי ניסיון אחד אתה מבין שזה הורס את הכיף של הביילוי".
חניכה נוספת משבט גבעתיים מספרת:

"זה נכון שזה כיף לשתות והרבה, אבל לא להשתכר. קרה לי פעם אחת וכמעט הלכתי לבית חולים. זה היה מפחיד, לא היה לי אוויר דיברתי שטויות. הקאתי... בקיצר מציף יותר זה לא קרה זה היה חד פעמי".

מרואיינים רבים מספרים על התנסויות קשות בגילאים הצעירים, שהובילו אותם כיום להיזהר ולהיות מודעים לכמות האלכוהול שמכניסים לגופם:

"אנחנו הרי לא נהנינו מהשתייה עד שמק'אים זה כבר קרה בעצמו והיום זה לא. להשתכר זה דבר שלא בפליטתך. זה באמת היה כשהיינו קטנים יותר ח', ט', אולי עוד י', אבל אשכרה זה לא אותו הדבר כשאתה בוי"ה, זה אחרת"
(בן, שבת אצתי"ט).

באופן כללי ניכר, כי בעיני המרואיינים, השתכרות נתפסת כפעולה של ילדים צעירים יותר, שאינם מבינים את משמעות שתיית האלכוהול, ואינם מודעים להשלכות השתייה וכי בגילאי התיכון, התנהגות כזו אינה מקובלת יותר:

"פעם זה היה חלק ממשהו שחיפשו בו ריגוש כזה. משהו שמביא אותך לקצה כזה ואתה לא יודעי איך זה כשה קורה. אבל אני חושבת שהיום לפחות מי שבי"ה כזה כבר ממש לא בקטע של להשתכר. זה יראה מפגר לאמרי" (בן, שבת אצתי"ט).

כמו כן, המרואיינים מדווחים כי הריגוש וההתלהבות יורדים לאחר מספר התנסויות, וכי בשלב מסוים שתיית אלכוהול הופכת לשגרה, ועל כן יש פחות צורך לשתות על מנת להשתכר. עם זאת, דווקא האיסור על שתיית האלכוהול לעיתים מגביר את החשק לשתות ולהשתכר:

"לא מתלהבים מזה בדע שיותר לך. השתכרתי כשהיה אסור וכל הזמן אמרו לנו שלא תשתו אתם קטנים אתה ככה אז ניסינו להשתכר כאלוה כזה בראש של ילד" (בן, שבת אצתי"ט).

חניכים נוספים סיפרו, כי החשק לשתות ולהשתכר יורד כאשר מתקרבים לגיל 18. הם טוענים כי תחושת האחריות האישית שחשו, אם בשל ההורים שהורידו את השמירה או בשל הגיוס לצבא שהתקרב, הובילה לירידה בהתלהבות משתיית אלכוהול ולהפנמת תחושת האחריות האישית:

"יצאנו משתכרים בבית וההורים צריכים להאזין. זה היו קטעים כאילו, של אבולות עם איך לא יתפסו אותנו, איך לא יצאו על זה.. היום זה אחרת. אבל שלי יודע שאני שותה בקטנה ואין לו בעיה עם זה. אפילו הוא אומר לי נסה על בירה בקטנה" (בן, שבת אצתי"ט).

"אתה מחליט כמה אתה שותה זה עם תלוי בלי שלך עצמך זה שונה באדוף. אתה כבר שותה בלי שיש לך את הקטע של להשתכר זה אחרת כשאתה לקראת צבא וכל זה" (בן, שבת אצתי"ט).

מעניין לראות, כי בעוד מחקרים בנוגע לבני נוער מצביעים על עלייה באחוזי ההשתכרות והשתייה האביסה, בני הנוער בתנועת הצופים היו באופן כללי נגד השתכרות. נראה כי למרות מרכזיותו של האלכוהול כחלק מהבילוי החברתי, שתייה לשם השתכרות אינה מקובלת חברתית.

1.4 שתיית אלכוהול לראשונה

מרבית משתפי קבוצות המיקוד החזיקו בדעה, כי גיל 12, הגיל הממוצע כיום לתחילת שתיית אלכוהול, הינו גיל צעיר מידי. זאת על אף שדיווחו קודם לכן כי הם עצמם החלו לשתות בגילאי 13-14:

"זה ממש מוקדם יש לי אחות בת 12 זה נשמע ממש רע" (בן, שטט כרמל)
"אין מצב 12 זה ממש מוזל" (בן, שטט לטט).

המרואיינים הסבירו, כי על אף שהחלו לשתות בגיל צעיר, הם אינם מאמינים שכדאי להתנסות בכך, ומודעים לעובדה כי התנסות באלכוהול בגיל צעיר עלולה להוביל למגוון בעיות כגון התמכרות, בעיות התנהגות, מחלות פיזיות שונות ועוד:

"האז מנדיל את הקיבולת שלו ואז אתה משיק. האז מתרכל לזה" (בת, שטט אבצתיים)

"זה הופק להיות חלק מהאופי שלך. ממש לא כדאי ביילי הזה מאד מוקדם כי האישיות עוד לא מצוצבת" (בת, שטט אבצתיים).

בהתייחס לעמדותיהם בנוגע לגיל בו זה "בסדר" להתחיל לשתות אלכוהול, נמצאה שונות בין הקבוצות השונות. כך למשל, בשבט גבעתיים ופתח תקווה המשתתפים חשבו כי גילאי 16-17 הם הגילאים ההולמים להתנסות לראשונה בשתיית אלכוהול:

"מתחת ל-17 זה צעיר מידי. עוד לא מבין מה זה לעשות באמת ומה זה יכול לעשות לך אתה מאלים וזה גם יש את כל האלימות של בנים"
"גיל 17 אני ניסיתי ונראה לי שזה מתאים. כבר בסוף י"א כזה יותר מוכנה ולא הולכת אחרי החברה או כי כולם עושים את זה. פשוט רציתי לכוין שלי במסיבה ולא בשביל החברה, או החברים. יותר אני".

עם זאת, בקבוצות המיקוד שנערכו בחיפה, חניכי השכב"ג חשבו שגיל "נורמאלי" להתנסות לראשונה בשתייה הוא סביב גיל 15-16:

"ב-י" כי אז אתה בולד יותר, מבין את הדברים בצורה בולדת" (בת, שטט כרמל)

"גיל 15-16 יכול להיות. גיל 13 זה ממש צעיר מידי לדעת. את זה יכולה י"א אהב יכולה"
לפלוט בצניין הזה" (בת, שטט תדהר).

על אף ההבדלים, בכל השבטים חלק מן המשתתפים ציינו, כי ההתנסות הראשונה בשתיית אלכוהול אינה קשורה בהכרח לגיל, אלא לבגרות רגשית ולמאפיינים כגון שליטה עצמית ואחריות אישית, הנחוצים להתנסות בהתנהגות אשר עלולה לסכן הן את האדם עצמו והן אחרים:

"אני חושב שזה תלוי באופי של הבנאדם. אתה יכול להיות בן 15 עם ראש של מפלד בן 12 וההיפך. אתה כבר מבין מה אתה עושה גיל, 15 כמו שאני התחלתי, נראה לי סבבה" (בן, שטט אבצתיים)

"אין גיל, בארות זה אינדיבידואלי לא ניתן לאמרו באספר. זה מאד פסיכולוגי ברעע שאתה יכול לקחת על זה אחריות" (בן, שטט פטט).

2. תפיסות ועמדות בנוגע למסר של תנועת הצופים לגבי אלכוהול

2.1 מסר התנועה לגבי אלכוהול במסגרת פעילות הצופים

בכל הקבוצות חזרה על עצמה ההבנה כי תנועת הצופים אינה מעודדת שתיית אלכוהול ולאכוחול אין מקום בתוך הפעילויות השונות המתקיימות במסגרתה:

"המסר שלא שותים. זה לא וזהו" (בן, שטט תדהר)

"לא שותים בצופים זה בטוח, המסר ברור" (בת, שטט פתח תקווה)

"לאמרי לא לעשות בשום פעילות או מסיבה בתוך הצופים" (בת, שטט כרמלי)

"מאד ברור שלא שותים מהחניק שמאצ' לצופים ועד הרשע"ד (ראש-דוד)

ובכלל" (בת, שטט פתח תקווה)

"בצופים לא שותים זה באמת הנורמה פה" (בת, שטט תדהר).

מדברי המשתתפים עולה, כי הם מבינים את האיסור לשותות בפעילות בצופים, ומקבלים אותו:

"אני חושב דווקא שהמסר בצופים ברור. לא שותים פה מבינים ת'אבולות

יודעים שזה לא לצניין לעשות דבר כזה. יש לנו מספיק מקומות אם רוצים

לשות" (בן, טבעתי).

2.2 עמדות לגבי המסר- "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!"

מרבית המשתתפים סיפרו, כי על אף שידעו שתנועת הצופים מתנגדת לשתיית אלכוהול, ומחנכת לערכים מנוגדים להתנהגות זו, הם מספרים, כי לא היו מודעים למסר הספציפי- "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!"

"לא, זה מסר שצפיו אני שומע פער ראשונה מתי זה פורסט?" (בת, שטט

תדהר)

"בציקרון לא, אני שומע את זה ממך על המסר לא דיברו איתנו עליו

ספציפית" (בן, שטט פטט).

במרבית הקבוצות, לאחר העלאת המסר התנועתי והצגתו, עלתה התנגדות למסר- "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!". המשתתפים חשו כי המסר אינו משקף את רגשותיהם ואת המציאות בשטח. עוד סיפרו, כי הם כן מרגישים שהם כן 'צריכים' את האלכוהול, ועל כן לא מרגישים בנוח להטיף מסר מסוג זה לאחרים:

"המסר ברור אבל זה לא קשור לצופים, גם אם המסר יהיה כזה לא יקשיבו

לנו כי זה נשמע סמכותי כזה אתה לא צריך את זה?.. החניק ישאל אותי ומה

את צריכה את זה?" (בת, שטט תדהר)

"אני לא אכיד מסר כזה כי זה מאוחר. הם יכולים לראות תמונות שלי בפייסבוק ולראות שאני שותה עם חברים, אז מה זה אומר אתה לא צריק את זה? זה הלווי!" (בן, שבת תורה).

מעניין לראות שחברי השכב"ג מיד עברו לדבר על העברת המסר לחניכים שלהם, ומאוד התקשו לדבר על משמעות המסר עבורם באופן אישי. המשתתפים טענו שהמסר הינו בעל אופי סמכותי ומטיף, ואמרו כי מסר זה עלול לתת להם ולאחרים כמוהם תחושה כי הם ילדים קטנים ושלא סומכים עליהם. עוד טענו כי המסר לא באמת מסביר מדוע לא כדאי לשתות או פותח פתח לדיון בנושא:

"המסר מרתיץ, כמו אילה מ'שהו מאוחר שאומר אתה לא צריק את זה. בצ'ני' זה לא מסר טוב" (בת, שבת תורה)

"אני מבינה מהמסר הזה – טוב, אתה ילד קטן לא צריק לשתות כי אסור לך" (בת, שבת רמת גן)

"אתה לא צריק את זה נשמע ילדותי ולא מתאים. לא ריאל'י בכלל. מה זה לא צריק את זה? זה נשמע משפט סתום, לא ברור, זה לא צניין של צריק זה צניין של אמ אתה בוחר לשתות תדע איך לשתות" (בן, שבת רמת גן).

בדומה לכך, המשתתפים טוענים כי האיסור המשתמע מן המסר והטוטאליות שלו, עלולים להביא בני נוער דווקא לרצות להתנסות מתוך סקרנות ומתוך הרצון לעבור על האיסור:

"היום כל הילדן מדברים על האלכוהול בכל מקום. אז אני חושבת שיותר מידי צוסקים בזה. כבר מתחיל להיות ההיפך בצניין" (בת, שבת גבעתיים)
"המסר לדעתי לא בכיוונו הנכון. אמ אתה אומר לילד אתה לא צריק את זה. מידי הוא יסתקרן וירצה את זה מאד, ככה זה צובד איתם" (בן, שבת פתח תקווה).

כמו כן, המרואיינים הרגישו, כי המסר "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!" לא עולה בקנה אחד עם המסר אותו מנסה התנועה להעביר. המרואיינים מדגישים כי בצופים המוקד הוא חינוך לערכים ולאחריות חברתית, כך שבאופן עקיף החינוך שמקבלים דרך הפעילויות השונות של התנועה מטמיע ערכים המסייעים להם לעשות בחירות נכונות ובריאות יותר גם כאשר הם מחליטים לשתות אלכוהול:

"הם (הצופים) רוצים שנגיד שאלכוהול זה לא המרכז. לא לבוא למסיבה כי יש

אלכוהול אלא בשביל החברים" (בן, שבת לטס)

"לא אומרים אף תשתה מנסים להכיד אף תצפה את זה לצד מק. המדריכים אמרו לנו שלא הולכים לחנק אותנו אלא מראים את הסכנות" (בת, שבת לטס).

מקבוצות המיקוד עולה, כי בני נוער כן מרגישים שהם צריכים או רוצים לשתות אלכוהול וכי האלכוהול מסייע להם להיפתח ולהשתחרר:

"יכול להיות דברים חיוניים באלכוהול. את משתמשים בזה נכון בתור כלי להיפתח ולתהנות. לפעמים באלכוהול עושה גם דברים טובים הרבה טובה משחררת. לא צריך להתייחס לזה בצורה שלילית" (בן, שבת 16)

"ברור שאנחנו לא צריכים את זה אנחנו לא בני 40 ממורמרים שצריכים לברוח. אבל זה מסכנת שצריך בקטע חברתי. אולי כן צריך את זה. זה תלוי כי יש ילדים שזה מפתח ביטחון ומעלה אותם הולכים לזה הולכים לשם בנות עם בנים בנים עם בנות" (בת, שבת 16)

"אבל זה כייף לשתות, אני יכול ליהנות גם מבלי לשתות אבל באמת אני מאמין שזה פחות כיף. זה עושה ראש טוב ולכן לא צריך את זה נשמע לי מוזל ומנותק מהנוצר שחי היום בארץ" (בן, שבת 16)

מעניין לראות, כי המרואיינים, על דעת עצמם, הציעו "סיסמאות" חלופיות, המותאמות יותר לדעתם למציאות בקרב הנוער. ההצעות לא היו בהכרח להניא בני נוער משתיית אלכוהול, אלא ללמד אותם כיצד לשתות בצורה כזו שאינה שמה אותם בסיכון:

"צריך להגיד - באלכוהול תשתה בזהירות או תדע את הסכנות של זה" (בן, שבת 16)

"באלכוהול צריך להיזהר מזה.. ואז להסביר את הסכנות של זה" (בת, שבת 16)

פתח תקווה.

מניתוח ממצאי המחקר האיכותני בולט הקושי של בני הנוער עם מסר חד משמעי נגד שתיית אלכוהול. בני הנוער הציעו "מסרים חלופיים" המדברים על שתייה במידה הנכונה או שתייה באחריות.

3. השפעת המסר התנועתי "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!" והיכרות עם חוברת הסדנאות

3.1 חשיפה לפעילות בנושא אלכוהול במסגרת הצופים

מהממצאים עולה, כי מרבית המשתתפים לא עברו פעילויות שעסקו בנושא של שתיית אלכוהול:

"לא הביאו אנשים להרצאות או להביא חוברות. לא זוכר משהו על הצניין בשנה האחרונה" (בן, שבת 16)

"לי לא הייתה פצולה על זה בשנה האחרונה" (בת, שבת 16)

"אנחנו לא עברנו (פצילות) אני זוכר בוודאות" (בן, שבת 16)

רק בשבט אחד (גבעתיים) נמצאה פעילות מסודרת הקשורה באלכוהול. המשתתפים דיווחו, כי הפעילות כללה פעולות בנושא, הרצאות מבחוח, אנשי משטרה שהגיעו לדבר עם בני הנוער - כך מדווחת אחת החניכות מן השכב"ג:

"היה את המצליח - יושב ומדברים בקבוצות על אלכוהול"; "גם הביאו מישהו מהמטרה לדבר על זה היה אחלה."

חניכה נוספת מספרת :

"היה גם עם עוד אחד שדיבר על לחץ חברתי וכלה. נדמה לי שהיה מסיירת על הוריס. הביאו אותו לתאר לנו מה קורה בלנים בלגצתיים".

חברי השכבי"ג בשבט גבעתיים מספרים על חשיבות התוכנית בהעלאת המודעות לנושא השלכותיו השליליות של האלכוהול ובמתן פתח לדיון ולשיח בנושא :

"חבל שאנשים לא מבינים, צריך ללמוד עם מי להתייעץ, שזה לאיטמי להתייעץ עם ההורים על הרצון לעשות, לי אישית זה מאד עזר"; "שולחנות צאלים העלו את הנושא לדיון, נתנו סיטואציות היו ממש מעניין".

בשאר השבטים נמצאה פעילות אקראית ביותר בנושא אלכוהול :

"הייתה איזה שיחה בקטנה לא זוכר מה זה היה. נדמה לי בל"ג בצומר על משהו עם החניכים לא בטוח" (בן, שבט תדור).

אך גם פעילות אקראית זו, לא התרכזת בהכרח במניעת שתיית אלכוהול אלא במתן כלים להתמודדות בסיטואציות של שתיית אלכוהול כגון לשתות במידה, להתנהג באחריות ובבגרות :
"לא הייתה פצולה על אף תשתה אלא אומרים תהיה אחראי למעשים שלך"
(בן, שבט כרמל)

"העניין על איך לעשות ולהיזהר מהכמות לא מעבר לזה" (בת, שבט תדור).

3.2 השפעת מסרי תנועת הצופים על התנהגות בכל הקשור לשתיית אלכוהול (כמות

השתייה, השתכרות, התמודדות עם לחץ חברתי)

מכיוון שהפעילות שנמצאה בקרב חניכי הצופים בהנהגות השבטים שנבדקו, הייתה מצומצמת ביותר, קשה היה להעריך לאילו פעילויות בני הנוער נחשפו, ואילו מסרים הם הפנימו כתוצאה מן הפעילות :

"לא היו מסרים מסוימים לפחות לא בפצולות שלנו" (בן, שבט הרצל'יה)
"לא היה לנו מסרים על זה סתם דיברנו בכללי אבל לא פצולה ממש" (בת, שבט כרמל).

עם זאת, בשבט גבעתיים, בו דיווחו המשתתפים כי התקיימה פעילות רחבה בנושא של מניעה וצמצום תופעת שתיית האלכוהול בקרב בני נוער, המשתתפים דיווחו על המסרים שהבינו מתוך פעולות אלו, שהיו בהחלט קשורים למסר התנועתי -

"המסר מהפצולות שהיו לנו על אלכוהול היה מתי לוותר, מתי להגיד לצאק שאני לא הולך אחרי כולל כי לא צריך את זה"; "המסר הוא שאפשר ליהנות בלי"; "מסר מלמד לא לעשות סתם, שזה לא בריא שצער על זה".

ניכר כי מרבית המשתתפים מהשבת הסכימו עם המסר שלא צריך לשתות אלכוהול בשביל ליהנות או בשביל ביטחון עצמי, וכי אלו דברים שבאים מבפנים:

"המסר שלא צריך את זה, צדיף לא לנסות, אני זוכרת שהייתי חמושה והיו מסיבות והיינו רוקדות וראינו שבאליף חוסר ביטחון אנשים שמו ואמרנו איזה מלא שלנו יש את הביטחון שאנחנו לא צריכות את זה".

המרוויגים בשבת בגבעתיים, שדיווחו על כך שעברו את התוכנית, דיווחו כי המודעות והידע שרכשו בעקבות הפעילויות השונות במסגרת התוכנית שינו את גישתם ביחס לשתית אלכוהול. חלק מהחניכים דיווחו כי הם שותים פחות, משתכרים פחות ומרגישים בטוחים בעצמם לא להיכנע ללחץ חברתי:

"כן השתנתה אנשים אומרים בואו נשתה אנחנו אומרים לא בא לנו כי אנחנו יודעים מה התוצאות, אנחנו אומרות לא צריך הפצט"; "יודעים מה ההשפעות. אני שותה פחות".

במקביל לכך, במסגרת שבטים אחרים, שדיווחו שלא עברו את התוכנית, בני הנוער סיפרו על תהליך התבגרות והתפתחות טבעית שלאחריה לא ראו בשתית אלכוהול בילוי מהנה:

"אני דווקא חושב שכן שנית אבא לא באליף המדריכים. אתה מתנהג אחרת כשאתה בט' ובכיתה י"א זה לא אותו דבר. לכן השתייה היא משהו שלא הוא הציקר, זה כייף ושותים אבא זה פחות סביב הקטע של רק השתייה כמו שאתה ב-ח" (בן, שבת תדהר).

אחרים דיווחו כי לא הרגישו שהתנהגותם צריכה להשתנות וכי תמיד היו בעלי גבולות ושליטה עצמית ולא נטו להיגרר אחרי אחרים:

"לא, תמיד ידעתי מה זה האבולות המתאימים" (בן, שבת פתח תקווה)
"כף מי שצופים לפחות הרוב האדולף הוא כן בשליטה אבא יש פה אנשים טובים וצט ראש על הכתפיים ויודעים לשתות במידה. לא להאזיט" (בן, שבת כראף).

4. מקום תנועת הצופים בחינוך ומניעת שתיית אלכוהול בקרב ילדים ובני נוער

4.1 עמדות חניכי השכב"ג לגבי מקום תנועת הצופים בנושא שתיית אלכוהול בקרב

ילדים ובני נוער

מן הראיונות עולה כי משתתפים רבים מאמינים כי תנועת הצופים היא לא בהכרח המקום לעסוק בנושא שתיית אלכוהול, אלא אם כן מדובר בצורך אשר עולה מהשטח:

"לא בטוחה עצריק לעורר את זה אצל החניכים שלי ב-ו'. נראה לי מפסד לעשות את זה ככה סתם. בלי קשר לדבר על האלכוהול" (בת, שבת פתח תקווה)

"אני חושב שאם לא מצליח את הנושא אז למה? החניכים שלי בה' אני לא
מצליח בפניהם משהו שלא קיים, זה נראה לי לא טוב לעשות את זה" (בן,
שבט תדור)

"אנחנו נותנים להם להאזין לנושא מצומצם זה לא התוכנית שלנו לעצמה"
(בן, שבט לטמ).

מן הראיונות בקרב מרבית השבטים עלתה התנגדות בקרב חלק מן המרואיינים לגבי עיסוק
בנושא האלכוהול במסגרת הצופים. לעומת זאת, חניכי השכב"ג משבט גבעתיים, שכלל הנראה
עברו פעילות בנושא האלכוהול, האמינו כי הצופים מהווה מסגרת אידיאלית לעיסוק בנושא זה
מבחינת הפתיחות שקיימת, הקשר הקרוב שנוצר בין המדריך לחניכים ותחושת הביטחון שקיימת
בסביבה זו. כך מספרים בשבט גבעתיים:

"אנשים שלנו ענחנו מכירים וסומכים עליהם יותר משפיעים עלי. הצופים
מאז עוזר במסר שלו. זה הכי מתאים פה"; "הצופים מדברים על דברים שלא
תמיד יש לחניכים מקום איפה לדבר. לכן בפעילות על אלכוהול הם מאז
משתפים פעולה ומדברים. הם חושבים שזה חשוב לדבר איתם"; "בכל מקרה
מדברים על זה בכל מקום אי אפשר להיות מנותקים כזה".

בדומה לשבט גבעתיים, גם בשבט כרמל בחיפה, הביעו המרואיינים את תמיכתם בעיסוק נושא
האלכוהול במסגרת הצופים ודיברו על חשיבות השיח במסגרת זו ובכלל:

"אם לא נוצרים בזה זה כמו להיות בלוצה"; "ברור אנחנו פה כדי להיות
אבל גם לחנך ולהביא דאגה ולעשות טוב יותר".

אחת הסיבות המרכזיות שצינו המרואיינים לכך שהצופים מהווה מסגרת מתאימה לפתיחת שיח
לגבי שתיית אלכוהול הייתה הקשר הקרוב והאינטימי שנוצר בין מדריך לחניכיו. המשתתפים
צינו, כי החניכים מתחברים אליהם כמו אל אחים גדולים, ולא כמו אל הורים, דבר המאפשר
שיח פתוח יותר, ללא חשש מביקורתיות או הטפת מוסר. החניכים מעריכים את המדריכים
ושואפים להיות כמוהם, על כן, טוענים המרואיינים, יתכן ויהיו נכונים יותר לשמוע ולהפנים
ערכים שונים בנושא שתיית אלכוהול:

"הצופים זה מקום שהילדים לא יקשיבו למורים שיאידו אל תשתו ובראש שזה
הפרש קטן יחסית הם יקשיבו". (בן, שבט כרמל)

"הרבה יותר משפיע ממורה כי אנחנו קרובים נוצר קשר זה כמו אח גדול
כשאני מדברת עם אחותי דברים שהרבה נכנסים אני אזהרת את אימא שלי
אבל יש פצרים ביני לבין אימא שלי וזה פצר של שנה שנת"ם אני מדברת
מניסיון" (בת, רמת גן)

"אנחנו בני 17 יש שיקול דעת להחליט על מה שצוים, ולהעביר לקטנים יותר
את המסר שהם קטנים ולא יכולים לעשות את זה" (בן, שבט גבעתיים).

למרות הקשר הטוב בין חניך למדריך, אחד הקשיים שתיארו המשתתפים בקידום מקומה של תנועת הצופים כמחנכת בנושא שתיית אלכוהול, הינה העובדה שכלל החניכים בשכבות הבוגרות נוהגים לשתות אלכוהול. הם תיארו את ניגוד האינטרסים הנובע מכך שהם מדריכים ומחנכים בעצמם, ומשתייכים לתנועה המקדמת ערכים שלעיתים מתנגשים עם שתיית אלכוהול בגילאים צעירים. עוד תיארו את הקושי להעביר מסר לאחרים בזמן שהם עצמם אינם מקיימים אותו:

**"אני לא מרצה שאני צוה את זה אני יכולה להטיף לקטנים לא
לצוות את זה" (בת, שבת גבעתיים)**

**"אני באסיפות שותה לכן אני לא אומרת להם שאני לא שותה. אני
מתחמקת כלה מהתשובה כי זה לא נעים אבל מדברת על זה שזה מסוכן
וצריך להיזהר ולא להיזכר. אני מספרת להם ממה שאני ראתה. אבל באמת
יש בזה מסר הפוך כי אנחנו שותים, כולם שותים כה" (בת, שבת גבעתיים).**
על כן, המסרים אליהם העדיפו המשתתפים להתייחס היו לנהוג באחריות, בשליטה ולהציב גבולות ולא בהכרח להתנזר לחלוטין משתייה:

**"אם אתם שותים תשתו עם אנשים שאתם סומכים עליהם. זה המסר שצריך
להיות זה באמת כ"ף אז לפרק להם?" (בן, שבת גבעתיים)**
**"זה כלה נראה לי לצום שאני מדבר על זה בצופים ובחיים שלי האישיים אני
שותה אלכוהול עם חברים זה ממש צביעות בעיני ולכן אני לא מתכוון לדבר
איתם על זה כמיה של אסור לכם לצאת באלכוהול" (בן, שבת תדורה)**

מניתוח הממצאים עולה קושי רב של המדריכים סביב ההתייחסות לנושא האלכוהול עם חניכיהם. בעוד שבמסגרת התנועה ברור ומקובל כי לא שותים אלכוהול, בני הנוער אינם מאמינים שהם צריכים להימנע מכך גם בחייהם הפרטיים, ולכן מתקשים בהעברת המסר "הלאה". נקודה זו עלתה גם בממצאי שנת המחקר הראשונה בקרב מדריכי השכב"ג, ולכן יש לשם עליה דגש.

4.2 שתיית אלכוהול באירועי הצופים

ניכר כי תנועת הצופים מציבה לעצמה גבול אדום ברור ביותר, אשר כל מדריך וכל חניך של התנועה מכיר ומפנים היטב מרגע הצטרפותו לתנועה. לעומת הגבולות העמומים הקיימים מחוץ לתנועה, חברי השכב"ג מציינים, כי מסגרת הצופים היא בגדר 'מקום חופשי מאלכוהול'. לעומת נושאים אחרים הקשורים לשתיית אלכוהול (כגון: מסר תנועת הצופים, שתייה בקרב בני נוער ועוד...), בהם נמצאו הבדלים בין שבטים שונים וחניכים שונים, בנושא מקום האלכוהול בפעילויות או אירועים של הצופים, נמצאה תמימות דעים:

**"לא מה פתאום, מתי אתה לוכד ששתו? לא היה מקרה כזה אסור, מי ששתה
יוצא מהצופים" (בת, שבת פתח תקווה)**
**"מתי שאתה צובר את האבול, הצופים נותנים את האבול. והאבול שצופים
לא שותים וצריך לזכור את זה" (בן, שבת גבעתיים)**

"צופים אסור לעשות מציפים אותך על זה. אנחנו אומרים לחניכים ממש
ברור שאלכוהול לא נכנס לשבט או לפעילויות. מה שהם צופים אחר כך זה
לא צניין שלנו. אבל פה זה אסור" (בן, שבט גבעתיים).

אז כיצד מתנהלים חברי השכב"ג אשר מתפקדים למעשה בשני כובעים הלכה למעשה - מחד הם
משמשים אחים בוגרים, אחראים, מהווים מודל ודוגמא לאחרים, לוקחים אחריות על מעשיהם,
מאידך, מדווחים כי נוהגים לעיתים בחוסר אחריות ומאבדים שליטה בעצמם? זאת מסבירה
חניכה-מדריכה משבט גבעתיים:

"יש הבדל בין החיים בתוך השבט לבין מחוץ לשבט. בתוך השבט אנחנו
משמשים דאמא לחניכים פה. הם מסתכלים עלינו אנחנו צריכים לעשות להם
כמו דאמא לאי"ק להתנהג ולעלות אחריות ואכפתיות. אבל מחוץ לשבט יש
לכל אחד מאיתנו גם את החיים שלו. לי יש חבר ואנחנו בסביבה שלנו מבלי
ושותים אז זה לא לצניין שחניק שלי ידע על זה או יראה אותי. מצד שני
למה זה צריך להיליץ לי אם זה לא צופים. ככה אני חושבת שצופים אי אפשר
כי זה גם אסור מבחינת האי"ל אבל בחוץ שכל אחד יעשה מה שהוא רוצה".

מדברים אלו ניתן ללמוד כי המשתתפים עורכים הפרדה בין חייהם האישיים לבין חייהם
כמדריכים בצופים. הם אינם מרגישים צורך לשמש מודל בחייהם האישיים. מדבריו של מרואיין
נוסף משבט כרמל, ניתן ללמוד, כי בני הנוער זקוקים לשני העולמות - לעולם בו הם בוגרים
ואחראים ומהווים חלק מן העולם המבוגר, אך בו זמנית זקוקים עדיין לחופש שמאפשר גיל
הנוער, להתנסויות ולכיף ללא תחושת אחריות. באופן הזה הם אינם שונים מכלל בני הנוער
אשר מנסים למצוא את דרכם בין הילדות לבגרות:

"יש מסיבות של בתי ספר ששם כן, אבל אם זה משהו באזור של הצופים אז
לא... אנחנו חברים לא רק בצופים. זה חלק גדול מהחיים, אבל לא הכול.
אני חושב שילדים ישנו במסיבה אנחנו לא מסתכלים על זה שהצופים ארצן
אלא ילדים מתוך הצופים ארצנו. לדאמא יש לנו מחנ"ק (מחנה קיץ) - יש
זמנים שזה רק כיתות ט'-י"ב ויש שם מסיבה ואין בכלל אלכוהול כי זה כן
קשור לתנועת הצופים" (בן, שבט כרמל).

4.3 תפקיד מרכזי השבטים והמדריכים ביחס לשתיית אלכוהול שלא במסגרת הצופים

בני הנוער מאמינים, כי תפקידו של מרכז השבט או המדריך להתערב במקרים בהם ישנה תחושה
כי החניכים שמים עצמם בסיכון על ידי שתיית אלכוהול:

"אם מתוכנן משהו מטרף אז כן. כאילו שקונים הרבה וודקות וכל זה. צריך
להזהיר את החניכים לפני כן. אולי לוודא שיהיה להם את הטלפון שלו אם
משהו יקרה" (בת, שבט תדהר)

**"אם זה חניכים שלי אז כן. לבדוק מה קרה להציע מה לעשות בטח שכן"
(בן, שבת פתח תקווה).**

מרואיינת משבט רמת גן אף נתנה דוגמא למקרה שבו מרכז השבט התערב בנוגע לשתיית אלכוהול:

**"בפורים יש מסורת שאנחנו שותים בואדי פה ליד, ואז הולכים לבית ספר
ובשבוע של פורים ישנים בשבת מביאים אוכל וממשיכים, והמרכז אמר שלא
מקובל עליו וזה היה מאכזב. הוא מאלף שהתחיל את זה, פתאום לופס
עניבת מרכז אז לא".**

עם זאת, היו מדריכים שהסתייגו מהתערבות בחייהם האישיים של החניכים ותמכו במנטאליזציה הפרדת החיים האישיים מן החיים כמדריכים בצופים:

**"לא, תמיד יהיה אירוע כזה או אחר שישנו אי אפשר להיכנס לחיים של
החניכים בצורה כזו. אנחנו לא ההורים שלהם" (בן, שבת תדורה)
"מרכז השבת יכול להתערב רק אם קרה משהו, זה לדעתי בתכל'ס מה שצריך
לעשות" (בת, שבת תדורה).**

אחד הפתרונות שהעלו המשתתפים הוא מתן כלים להתמודדות וסיוע במקרה הצורך:

**"אם אני ב-י"ב ואני אחראי על ט' ואני יודע ט'-ט' מארגנים אני לא יכול
לפגוע להגיד להם לא כי אני לא אבא או אימא שלהם אבל אני יכול להיות
עם ולהיות איתם לשמור עליהם לנסות לעצור את זה כמה שאפשר ואם אי
אפשר אז לנסות להפחית נזקים" (בן, שבת כרמלי).**

במיוחד הודגש נושא העזרה והתמיכה בחניכי השבט. המרואיינים מספרים כי אמנם אין ביכולתם למנוע מחניכים ללכת למסיבות או לשתות אלכוהול, וכי הם אינם מעוניינים לעשות זאת, אך מכיוון שקיים קשר קרוב ויחסי אמון בין המרכזים והחניכים הם יכולים להיות שם בשבילם, לספק תמיכה וביטחון:

**"אנחנו אומרים תמיד יהיה לכם למי לפנות אבל לא אף תשתו. שידעו רק
יש למי לפנות אם הם בעציה" (בת, שבת לטמ).**

4.4 מודל לחיקוי

ניכר כי השאלה האם מדריכים בצופים מהווים מודל לחיקוי עבור החניכים עוררה דיון סוער בקרב כל המרואיינים בקבוצות המיקוד שנערכו. לא היה שבט אחד שהייתה בו הסכמה בנוגע למסוגלותם ולכשירותם של חניכי השכב"ג, המדריכים בעצמם, להוות מודל לחיקוי לחניכים שלהם. ניכר כי הדילמה התרכזת סביב השאלה: האם ניתן לשתות אלכוהול, להתנהג לעיתים בצורה מסוכנת וחסרת אחריות, ועדיין להיות מדריך ראוי להערצה ולחיקוי או שמא, מדריך ששותה פסול מזכות זו עד אשר ייתקן את דרכיו".

על אף שמרביתם נהגו לשתות, אלו שטענו כי הם יכולים להוות מודל לחיקוי עבור החניכים שלהם טענו, כי המודל והדוגמא שמשמשים לחניכים הם בצורה שבה הם מתמודדים עם שתיית האלכוהול. כך, למרות ששותים, הסבירו, הם עדיין מתנהגים באחריות ושומרים על עצמם, ועצם מאפיינים אלו אכן ראויים לחיקוי:

"גם את אני שותה אני יכול להגיד להם איך להיזהר ומה להיזהר. אז אין לי בעיה שיהיו כמני. גם ככה הם ישנו אז זה לא משנה. ככה לפחות אני מזהיר אותם איך ומה" (בן, שבת פתח תקווה)

"מי ששותה במינון ומקומות מסוימים זה בסדר" (בן, הרצליה)
"כן למה לא, צריק ללמד אותם איך לא לשתות זה כל הסיפור. לא אל תשתו אלה איך לשתות, שלא יגיצו למצב מסוכן" (בת, שבת תדהר)
"כן בטח, אני לא חושב שזה קשה, אנחנו לא באים ואומרים אל תשתה אלא מסבירים יתרונות וחסרונות, אנחנו נותנים להם לחשוב לבד" (בן, שבת לטמ).
עם זאת, רבים מהמשתתפים התקשו להתייחס אל עצמם כמודל לחיקוי. הם הביעו דאגה כלפי האופן בו החניכים שלהם יתפסו אותם כמדריכים במידה וידעו כי הם נוהגים לשתות:

"יש בעיה עם מודל לחיקוי כי אני שותה באופן אישי. שאני שותה הם ירדו עלי- מה אני אומר להם לא לשתות ובמצמי שותה, זה הקטע הזה" (בן, שבת פתח תקווה)

"תארי לעצמך אני מאלה בפייסבוק תמונות עם חברים ממסיבה או משהו כזה ואחר כך אני אומרת להם לא לשתות זה קטע לא לצניין הקטע הזה. מודל לחיקוי, לא הייתי אומרת" (בת, שבת פתח תקווה).

התחושה הייתה, כי כל עוד הם מבצעים את ההתנהגות 'הבעייתית', הם אינם יכולים להטיף לאחרים שלא לבצע אותם גם כן, ועל כן בתחום אלכוהול אינם מרגישים שמסוגלים להיות מודל לחיקוי לאחרים:

"לא זה לא החלק שאני יכול להגיד לאחרים אל תשתו אלכוהול מסוכן וכל זה, אני שותה נקודה. רק את אתה לא שותה אתה יכול להיות דומם ככה אני מאמין שזה צריק לקרות" (בן, שבת תדהר)
"בדברים מסוימים כן, באלכוהול לא. אני שותה נקודה. אין מצב שאני אגיד לחניכים פלי לא לשתות. או שלא צריק את זה" (בת, שבת רמת גן).

סיכום ממצאי המחקר האיכותני בקרב חברי השכב"ג

מניתוח ממצאי קבוצות המיקוד שנערכו בקרב בני נוער, חניכי כיתות י"ב, בשבטים השונים ניתן ללמוד, כי מרבית המשתתפים נוהגים לשתות אלכוהול. שתיית האלכוהול נעשית בדרך כלל במסיבות, אירועים ומפגשים חברתיים, ומהווה את מרכז הבילוי החברתי. המשתתפים סיפרו, כי הם זקוקים לאלכוהול על מנת להשתחרר בחברה, ובמיוחד אל מול בני/בנות המין השני. כך מתארים הבנים כי האלכוהול מסייע על מנת להפחית מן הקושי והמבוכה הכרוכים בלהתחיל לדבר עם בנות, ואילו הבנות מדווחות כי במידה ובן הזוג שותה, במיוחד אם הוא מבוגר יותר, הן תרצנה להרשים אותו ולהראות בוגרות יותר.

ניכר מן הממצאים כי ישנו לחץ גדול על בני הנוער לשתות אלכוהול. הלחץ אינו בהכרח לחץ ישיר על ידי אמירות וניסיונות שכנוע, אלא נוצר מתוך סיטואציה בה מי שאינו שותה מרגיש שונה, מחוץ לעניינים ועל כן מרגיש לחץ לשתות. מדברי המשתתפים עולות בבירור מרכזיותן של הנורמות החברתיות בנוגע לשתית אלכוהול, והשפעתן על התנהגות בני הנוער.

לגבי המסר התנועתי "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!" וחוברת הסדנאות בנושא אלכוהול, במרבית השבטים, חניכי השכב"ג לא שמעו ולא הכירו את המסר או את החוברת. שבט גבעתיים היה היחיד שדיווח על פעילות מסודרת ועקבית יותר בנושא אלכוהול.

על אף שמרבית השבטים מדווחים כי לא שמעו את המסר התנועתי ועל החוברת, ניכר היה כי הם בקיאים בכל הנוגע למסרים של תנועת הצופים לגבי שתיית אלכוהול **בזמן פעילות בצופים**. בעיקר בלטה ההסכמה הגורפת עם מדיניות תנועת הצופים בנוגע לאיסור על שתיית אלכוהול במסגרת התנועה, ובמסגרת אירועים שהיא מארגנת. עם זאת, בעוד שמרבית המשתתפים הסכימו באופן גורף, כי לאלכוהול אין מקום בתוך הצופים, הם האמינו כי חייהם הפרטיים הם נפרדים מזהותם כחברי שכב"ג וכמדריכים, ועל כן לגיטימי שהם שותים מחוץ לתפקידם בתנועה. בדומה לכך, כאשר הוזכר המסר התנועתי "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!", המרואיינים ציינו כי הם חולקים על המסר, והרגישו כי המסר מנותק מהשטח, וללא בסיס בנוגע למציאות בה חיים בני הנוער.

חלק ג': ממצאי המחקר האיכותני בקרב מרכזי הנהגה ומרכזי הדרכה הנהגתיים לאחר שנתיים של פעילות התוכנית

מטרתו של חלק זה הייתה לחזור לצוותי ההנהגות, שרואיינו בשלב א' של המחקר האיכותני, על מנת ללמוד על עמדותיהם בחלוף שנתיים מתחילת תוכנית ההתערבות. עם זאת, מכיוון שחלק מבעלי התפקידים התחלפו לאורך שנות המחקר, לא ניתן היה לחזור לכל המרואיינים משלב א'.

כמו כן, מטרת חלק זה הייתה ללמוד באופן כללי על התייחסות צוות ההנהגה לאלכוהול ובפרט לגבי התייחסותם כלפי המסר של תנועת הצופים בנושא אלכוהול - "אלכוהול אתה לא צריך את זה", על האופן בו נתפס מסר זה, ולבחון האם מסר זה אכן הועבר והוטמע בצורה הטובה ביותר.

מניתוח הממצאים האיכותניים עלו מספר תמות מרכזיות, המפורטות בטבלה מספר 5. בתוך התמות, זוהו מספר תת-תמות, שעלו בחלק גדול מקבוצות המיקוד שנערכו. בטבלה מספר 5 מוצגות התמות ותת התמות שעלו מהניתוח האיכותני.

טבלה 5: תמות ותת-תמות ביחס לשתיית אלכוהול, למסר תנועת הצופים "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!" ולחברת הסדנאות, שעלו מראיונות העומק בקרב צוות ההנהגה

תמה	תת תמה	פירוט
1. שתיית אלכוהול – חוויית שתייה, סיבות, תוצאות, השלכות	שתיית אלכוהול כחלק מחוויית הבילוי	
	תפיסת כמות אלכוהול הנחשבת לשתייה והתחושה לאחר השתייה	
	בילוי שלא למטרת שתיית אלכוהול	
	שתיית אלכוהול כחריגות בחברה	
	שכרות כדבר מהנה ושליטה בסיטואציית ההגעה לשכרות	
2. תפישת שתיית אלכוהול בגיל צעיר (גילאי 12-14 בפרט ובני נוער בכלל)	שתייה בגיל צעיר כדבר "נורא" ו"מפחיד"	
	לחץ חברתי והשפעה סביבתית לשתייה בגיל צעיר	
	הגיל הנכון להתחיל לשתות אלכוהול	
3. מקום תנועת הצופים בחינוך ומניעת שתיית אלכוהול בקרב ילדים ובני נוער	הרלוונטיות של נושא שתיית האלכוהול בהנהגות השונות	
4. עמדות לגבי המערך ההוליסטי למניעת שתיית אלכוהול בקרב בני הנוער	עמדות לגבי המסר של הצופים - "אלכוהול אתה לא צריך את זה!"	המסר מתקבל כגבוה ומנותק מהמרחש בשטח
	פערים בחשיבות והעברת המסר לשטח בין מרכזי הנהגה למרכזי ההדרכה ההנהגתיים	
	מעורבות צוות ההנהגה בגיבוש והעברת המסר	
	פערים בתפיסת ריאליות המסר	מעורבות צוות ההנהגה וכוונות לפעולה בעקבות

אי הסכמה עם המסר		
חשיבותה הנמוכה של חוברת ההדרכה בנושא אלכוהול	היקף ההתעסקות בנושא האלכוהול ומיקומו בסדר העדיפויות	
	תפקיד המרכזים באיתור וזיהוי מקרים של שתיית אלכוהול	
	תפקידה של תנועת הצופים לדבר על שתיית אלכוהול שלא במסגרת הפעילות הצופית	
	תפקיד צוות הנהגה בעיצוב עמדות חניכי השכב"ג בנוגע לאלכוהול	

1. שתיית אלכוהול – חווית שתייה, סיבות, תוצאות, השלכות

הראיונות האיכותניים כללו מספר תחומים, החל מחוויית השתייה האישית של צוות ההנהגה וכלה בעמדותיהם לגבי מסר תנועת הסופים בנוגע לשתיית אלכוהול.

1.1 שתיית אלכוהול כחלק מחוויית הבילוי

המראיינים נשאלו האם הם שותים אלכוהול כאשר הם יוצאים לבלות. רבים מהם העידו כי הם אינם מתייחסים לשתיית אלכוהול כמרכיב מרכזי בחיי הבילויים שלהם. הם רואים עצמם כאנשים בוגרים שעברו את השלב בו הם צריכים לשתות בכדי ליהנות.

“...אני נהנית לפעמים לצאת ולשתות עם חבר שלי ועם החברים. זה משהו שאני לא עושה כל הזמן אבל זה כן חלק מחוויית הביילוי שלי. פעם הייתי עושה את זה הרבה. שוב, זה צניין של בשרות, של צניין בחיים ומה מעסיק אותי עכשיו. אני לא מחפשת את זה” (מרכזת הדרכה)

חלקם ציינו כי הם לעיתים שותים את האלכוהול מפני שהם אוהבים את הטעם ומציינים שהוא חלק קולינרי בלתי נפרד מחייהם, ועם זאת מדגישים כי השתייה אינה לצורך שוכרה.

“...אני אשתה אלכוהול לא על מנת להגיע איתו לשוכרה. עם החברה אני אשתה בקבוק בירה, אני מאוד אוהב יין, כוס יין ויותר מזה לא אשתה.”
(מרכזת הנהגה)

“כן במתנות, אני שותה בירה ויין בעיקר באירועים חברתיים. לא בסתם להשתכר. אני אנינה טעם וזה חשוב לי כחלק מהחווייה של האכילה. אני גם

שמה כחוננות בשביל להראיש קליפה יותר. זה נחמד וזה חלק מהחוויה
החברתית שלי". (מרכלת הנהגה)

מספר מרואיינים העידו כי גם החברים שלהם אינם שותים ולכן אלכוהול לא מהווה כחלק
מחוייית הבילוי.

"לא. זה לא – אני בקושי שותה עם לא את הבירה הקטנה. בלחץ שלוק ורעצ.
לא מתחברת לזה. זה עם נפול בכח האנשים ססופים אותי". (מרכלת
הנהגה)

1.2 תפיסת כמות אלכוהול הנחשבת ל"שתייה" והתחושה לאחר השתייה

חלק מהמרואיינים הרגישו כי הם חלוקים בדעותיהם בהקשר של כמות השתייה המקובלת.
חלקם הגדירו זאת ככמות מסוימת שממנה והלאה שתיית האלכוהול הינה משמעותית.

"אם אני אקח שלוק מחבר שלי אני לא אחיש את זה כאילו שתייתי אהל
כוס כבר כן". (מרכלת הדרכה)

"לא יודעת אני תמיד מתחבטת בשאלה הלו. האם אחרי שלוק אני יכולה
לצללות על ההגה, או אחרי כוס יין אני יכולה לצלות על ההגה. שתיית
האלכוהול המסיבית ברעצ שנה יותר משלוק מבחנתני זה כבר שתייה".
(מרכלת הדרכה)

"אם אני שותה יותר מכוס אחת ואז כואב לי הראש זה מבחנתני לשמות".
(מרכלת הדרכה)

בתוך חוויית השתייה, חלקם התייחסו לכמות השתייה ככמות שתוביל אותם לשוכרה ואותה הם
הגדירו כשתייה משמעותית.

"את שאלת שאלות קשות...אני בן 32 אני לא ילד, זאת אומרת אם
תשאלו האם זה חייב להיות חלב מילוי אני אגיד שלא, אני יודע
לבלות עם עם מי. מבחנתני אם יש לי שם בקבוק בירה, אני אשתה.
זה צובדה...לשמות לשוכרה, זה כבר שתייה מוגזמת בעיני".
(מרכלת הנהגה)

"כא מה שיצא לי ל"דפיקת ראש". אם אני שותה בירה אחת זה
מבחנתני לא שתיית אלכוהול. יותר מכוס זה שתייה. שלוק זה ממש
לא". (מרכלת הנהגה)

לסיכום הרגלי השתייה של צוות ההנהגה, נראה כי רובם תופסים את שתיית האלכוהול כדבר שאינו מרכזי בחייהם ואינם שותים בכמויות גדולות. חלקם רואים את עצמם כבוגרים וכי הנושא אינו מהווה גורם מרכזי בחייהם אלא כחוויה חברתית סביב האוכל.

גם במקרה בו נשאלו המרואיינים על התחושות אותן הם חווים לאחר השתייה, חלקם התייחסו לתחושת השכרות כחוויה שאינם מכוונים אליה.

"...אם אני משווה לפטל קר במחנה קיץ או קפה בבוקר שאני יודעת
להגיד שזה עושה לי הרגשה טובה אבל זה, זה סבבה. לא לפה ולא
לפה. אני לא מחפשת הרגשה מסוימת כשאני שותה. בגלל שזה חלק
מהחוויה של היציאה, ולא למטרת השתכרות, אלא יציאה חברתית אני
לא שמה לב איך אני מרגישה אחר כך". (מרכזת הדרכה)

מבחינותי לשתות כוס אחת של בירה זה כמו לשתות קולה. זה לא
עושה לי כלום אז זה סתם לשתות..." (מרכזת הנהגה)

"אני לא מכוונת לזה לרוב. מקריט בודדים שאשתה יותר מבירה אחת.
אולי חתונה או משהו בסגנון. איך אני מרגישה – סבבה עם זה. בגלל
שזה לא יום יומי זה לא משפיע". (מרכזת הנהגה)

ניתן לשים לב כי הם לא מעוניינים להשתכר ורואים באלכוהול בין השאר כמרכיב חברתי.

1.3 בילוי שלא למטרת שתיית אלכוהול

כשנשאלו המרואיינים האם החברים שלהם שותים, חלקם ציינו כי מדובר בסיטואציה שמובנת מאליה ומהווה חלק ממטרת היציאה החברתית. חלק מהמרואיינים סיפרו כי הם אומנם יוצאים בכדי לשתות, אך לא למטרת שכרות.

"כי ככה זה. יוצאים ושותים. אם הולכים לסרט אוכלים פופקורן ובפאק
שותים בירה. זה חלק ממטרת היציאה החברתית". (מרכזת הדרכה)

"...אני חושב שזה באמת כמון! אני זר עם החברים שלי במצין קומונה כלו.
אז מצולם לא השתכרנו...אנחנו בסבבה. אם שותים 2 בקבוקי בירה אז כבר
השתוללנו. אני מאמין שאנחנו שותים מאותן סיבות. אני בגלל אוהב פעם
בשבוע לשתת ביקה לטעמיות זה חלק מהאנינות. אבל זה מה שאני שותה, לא
שוטים וכל מיני כאלו... זה לא המטרה של הביילוי". (מרכז הנהגה)

"אני בת 27 בלוטיות ואנחנו נפגשים בפאק, בירה אחת שתיים וזהו...אם אין
מסיבות כי לא יוצאים למסיבות. פאק בראש". (מרכזת הדרכה)

כפי שניתן לראות, רוב המרואיינים מצוות ההנהגה מעידים כי הם לא יוצאים לבילוי למטרת שתיית אלכוהול ולא רואים בשתיית אלכוהול את "מטרת הבילוי".

1.4 שתיית אלכוהול כחריגות בחברה

בחברות רבות, האדם שאינו שותה בנסיבות חברתיות עלול להיתפש כחריג. אך במקרה זה, העידו המרואיינים באופן גורף, כי ההפך הוא הנכון.

"זה לא מעניין. אנחנו אנשים בולטים. אני הכי מובילת פה. אני בת 34 ולכן כל החוויות של שתיית אלכוהול שלי הן שנות מאגר של החברה פה. אם מישהו לא שותה אצלנו זה ממש לא משנה ולא מזיג לאחריה..."
(מרכזת הנהלה)

"...זה ממש לא בעייתי. אני נמצאת בשלב בחיי שזה כבר לא לחץ חברתי וכף אחד עושה מה שהוא רוצה ואף אחד לא יאיד לו כלום. אם אם יוצאים ואני לא שותה...אז לאף אחד אין בעיה עם זה". (מרכזת הדרכה)
"אצלנו זה אפילו הפוך, מי ששותה הוא החריג". (מרכזת הנהלה)

1.5 שכרות כדבר מהנה ושליטה בסיטואציית ההגעה לשכרות

המרואיינים נשאלו לגבי חווית שכרות בעבר, ואף התבקשו לתאר את הסיטואציה שגרמה להם להגיע לשכרות. בנוסף, הם נשאלו האם החוויה נתפסה כמהנה (כייפית). מרואיינת אחת ציינה כי היא השתכרה בגיל ההתבגרות ומתוך סקרנות.

"... השתכרתי קצת לפני הצבא. הצבא...שתיתי הרבה...מתוך סקרנות ואף ההתבשרות". (מרכזת הנהלה)

מספר מרואיינים העידו כי בעבר הם ראו את חווית ההשתכרות ככייפית וכעת אינם תופשים את החוויה בצורה דומה.

"ראיתי בזה משהו כייפי, לאמרי...עכשיו זה כאילו חיצוני לי. זה לא קשור אלי. אבל אם בתור נצרה מתבשרת אני יכולה לספור על יד אחת פעמים שהשתכרתי". (מרכזת הנהלה)

"לא רק שזה לא חלק מהכייף שלי להשתכר, זה מעצב אותי. אני חושב שאפשר לספור על יד אחת את הפעמים שהייתי שיכור. אני צריק שליטה". (מרכזת הנהלה)

עם זאת, ולמרות שהשתכרות אינה נורמטיבית, ישנם מקרים בהם כן ניתן "לשתות יותר" כדוגמת חתונות.

"לפצמית כן. פצט זיז היז ממש מטרז וממש השתכרתי יותר. היום אני לא מחפשת את זיז. אבא באירועים חברתיים, חתונות ומסיבות, לפצמית כן זיז כו"ף לי קצת להשתחרר". (מרכלת הדרכה)

באופן די מוחלט, רואים המרואיינים את עצמם כשולטים במצב הגעה לשכרות. הם שוב מציינים כי מספר הפעמים בהם השתכרו היו אחדות בלבד, וגם בסיטואציות אלו הם שלטו במצב וידעו כי הם שותים לשוכרה.

"אני יודעת מה יביא אותי לזיז ואני יודעת שאני הולכת להשתכר. אני לזמרי השליטה ומכוונת לזיז כמו שאמרת. פצט הייתי צושה את זיז יותר אבא תמיד הייתי השליטה. זיז אף פצט לא היה לא מכוון..." (מרכלת הדרכה)

"אני צריק שליטה ולכן אני יודע לזלוט עט בזה". (מרכלת הנהגה)

"אני תמיד השליטה ולא משתכרת". (מרכלת הנהגה)

צוות ההנהגה רואה את עצמו כחייב להיות בשליטה. הדבר משליך באופן טבעי גם לעניין של שליטה בכמות של אלכוהול והגעה לשכרות.

2 תפישת שתיית אלכוהול בגיל צעיר

2.1 שתייה בגיל צעיר כדבר "נורא" ו"מפחיד"

כאשר הביעו המרואיינים את דעותיהם לגבי הנתונים הקיימים של שתיית אלכוהול בגיל צעיר (גילאי 12-14), עלו תגובות קשות בנוגע לשתיית אלכוהול בגיל צעיר:

"זיז נוראי! אני לא מאמינה שכבר בילי 12 זיז מתחיל. זיז ככלל לא זיל האינוי ואט נאפשר להט לשתות בילי הזיז, זיז ילך ירד בילי ויהיה יותר מוקדם. והט יתחילו לשתות אפילו לפני". (מרכלת הדרכה)

"זיז מפחיד שהט נחשפים, שהט רואים בזה משהו לזיטימי כחלק מהבילוי שלהט. שאין מי שיצור בעצט ושהכל אפשרי". (מרכלת הנהגה)

רבים לא האמינו כי השתייה מתחילה בגיל כל כך מוקדם, ואף צופים כי הדבר עלול להתדרדר.

2.2 לחץ חברתי והשפעה סביבתית לשתייה בגיל צעיר

מניתוח הראיונות עולה, כי על פי תפיסת של המרואיינים (הבוגרים בגילם), לחץ חברתי מהווה גורם לשתיית אלכוהול בקרב הנוער. הם מדגישים כי ישנה חשיבות לסביבה, לחברה ולהשפעה הבו-זמנית של שני אלו.

"בשלב הזה בחייך הם לא מוכנים מבחינת הלחץ החברתי. הם לא בוגרים מספיק וזה מיד יוביל אותם לפשיטה. באלף זה זה ממש לא טוב". (מרכלת הדרכה)

"אני חושבת שזה נורא ואיום, כאילו אני חושבת שצריך לעבוד איתם בבית על זה. אני חושבת שהם מושפעים מהסביבה ומהטלוויזיה וכל מה שקורה סביבם וצושים את זה כי זה מאניה ולפתנסות". (מרכלת הנהגה)

אחד ממרכזי ההנהגה הציע תיאוריה, לפיה העידן בו אנו נמצאים מספק הסבר להתנהגויות השתייה של בני הנוער -

"זה מלצנצ. בסוף נשאלת השאלה - למה?

התשובה לזה היא מאוד קשה... היום הצידי שנהיה יותר טכנולוגי ואינדיווידואליסטי כשאנחנו מסתתרים מאחורי מסכים אל אנחנו לוקחים את המסכה הזו שלנו עם לקבוצה וזו הסיבה לדעתי למה בני הנוער היום שותים בכמויות כי זה מה שזורם להם בסוף לרצח אחד להיפתח... וזה מבחינתי למה זה מלצנצ". (מרכלת הנהגה)

מילים כמו "נורא", "זעזוע", "מפחיד" חזרו במספר ראיונות ומדגישות את חומרת תפישת המצב על ידי צוות ההנהגה של שתיה בגיל צעיר.

2.3 הגיל הנכון להתחיל לשתות אלכוהול

המרואיינים נשאלו, מתי לדעתם זהו הגיל הנכון להתחיל לשתות אלכוהול. הדעות היו חלוקות כאשר חלק ציינו את גיל 18 כגיל הנכון להתחיל לשתות.

"בהתאם לחוקים המחמירים. מלי 18. מהרצח שאתה מבין עם עצמך מה זה באמת אומר ואתה לא עושה את זה כי כולם צושים את זה. ואתה שפט עם מה שאתה עושה אבל אז פה זה טריקי כי זה יכול להיות בכל גיל. אבל אתה לא מביע לבטאות שאתה מבין מה אתה עושה אבל רק בלי 18-19. בערך עם החוקות באה הבטאות". (מרכלת הנהגה)

"אני חושבת שזה נורא. לא ידעתי שזה הלי שמתחילים לשתות וזה מפתיע אותי... זה בכלל לא האיון, זה גיל שהחברה מאוד דואלנטית ומפוצה עליהם וכנראה שבאלף זה הלי הולך ויורד. עם באלף שהם לא מאבשים עם עצמם ולא בוגרים מספיק". (מרכלת הנהגה)

"זה שאלות מצבנות. אין גיל שזה נכון להתחיל בו לשתות...אני אקח את זה ממקום אחר. אני בנאדם מעשן סיגריות. ואם תשאלני אם זה

נכון ואט אני אוהב לעשן אני אגיד לך שלא...אט לא הייתי בקבוצה
 שרמה לי לעשות את זה בגיל 16 כנראה שהיום בגיל 32 לא הייתי
 מעשן כי גם אז לא אהבתי לעשות את זה. הייתי צריך להיות חלק
 מהקבוצה. ולכן אני חושב שאין פה צניין גיל יש פה צניין של בשרות
 מסויימת. שאולי איפה שהוא את יודעת, איפה שהוא שהנוצר יכול
 לפתח לעצמו את השכל הישר. אולי סביב גיל צבא". (מרכז הנהגה)

למרות שרוב המרואיינים המליצו כי בני הנוער יתחילו לשתות לקראת גיל 18, אחרים אמרו
 כי שתיית אלכוהול לקראת סוף התיכון אינה בעיה חמורה. חלקם אף מאמינים כי אם יביאו
 התנגדות לשתייה בגילאי ההתבגרות המאוחרים (16-17) זה יגרום לריחוק בינם ובין בני
 הנוער.

"כיתה י', גיל 16...מבחנית לחץ חברתי הט טיפה יותר מוכנים והט גם
 רואים את זה סביבט והט סקרנים. אט לא נאפשר את זה בגיל הזה הט
 עצולים לעשות מאחורי הגב ולא לשתף אותנו." (מרכזת הדרכה)
 "הייתי אומרת שכיתה י' - יא זה בסדר להתחיל. לא הכוונה לשתות
 כמחויבות אבל להתנסות. הט כבר בגיל שהט מבינים ומתחילים לבדוק".
 (מרכזת הנהגה)

ניתן להבחין בדילמה שבין העברת מסר ברור, ובין החשש להפוך ל"לא רלוונטיים" עבור בני
 הנוער.

3. מקום תנועת הצופים בחינוך ומניעת שתיית אלכוהול בקרב ילדים ובני נוער

3.1 הרלוונטיות של נושא שתיית האלכוהול בהנהגות השונות

כל צוותי ההנהגות סיפרו כי נושא שתיית האלכוהול רלוונטי וחשוב עבור ההנהגה שלהם. מדברי
 המרואיינים עולה, כי הנוער שותה בהזדמנויות רבות עד למקרים בהם היה צורך לאשפז נערים
 בעקבות שתיית יתר.

"כן. יש שכב"טים ששותים וכאלו שמתכנסים בשביל השתייה. מצאתי את
 עצמי מדברת הרבה פעמים על איך להתנהל אחרי ששותים. זה רלוונטי
 לכולם ואין הנהגה שתגיד שזה לא רלוונטי". (מרכזת הנהגה)
 "חדשות לבקרים. אנחנו מאשפזים פה ילדים. התחלנו להתעסק עם דברים
 יותר רציים. עם "חוס" עם "ירוק". הזמנות לאסיבות כאלה. אנחנו כבר
 התקדמנו...זה מאוד רלוונטי". (מרכזת הנהגה)

"אני אציג רגע את ציר ההתפתחות שלנו. קודם כל אנחנו יכולים לפגוע
 פה בקיצוניות מאוד מאוד גדולה בין אלו שאלה החיים שכל ישי צושים
 מסיבות ומצד שני נמצא חבורת ילדים לא קטנה, אפשר אפילו למדוד את
 זה ב-60% ו-40%. וה-40% אומרים אני לא אוהב את זה, זה לא בספירי
 אני לא חושב שזה מתאים לי. וסנלך ללמוד מי הילדים האלה נלמד את
 התקשורת שיש בה ונלמד את המשמעות שיש לילדים האלה בחיים
 ונראה שדווקא הם המדריכים או החברה שיש להם כלים
 לתקשורת... וכשנשאף מי אלו מארגני המסיבות, הם יהיו המחשנאים הם
 הפעילים יותר, אלו שנשאף אם הם מטפחים את הכלי התקשורתי שלהם -
 התשובה תהיה לא. ובאמצע יהיו החברה שנארגנים... וזה יושב מאוד חלק על
 פופולריות..." (מרכז הנהלה)

"מאוד מאוד! כמעט כל ישי יש לנו מסיבת שבת"א, היא לא במסגרת
 שלנו אבל אי אפשר לברוח מזה שהם שייכים לחברה הזו. אני יכולה להגיד
 שהיו לנו סיפורים של לפנות נערים באמבולנס וכאלו... הם צושים את זה
 במקומות כמו פארקים וחופים כאלו שקשה להגיע אליהם. הם בדרך כלל
 מודיעים שניה לפני לאן להגיע כדי שאף אחד לא ידע". (מרכז הנהלה)
 "הם מתחבאים, פעם לא ידענו איך להסביר ל"סלע" שזה שיטור של
 הצירייה, שיש מסיבה שילכו לבדוק. ולא ידענו להסביר להם איפה זה".
 (מרכז הנהלה)

אחת ממרכזות ההדרכה הבוגרות הסבירה את הקושי, שעלה בנינוח ראיונות קודמים, בנוגע
 ליכולת של בני נוער להעביר את המסר נגד שתיית אלכוהול לבני נוער אחרים-

"מאוד רלוונטי להנהלה ואם זה קורה בשטח צריך לטפל בזה. מבחינת
 צוות הנהלה... לפעמים הפרסונה שמעבירה את זה מצוררת המון אנטי. כי
 גם המרכזים לא סגורים על עצמם כי הם בצמח השתחררו לפני שניה
 וחלק מהכיף שלהם זה צדיין לצאת ולהשתכר. והילדים שהם מדריכים זה
 החברה שלהם מהיושב זה האחים הקטנים של החברים שלהם וזה בעייתי.
 כולם מכירים את כולם". (מרכז הדרכה)

4. עמדות לגבי המערך ההוליסטי למניעת שתיית אלכוהול בקרב בני הנוער

4.1 עמדות לגבי המסר של הצופים – "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!"

מניתוח הראיונות גם במועד זה, עולה ההרגשה שהמסר הוא סיסמא מאוד מוצלחת ושפתנית, אך בפועל בשטח המסר לא עובר בצורה שהיו מצפים ממנו לעבור. המרואיינים ציינו כי זה נובע בעיקר מהגיל הצעיר והניסיון הסמוך של המדריכים עם שתיית אלכוהול.

"כלפי חוץ מהמסר הוא שלא צריך את זה. הילד הלא נכון, הסיטואציות הלא נכונות, הסיבות הלא נכונות. התחושה היא, ואולי זה בכלל האנשים שמעבירים את הסדנאות האלו זה מין משהו שיושם רחוק וטוב. מנותק לחלוטין מבני נוער, מתפנפן בזה, קצת פלצני קצת לא יודעת.... מצל כולם... האנשים שצובדים פה הם גם אנשים צריכים שצורכים אלכוהול והם לפני דקה וחצי היו שם, כאילו, או שהיו חיוניים וצבא חיוניים שותים בלי סוף. קצת קשה לרתום אותם מכאן למהלך בזה טובה". (מרכזת הדרכה)

"המסר הוא נכון אבל הם מעבירים אותו בצורה לא טובה.

במיוחד שזה משהו שמיד צריך לעשות עליו ו...אף אחד לא מעניין אותו האיכות של זה לא הייתה לזה שום נגיעה לזה השנה. מלבד אירועים ממש ספציפיים, לא עסקנו בזה בצורה רחבה". (מרכזת הדרכה)

"כביכול המסר הוא שלא צריך את האלכוהול כדי להיות מי שאתה ומה שאתה, אתה יכול להרגיש מספיק בטוח בשביל להיות מי שאתה. אבל הוא מאוד אפור. הוא מאוד קשה למרכזים שמורים לדבר את זה לשכב"ג. מה זה אומר? האם אני מטיף להם או האם אני מדבר איתם על זה או לא מדבר איתם על זה. איך אני בעצם יוצר להם את הביטחון העצמי למרות כל הפעולות והשיח ומה שאנחנו עושים מסביב... זה מעמיד את המרכזים בסיטואציה שקשה להם לעמוד מול זה..." (מרכזת הנהלה)

ניתן לראות פער בתפישת חשיבות המסר בין מרכזי הדרכה למרכזי הנהלה. נראה, כי מרכזי הנהלה רואים את המסר כריאלי יותר וחשוב יותר, הם סבורים כי הוא מחובר לנוער. בניגוד לעמדותיהם של מרכזי ההדרכה המוזכרות לעיל.

"המסר מצוין, הוא נכון מאוד והוא חלק בלתי נפרד מהתוכנית..."

(מרכזת הנהלה)

"...אתה לא צריך את זה, זה מסר מאוד מאוד ברור". (מרכזת הנהלה)

4.2 פּערִיס בחשיבות והעברת המסר לשטח בין מרכזי הנהגה למרכזי ההדרכה ההנהגתיים בהמשך, ניכר כי יש שוני בתפיסת המסר והדרך בה הוא מועבר מצד מרכזי ההדרכה לעומת מרכזי ההנהגה. נראה כי רבים ממרכזי ההדרכה מצביעים על הקשיים-

"המסר לא יורד כל כך טוב למרכזים. יש פער... צריך למלא את הדרך לכל אחד. המרכזים שאולי עסקו בחינוך וקצת שנת שירות ויותר רתומים לזה ויש את אלו שלא ואנחנו פחות פונים אליהם. ויש להם התנדבויות שאנחנו לא מצליחים להסיר... אני מבחינתי גם התלבשתי עם עצמי וצמחתי בתהליך הזה". (מרכזת הדרכה)

בעוד נראה כי רבים ממרכזי ההנהגה סבורים כי המסר ריאלי מאוד ומרגישים מחוברים אליו.

"אני מאוד מאוד מחובר אליו כי אני שואף למה. למה אתה צריך את זה וכשהוא מסביר לי למה הוא צריך את זה אני מנסה להראות את הצדדים האחרים... בשנים האחרונות עברנו רכבת הרים מאוד מורכבת ממקום של להיות אנטי נגד ולהלחם וללכת עם הראש בקיר למקום שבו אנחנו אומרים רגע בואו נעשה סטופ קטן. בוא נבין אם אנחנו יכולים לשלב את התוכניות עם ההורים ולערוך אותם יותר ולתקשר... מדהים - יש לנו פה תוכנית... שאנחנו מקיימים עם ההורים והילדים זה בא מצד ההורים בבקשה לעזור ולה מדהים..." (מרכז הנהגה)

4.3 מעורבות צוות ההנהגה בגיבוש והעברת המסר

צוות ההנהגה מציין כי היה מעורב בעיקר בהתהוות המסר ההוליסטי, וכי יצא להם להביע את דעתם בנושא במהלך תהליך גיבוש -

"הייתי מעורבת לפני כמה שנים לא בהנהגה הזאת. הייתי במרחק שרון צפון לפני זה. במהלך התהליך הבצתי דעה. איך זה עובד, מה צריך לקרות, האם להתקדם לשלב העונשים או לא". (מרכזת הנהגה)

"אני לא מהנהגה הזו. אני גדלתי 3 שנים בהנהגה אחרת. התהליך שעברנו - תכלס... בכלל לא הבנתי מה רוצים ממני. בהתחלה התנדדתי והייתה לי בלבילה. כן הבנתי שהם לא צריכים לשמות אבא לא באמת הצלחתי להוריד את זה למטה. שוב, אני לא יודעת אם זה רק אני עם עצמי או משהו רוחני. אבא אני התלבשתי עם עצמי ופעם אחרי פעם עברתי את זה התבאסתי עוד פעם להביע לסדנא כי זה עוד פעם משהו מנותק..." (מרכזת הדרכה)

4.4 פערים בתפיסת ריאליות המסר

יש שחושבים שהמסר אינו ריאלי וכי הנוער צריך לקבל מסר אחר מלבד ש"לא צריך את זה".

**"אני מסכימה עם המסר שגני נוצר לא צריכים לשתות. אני לא בטוחה
100% שלו הדרך להגיע אליהם. שצריך להגיד ולדבר את זה אבל זה לא
הדרך הנכונה שצריך להגיע לאן שאנחנו מכוונים". (מרכזת הנהלה)**

**"לא – הוא שקרי. הם צריכים את זה. כאילו אני באמת חושבת שאנחנו לא
רוצים שהם ישתמשו בזה אבל הם צריכים מקום לברוח אליו ואנחנו לא
רוצים שזה יהיה האלכוהול והמסר מוצר אנטי...ואני לא מסכימה עם
זה". (מרכזת הדרכה)**

**"אני לא יודעת אני כל הזמן חושבת משהו אחר. אין לי דעה נחרצת
בנושא. כן צריכה להיות אמירה מסוימת. לי מאוד קשה עם זה שאנחנו
לא יכולים להגיד תשמו בצורה מבוקרת ותחשבו על מה אתם עושים
ואנחנו צריכים להגיד לא אתם לא צריכים את זה. כי הם צדיין גני נוצר
והם מחפשים את זה. אנחנו צריכים לתת את הרובד הנוסף של תחשבו על
זה ולהיות שם אם קורה להם משהו. שאנחנו נבוא ונציל להם בסופו של
דבר". (מרכזת הנהלה)**

**"מצד אחד אני אומרת שכן הוא ריאלי כי כשמכוונים לזה אולי לא נגיע
100% ונגיע ל 80% וזה בסדר ומצד שני אני מרגישה שזה אולי גורם
לפאנטי של הנוצר ואולי אנחנו לא מצליחים להתקרב אליהם בכלל זה".
(מרכזת הנהלה)**

אך על אף הדעה, שחוזרת על עצמה, כי המסר אינו ריאלי, וכי יש קושי להעביר אותו לבני
הנוער ולעמוד מאחוריו, סיפרה מרכזת הנהלה כי בעזרת המסר הצליחו לגרם לביטול של
מסיבה.

**"אבל היו לנו הצלחות השנה, הצלחנו לפוצץ מסיבות ומסיבות שהיו
מאורות להתקיים הצלחנו לזרוק לזה שהם לא יתקיימו בכלל ההבנה
שלא צריך את זה ויש אטרנטיבות וכאלו..." (מרכזת הנהלה)**

לאור דברי המרואיינים, מהם עולה כי צוותי ההנהגות ברובם אינם מסכימים עם המסר,
המרואיינים נשאלו האם הם מתכוונים לפעול בעקבות אי ההסכמה שלהם. חד משמעית
התשובות היו שהם אינם מתכוונים לעשות דבר בנידון.

"כלום. אנחנו פועלים ועושים הכל כדי שיהיה סוף של ימות. אנחנו לא אומרים " אתה לא צריך את זה". אנחנו מנסים בדרכים שונות".
(מרכלת הנהגה)

"כי אני אמרתי את זה כל פעם אחרי כל סדנא כלאת. וסבבה - מצאתי את הדרך שלי מול הילדים ומול המרכזים שלי. אני לא הייתי רוצה שהם יצטרכו את זה אבל זה דביילי לאמר להם את זה. הם לא במקום שהם מבינים שהם לא צריכים את זה. הם קצת רוצים את זה. זה חברתי ואי אפשר להתעלם מהמקום שזה שם אותם בו וזה סותר את זה קצת".
(מרכלת הדרך)

ועם זאת, המרואיינים מדגישים כי הם מאפשרים לנוער להרגיש כי יש לאן לפנות וכי יש להם מקור שיכול אותם במידת הצורך ברגעי משבר.

"...בתור מרכלת עשיתי איתם את כל הפעולות של למה הם לא צריכים וכדי להעלות להם את הביטחון העצמי שלהם. ובאותה נשימה אמרתי להם שאם הם כבר כן עושים את זה שידעו שהם יכולים להתקשר אלי ואני אדבר איתכם בכל שלב בכל צורה ואני אעזור לכם. אפילו הלכתי ולקחתי ילדים שהתעלפו לבית שלהם וידעתי את ההורים...אבל זה צריך לקרות באותה פעימה ושלל יסתכלו עלינו כלל לויאלים למערכת אם אנחנו אומרים להם אנחנו פה בשבילכם. לפעמים אנחנו לא יכולים להעיד את זה אבל עדיף שהם יבואו ויגידו לנו מאשר שיהיו כרחוקות". (מרכלת הנהגה)

4.5 היקף העיסוק בנושא האלכוהול ומיקומו בסדר העדיפויות

מניתוח הממצאים עולה כי קיים קושי "להתגייס" לעיסוק אינטנסיבי בנושא האלכוהול. רבים מהמרואיינים סיפרו כי כל שנה יש נושא מרכזי אחר, ולפיכך אין בכוונתם להתעמק בנושא זה בשנה הקרובה.

"אמרתי לך - לא. זה קצת משהו מאוד מאוד מרכזי השנה, כל פעם התנועה תוקפת נוסא אחר. זה היה אלכוהול עכשיו זה מיניות, מחר זה משהו אחר..." (מרכלת הדרך)

"אצלנו לא יהיה ואם לא היה חוץ מהסדנא שחייבים להביא של "יסודות". התעסקנו מאוד במדור ומיניות אבל לא כל כך בזה". (מרכלת הדרך)

"זה משהו שגטי, אנחנו לא נתעסק עם זה". (מרכלת הנהגה)

"במידה ויקרה משהו, כן...בתוך תוכנית שנתית לא. יש נוסאים חמים
אחרים, האלכוהול כבר לא חם. הצברנו את השכ"ל תהליך וזה באמת
פחות שט. זה כאילו מקבל כמעט התצלמות עד שיקרה משהו...שתהיה
מסיבת שכבש עם אלכוהול ואז ניתן לזה מקום". (מרכלת הנהגה)

במקרה אחד, סיפרה המרואיינת כי היא אינה מתעמקת מאוד בנושא מאחר וחווה חוויה
של דחייה על ידי הורי החניכים שהתנגדו לתהליך.

"תלוי איפה. באיזה מקום...אני זוכרת מחוויה שלי שריכזתי פה בשבט
ופתחתי את זה. ההורים באו ואמרו לי מי את שטיפי לילדים שלנו מה
לצעות ותלדי לנו. ולי באופן אישי זה יצר חוויה של 'אוקי' אתם לא
רוצים אז לא צריך'..." (מרכלת הנהגה)

עם זאת, נראה שבחלק מהשבטים כן מקדישים לכך זמן ומייחסים לנושא חשיבות רבה, וכי
יש תכנון לעתיד לקיים פעילויות שונות בנושא.

"זה פר שבט. בהתאם לצורך בשטח של המרכלים. אזלי באחד השבטים
ציינו מהלך שלם של התעסקות באלכוהול מספר פעולות. ידענו את
ההורים, שאנחנו פותחים את התהליך הזה שלא ילדו מה אתם חושבים
את הילדים שלנו לדברים האלו. הקפנו את זה בכל המסגרות והיו לזה
הדים טובים והיו כאלו שפחות רצו לקחת בזה חלק". (מרכלת הנהגה)

"כבר השנה יש לזה מקום מרכזי. אנחנו מתכננים שנה הבאה לצעות
מפגשים במתי ספר וכתבנו תוכנית עם שפה אחידה בין מנהלי בית הספר
לבינו. אנחנו נאמצו לפורים ונעשה שיתוף פעולה. זה נוסא משמיעים
אותו". (מרכלת הנהגה)

"כל הזמן יש ציסוק בפעילויות סיכוניות וכל הזמן יש את הציסוק בדברים
האלו. גם התעסקנו בזה בסמינר קיץ שהיה לפני חודש. שט היה יותר דגש
על סמים אבל כן דגש על התנהגויות סיכוניות שכן יש לזה קשר".
(מרכלת הנהגה)

"אנחנו בהחלט מתעסקים בזה כל הזמן וניתן לזה את המקום הראוי גם
השנה". (מרכלת הנהגה)

נראה כי ברוב במקרים ישנה כוונה לתת לנושא מקום, אך לא באופן רשמי וגורף אלא פר
מקרה הדורש התייחסות. קרי, טיפול נקודתי "במקרה קצה".

מניתוח הממצאים עולה, כי חוברת ההדרכה שקיבל הצוות להעביר ולהדריך באמצעותה
אינה נמצאת בראש סדר העדיפויות. המסר שהועבר למדריכים הוא כי הבחירה האם

להשתמש בחובר הסדנאות היא וולונטרית, ולפיכך הם יכולים להחליט האם להשתמש בה ובאיזו מידה.

"...זה קצת נורא אבל כאילו, יש סדרי עדיפויות. את החלטנו שצכ"ו שמי דגש על נושא אחר אני אשים את זה בצד. כמובן שאם תהיה סיטואציה לא נתעלם מזה ואז נתחיל תהליך". (מרכזת הדרכה)

"...מהחיות מדריכים והעברת ערכים, יש לנו מיליון ואי אפשר להגיע לכאן. אנחנו ננסה שהשנה זה יעבור". (מרכזת הנהלה)

"...להגיע שאנחנו עוסקים היום במניעה חינוכית – לא. אנחנו לא יכולים לעסוק במניעה חינוכית יש פה משהו מעבר. כשיש אירוע, מחוץ למסגרת שלנו אנחנו מצורבים בזה. בוודאי אנחנו מצורבים – לי היו כמה סיטואציות לא קטנות שהגעתי להצליח מוצדונים ולהורים ואמרתי להם "הילד שלכם הסתבק, הוא נראה איך אנחנו צוירים לכם". בוודאי – ברצח שאנחנו יודעים על משהו אנחנו מיד מטפלים בו. כשאני מדבר על מניעה אני מתכוון שאנחנו לא יושבים כל היום עם הילדים, אלא מדריכים את זה על מנת שלא יזרכו אלאכול וזה קורה על הדרך. התוכניות קיימות בשטח". (מרכזת הנהלה)

4.6 תפקיד בעלי התפקידים בשטח באיתור וזיהוי מקרים של שתיית אלכוהול תפקיד מרכז השבט והמדריכים נתפס כחשוב בשטח. ניכר כי מצפים מהמדריכים שיאתרו סיטואציות ויהיו נוכחים בשטח, שיראו ושיגיבו.

"לראות בעיניים ולאחר סיטואציות...אני מצפה שהם לא יתעלמו...אני מצפה מהם לראות את זה. להגיע לזה לדבר על זה...לשאול שאות...הציפייה היא שאצלנו קיים ניסיון מאוד מאוד גדול ושהם ידעו להשתמש בזה". (מרכזת הנהלה)

מרואיינת אחת בלבד סיפרה כי היא מצפה מהמדריכים להעביר בפועל את המסר של התנועה, ולהעביר את הפעילויות מתוך החוברת -

"אני מצפה מהמדריכים והמרכזים שיהיו דואגים. הם צריכים להעביר את המסר בצורה מאוד ברורה ולהקדיש כפי חוץ ש"לא צריך את זה". המרכזים צריכים להעביר את ההדרכות והמדריכים של השכבה"צ צריכים להיות עם היד על הדופק ולהוות גם אופן קשבת". (מרכזת הנהלה)

4.7 תפקידה של תנועת הצופים לדבר על שתיית אלכוהול שלא במסגרת הפעילות הצופית צוות ההנהגה רואה את תפקידה של התנועה כחשוב בכל נושא משמעותי בחיי בני הנוער. גם כאשר מדובר בנושאים אחרים מלבד האלכוהול. עצה שעלתה מתייחסת ליצירת קשרים עם מרכזים או עמותות הפועלות בנושא אלכוהול.

"...התפקיד של התנועה הוא לדבר על כל מה שמפריע לנוער. את זה אלכוהול אז כן - את זה מיניות ומאדר אז כן. אני חושבת שצריך שיהיו מאוון נושאים בשנה ולא רק נושא אחד... בנושא המיניות יש לנו קשר עם עמותה שפועלת בנושא ואם לצורך העניין היה אותו דבר עם אלכוהול... אז זה היה יותר קל..." (מרכזת הדרכה)

הדגש על כך שהנושא חשוב אינו שנוי במחלוקת ונראה כי יש עליו הסכמה בכל דרגות הניהול בצוותי ההנהגה.

"בירור. שיחות אישיות זה א-ב. מבחינתי מרכז צריך לשבת עם י"בניק והם מדברים על מצבים שקרו. הם יסבו יחד וזה בעיני המקום הכי טוב לדבר למה זה נעשה וכו'." (מרכזת הנהגה)

"זה ציסוק מאוד מרכזי. כי בסופו של דבר כשיףד הולך ויושב בלינה עם החברים מהשכב"ט זה הופך להיות צופים לכל דבר. וזה לא משנה איפה זה היה כי הם עדיין ילדים של הצופים ויש את הערכים שהצופים מלמדים. תמיד אנחנו מכניסים להם את זה שזה לא משנה איפה, את מלמדים את השכב"ט אז מבחינת ההורים זה של הצופים..." (מרכזת הנהגה)

"בולדאי מתעסקים בזה כל הזמן... אנחנו שמים את זה תחת כותרות של התנהגויות סיכוניות. אנחנו כבר לא מתביישים לדבר רק על אלכוהול, אלא בכלל על חומרים פסיכו-אקטיביים וכל המשתמע מכך..." (מרכזת הנהגה)

ניכר כי ישנו דגש על כך שהנוער בתנועת הצופים צריך לייצג למעשה את התנועה בכל זמן ובכל מקום בו הוא נמצא.

4.8 תפקיד צוות ההנהגה בעיצוב עמדות חניכי השכב"ט בנושא לאלכוהול תפקידי צוות ההנהגה בעיצוב החניכים משתנים בהתאם למעמדו של איש צוות ההנהגה. מרכזי ההנהגה אינם מקושרים באופן ישיר לחניכים ולכן המקום שלהם להשפיע ולהיות חלק מהפעילויות הוא קטן ביותר.

"...לחת להם מקום לדבר על זה אני חושבת. עם המרכזי שש"ט... כי עם ההורים זה לא תמיד המקום הנכון לדבר על זה. כי לפעמים הם שותים

איתם אפילו. ולפעמים הם כל כך אנטי ואז הילדים עושים כוונה.
המקום שלי זה לארום למרכזים לייצר מרחק שאפשר לדבר בו על הדברים
האלו". (מרכזת הדרכה)

"עאלה קשה. אני לא כל כך מבינה אליהם. להראות נאטות על אף
התפקיד של צוות הנהלה, להראות התעניינות איכפתיות, להראות שאם
לא בא להם ללכת למרכז שלהם הם יכולים לבוא אלי ולהרשים פתוח
ונות. ואת זה כמו מרכז לא להיות שיפוטי ולהגיד למה עשיתם את זה.
מזד אחד להכיל ומזד שני להראות איך נמנעים מזה פעם הבאה. להיות
אלו שנותנים את האור במעדף לראן צריק ללכת ולכס שאנחנו
מכוונים". (מרכזת הנהלה)

"להביא את זה לשיח בפורומים השונים. מדריכים צעירים, מדריכים בכל
השכבות... כי אני לא מצליחה להביע ישירות לחניכים אלא רק
דרכם... מרכזי הדרכה הם מתחתי ואני צריכה להעביר דואר אליהם כי
הם צריכים להעביר דואר לחניכים". (מרכזת הנהלה)

לעומתם, נראה כי רכזי ההדרכה קרובים יותר לחניכים מאחר ויש להם קשר ישיר עם המדריכים,
אך עדיין הם אינם מדריכים את החניכים באופן ישיר. כשהתבקשו לאפיין את תפקיד צוות
ההנהלה, כפי שניתן לראות, נעשתה הפרדה בין התפקידים השונים בשטח. הגדרת תפקיד המדריך
הינה להיות יותר קרוב ויותר מעורב בחיי הנוער, כמו גם של רכזי ההדרכה, זאת לעומת מרכזי
הנהלה.

סיכום ממצאי חלק ג' של המחקר האיכותני, וממצאי שלוש שנות המחקר האיכותני

מניתוח ממצאי הראיונות האיכותניים שנערכו בקרב צוות ההנהלה, מרכזי הנהלה ומרכזי הדרכה,
בשבטים השונים ניתן ללמוד, כי מרבית המשתתפים אינם שותים אלכוהול באופן קבוע. שתיית
האלכוהול נעשית בדרך כלל באירועים ומפגשים חברתיים, והיא אינה מהווה את מרכז הבילוי
החברתי. המשתתפים סיפרו, כי הם אינם זקוקים לאלכוהול על מנת להשתחרר בחברה, וכי
חבריהם הקרובים גם הם אינם שותים באופן קבוע וכמטרת בילוי.
ניכר מן הממצאים כי לחץ חברתי לא מהווה גורם לשתייה ולמעשה אינו קיים בסביבה החברתית
אותה בחרו צוותי ההנהלה.

במרבית המקרים, צוותי ההנהלה היו שותפים בביסוס ובהטמעת המסר ההוליסטי
"אלכוהול, אתה לא צריך את זה!", אך למרות זאת מעטים מהמראיינים דיווחו על פעילות
מסודרת ועקבית בנושא האלכוהול. מניתוח הראיונות ניכר יש להם עמדה נחרצת בכל הנוגע
למסרים של תנועת הצופים לגבי שתיית אלכוהול. **בעיקר בלטה ההסכמה הגורפת כי המסר אינו**
מועבר בצורה המושלמת לבני הנוער, וכי לעיתים הוא נתפס כגבוה ומרוחק מהם. עם זאת, בעוד
שמרבית המשתתפים הסכימו באופן גורף, כי לאלכוהול אין מקום בתוך הצופים, הם האמינו כי

השתייה היא בלתי נמנעת והנוער ישתה בכל זאת ולכן, על אף המסר יש לאפשר להם להרגיש פתוחים ולדבר עם המדריכים. בדומה לכך, חלקם ציינו כי הם חולקים על המסר - "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!" והרגישו כי המסר מנותק מהשטח, וללא בסיס בנוגע למציאות בה חיים בני הנוער, בעוד אחרים חושבים כי המסר הוא מצוין ומדויק.

מניתוח ממצאי שלוש שנות המחקר עולה תמונה לפיה לא קיימת הסכמה חד משמעית בקרב בעלי התפקידים בנוגע לתוכנית ההוליסטית בכלל ולמסר "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!" בפרט. בעוד שמרבית המשתתפים הסכימו באופן גורף, כי לאלכוהול אין מקום בתוך הצופים, חלקם האמינו כי השתייה היא בלתי נמנעת והנוער ישתה בכל זאת ולכן, על אף המסר, יש לאפשר להם להרגיש פתוחים ולדבר עם המדריכים על הנושא, ואולי לבחור במסר "מעודן" יותר כדוגמת "שתייה באחריות". **ממצאי המחקר בקרב בני הנוער תומך ומחזק ממצאים אלו, וניכר כי הבלבול וההשלמה החלקית עם המסר מחלחלים גם לשכב"ג.**

6. ממצאי המחקר הכמותי

6.1 תיאור אוכלוסיית המחקר

שאלוני המחקר הועברו בקרב 1464 חניכי תנועת הצופים, בשש הנהגות: חיפה, שרון צפון, שרון דרום, דן, רמת גן ותל אביב. השאלונים הועברו לחניכי השכבה הבוגרת (שכב"ג), הלומדים בכיתות י'-י"ב. השאלונים הועברו לחניכים בשלוש תקופות עיקריות: בתקופה שלפני ההתערבות ($n=441$), לאחר שנת ההתערבות הראשונה ($n=441$) ולאחר שנת ההתערבות השנייה ($n=582$). למרות שהמסר ההוליסטי האחיד בנוגע לשתיית אלכוהול וחוברת הסדנאות המלווה לתוכנית הופצו בקרב כלל שבטי התנועה, ולאור תהליך ההטמעה הארוך של תוכנית הוליסטית מסוג זה, הוחלט (בשיתוף עם תנועת הצופים) כי הנהגת חיפה תשמש כ"הנהגת ההתערבות". בשונה מהנהגות האחרות ברחבי הארץ הוחלט, כי בהנהגת חיפה בנוסף לחלוקת החוברת, ייערך תהליך דו-שנתי מקיף ואינטנסיבי יותר, הכולל מינוי רכזת הדרכה הנהגתית האחראית על נושא האלכוהול, ושילוב סדנאות חיצוניות בשיתוף מכון "ייסודות" לצורך בחינה מעמיקה של הנושא. כמו גם, יצירת שינוי מקיף "מלמעלה למטה" (ראשי שבטים, מרכזי שבטים, צוותים מובילים וחברי השכב"ג). מסיבה זו הנהגת חיפה תיקרא בכל הניתוחים שלהלן "הנהגת ההתערבות", בעוד שאר הנהגות שהשתתפו במחקר יכונן "הנהגות הביקורת". בטבלה מספר 6 מוצגים המאפיינים הדמוגרפים של אוכלוסיית המחקר. כפי שניתן לראות בטבלה, מרבית אוכלוסיית המחקר מורכבת מבנות (60%), כאשר אחוז זה נשמר לאורך כל תקופת המחקר. מהשוואת ממצאים אלו לממצאי מפקד תנועת הצופים עולה תמונה דומה – מנתוני המפקד עולה כי 62% מחניכי התנועה הינן בנות. כפי שניתן לראות בטבלה 6, כמחצית מהאוכלוסייה מורכבת מחניכי כיתות י' (48%), שליש מחניכי כיתות י"א והיתר חניכי כיתות י"ב.

טבלה 6: תיאור אוכלוסיית המדגם (ללא חלוקה לקבוצת התערבות וקבוצת ביקורת)

לאחר שנת ההתערבות השנייה N=582		לאחר שנת ההתערבות הראשונה N=441		לפני ההתערבות N=441		כלל המדגם N=1464			
%	N	%	N	%	N	%	N		
35.4%	206	39.5%	174	38.5%	170	37.6%	550	בנים	מין
58.9%	343	59.9%	264	61.5%	271	60.0%	878	בנות	
5.7%	33	0.6%	3	0.0%	0	2.5%	36	חסר	
44.7%	260	50.1%	221	51.7%	228	48.4%	709	כיתות י'	שכבת גיל
35.1%	204	31.7%	140	27.7%	122	31.8%	466	כיתות י"א	
14.9%	87	18.2%	80	20.6%	91	17.6%	258	כיתות י"ב	
5.3%	31	0.0%	0	0.0%	0	2.1%	31	חסר	
39.2%	228	23.1%	102	27.7%	122	30.9%	452	חיפה	הנהגה
6.2%	36	22.2%	98	18.4%	81	14.7%	215	תל אביב	
7.4%	43	11.3%	50	6.6%	29	8.3%	122	שרון צפון	
13.1%	76	14.5%	64	14.5%	64	13.9%	204	שרון דרום	
16.8%	98	13.4%	59	13.6%	60	14.8%	217	רמת גן	
17.4%	101	15.4%	68	19.3%	85	17.3%	254	דן	

בטבלאות מספר 7 ו- 8 מוצגים המאפיינים הדמוגרפים של קבוצת ההתערבות וקבוצת הביקורת לפני ואחרי שנת ההתערבות הראשונה והשנייה בחלוקה לפי שכבת גיל. כפי שניתן ללמוד מהטבלה, הן קבוצת ההתערבות והן קבוצת הביקורת כללו יותר בנות מבנים מכיתות י' וי"א. עבור כיתות י"ב ניתן לראות, כי בקבוצת ההתערבות יש יותר בנים מבנות (כ-12% הפרש), ואילו בקבוצת הביקורת השתתפו יותר בנות מבנים (כ-41% הפרש). בקבוצת ההתערבות לא נמצאו הבדלים בהרכב המיניים בכל שכבת גיל לאורך תקופת המחקר, יחד עם זאת, בקבוצת הביקורת נמצאו הבדלים בהרכב המיניים לאורך תקופת המחקר רק בחניכים בשכבת יא' (אחוז נמוך יותר של בנים לאורך תקופת המחקר) ושכבת יב' (אחוז גבוה יותר של בנים לאורך תקופת המחקר). לאור ההבדלים בהרכב המיניים רק בקבוצת הביקורת ורק בשכבת הגיל יא' ו-יב', בהמשך הניתוח ניתנה התייחסות לנושא.

טבלה 7: תיאור אוכלוסיית המחקר בחלוקה לקבוצות גיל בקבוצת ההתערבות

שכבת גיל		לפני ההתערבות		לאחר שנת ההתערבות הראשונה		לאחר שנת ההתערבות השנייה		p-value
		מין	N	%	N	%	N	
כיתות י'	בנים		24	39.3%	21	39.6%	42	.954
	בנות		37	60.7%	32	60.4%	70	
	סה"כ		N=61	100.0%	N=53	100.0%	N=112	
כיתות י"א	בנים		9	39.1%	16	45.7%	31	.773
	בנות		14	60.9%	19	54.3%	49	
	סה"כ		N=23	100.0%	N=35	100.0%	79	
כיתות י"ב	בנים		20	52.6%	9	64.3%	12	.750
	בנות		18	47.4%	5	35.7%	9	
	סה"כ		N=38	100.0%	N=14	100.0%	21	

טבלה 8: תיאור אוכלוסיית המחקר בחלוקה לקבוצות גיל בקבוצת הביקורת

שכבת גיל		לפני ההתערבות		לאחר שנת ההתערבות הראשונה		לאחר שנת ההתערבות השנייה		p-value
		מין	N	%	N	%	N	
כיתות י'	בנים		63	37.7%	57	34.1%	58	.604
	בנות		104	62.3%	110	65.9%	89	
	סה"כ		N=167	100.0%	N=167	100.0%	N=147	
כיתות י"א	בנים		44	44.4%	46	44.7%	36	.027
	בנות		55	55.6%	57	55.3%	86	
	סה"כ		N=99	100.0%	N=103	100.0%	N=122	
כיתות י"ב	בנים		10	18.9%	25	37.9%	26	.031
	בנות		43	81.1%	41	62.1%	39	
	סה"כ		N=53	100.0%	N=66	100.0%	N=65	

בבחינת ההבדל בהרכב המינים בין קבוצת ההתערבות לקבוצת הביקורת, לא נמצא הבדל מובהק באופן כללי (ללא חלוקה לשכבות גיל) בכל אחד משלבי המחקר. בבחינת הרכב המינים בכל שכבת

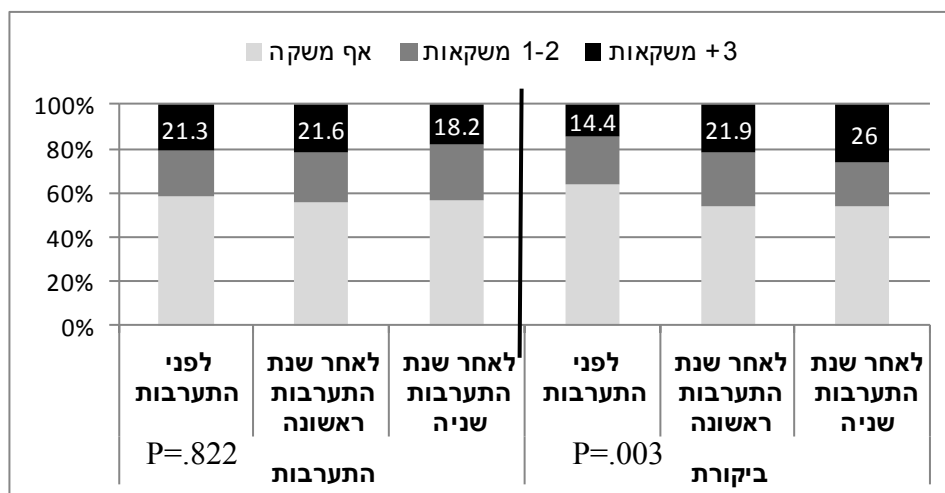
גיל בנפרד, נמצא הבדל מובהק רק בשכבת הגיל י"ב ורק בשלב שלפני ההתערבות, כאשר כמחצית (53%) מהחניכים בקבוצת ההתערבות היו בניס לעומת 19% מקבוצת הביקורת (chi square=11.42 p-value=.001). פער זה הצטמצם לאורך שאר שלבי המחקר ולא נמצא הבדל מובהק.

6.2 התנהגות - שתיית אלכוהול

תת פרק זה יעסוק בבחינת ההבדלים בנוגע לשתיית אלכוהול לאורך תקופת המחקר בין קבוצת המחקר וקבוצת הביקורת בחלוקה לשכבות הגיל השונות. לשאלה, "במהלך השבועיים האחרונים, כמה מנות משקה אלכוהולי שתית?" (שאלה 26) ניתנו מספר תשובות אפשריות: אף משקה, 1-2 משקאות 3-5 משקאות ויותר מ-5 משקאות. לצורך עיבוד הנתונים ועקב אחוז נמוך מאוד של משיבים אשר דיווחו על שתיית 5 משקאות יותר, הוחלט לצרף את הקטגוריה האחרונה (למעלה מ-5 משקאות) לקטגוריה של 3-5 משקאות אלכוהול. התוצאות מוצגות תחילה בהתייחס לכלל המדגם ללא חלוקה לשכבות הגיל השונות ולאחר מכן בכל שכבת גיל בנפרד.

לפי תרשים 1 ניתן לראות כי בקבוצת ההתערבות לא חל שינוי משמעותי בכמות המשקאות האלכוהוליים שצרכו בני הנוער במהלך תקופת המחקר (נצפתה ירידה בשנה השנייה לאחר ההתערבות), לעומת זאת ישנה עליה משמעותית ומובהקת בכמות המשקאות האלכוהוליים בקרב קבוצת הביקורת לאורך תקופת המחקר. לדוגמא, 14% צרכו למעלה משלושה משקאות אלכוהוליים לפני ההתערבות, 22% לאחר שנת ההתערבות הראשונה, ו-26% לאחר שנתיים (ההבדל מובהק סטטיסטית, $\chi^2=16.14$, $df=4$, $p=.003$). בקבוצת ההתערבות אחוז השינוי היו 14.6% (ירידה מ 21.3% ל 18.2%) ואילו בקבוצת הביקורת חלה עליה של 80.6% (מ 14.4% ל 26%)

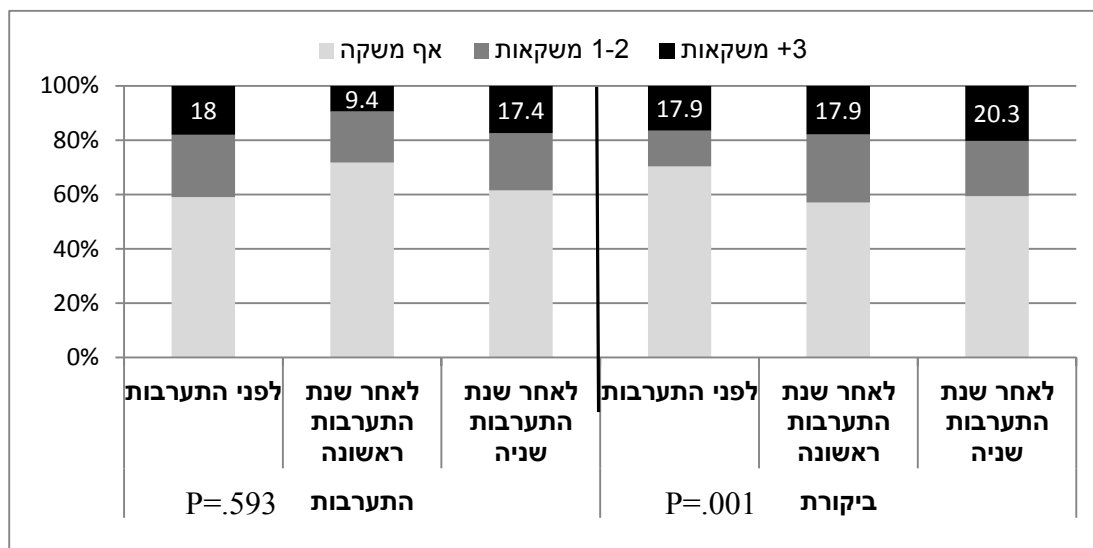
תרשים 1: תדירות שתיית אלכוהול בקבוצת התערבות וביקורת לאורך שלבי המחקר

מבוסס על תוצאת מבחן chi square

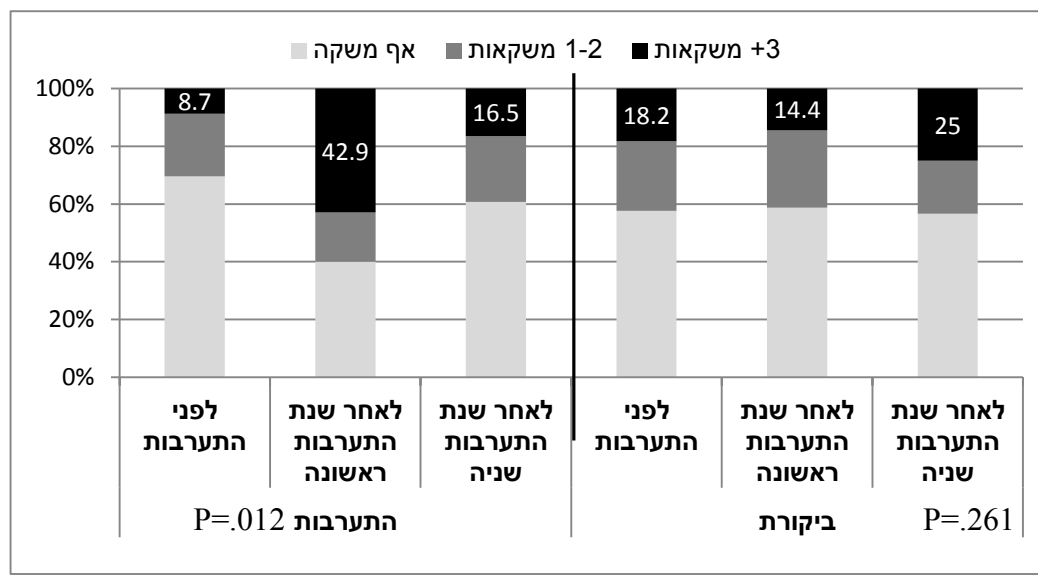
המגמה נשמרת בכל שכבות הגיל (תרשימים 2-4). לפיכך ניתן לסכם ולציין, כי יתכן שהשתתפות בתוכנית ההתערבות מנעה עליה בשתיית מספר גבוה של משקאות אלכוהוליים בשבועיים האחרונים בקרב בני הנוער, כפי שהתרחש בקבוצת הביקורת.

תרשים 2: תדירות שתיית אלכוהול בקבוצת התערבות והביקורת לאורך שלבי המחקר בשכבת י'

מבוסס על תוצאת מבחן chi square

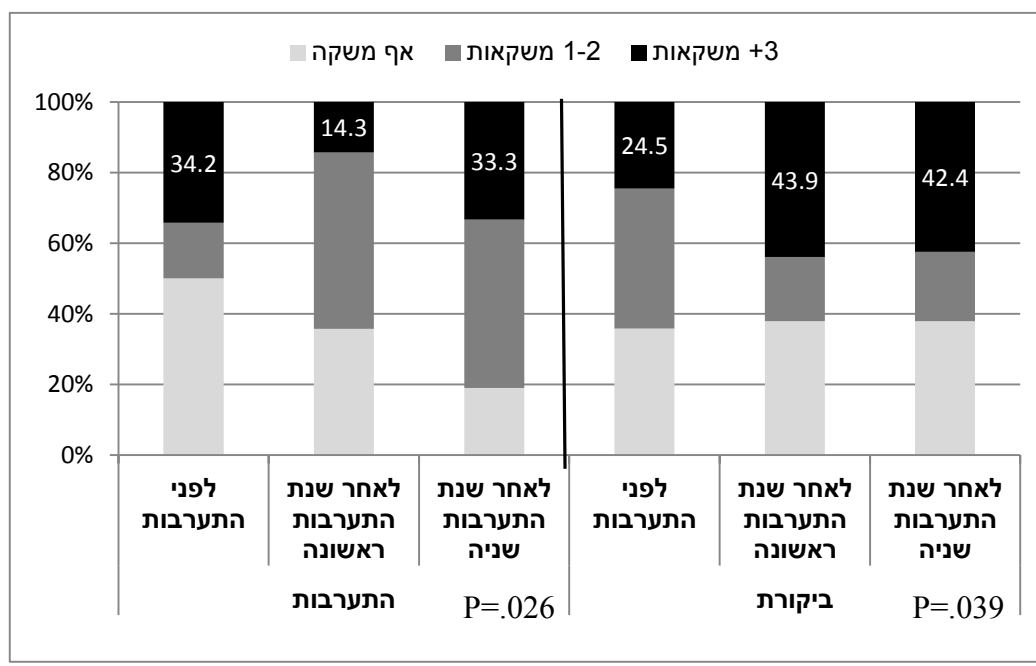
תרשים 3: תדירות שתיית אלכוהול בקבוצת התערבות והביקורת לאורך שלבי המחקר בשכבת י"א

מבוסס על תוצאת מבחן chi square

הממצא של העדר קשר בתדירות שתיית אלכוהול לאורך שלבי המחקר בשכבת י"א בקבוצת הביקורת נמצא גם בקרב בנים (שתיית 3+ מנות אלכוהול 27.6%, 19.6% ו-22.2% בהתאמה $\chi^2=0.296$ $p=.565$) וגם בקרב בנות (10.9%, 10.7% ו-26.2% $\chi^2=8.76$ $p=.067$).

תרשים 4: תדירות שתיית אלכוהול בקבוצת התערבות והביקורת לאורך שלבי המחקר בשכבת י"ב

מבוסס על תוצאת מבחן chi square

כאשר מבצעים חלוקה לבנים ובנות בשכבת י"ב בקרב קבוצת הביקורת נמצא כי ההבדל המובהק נמצא בעיקר בקרב הבנים (שתיית 3+ מנות אלכוהול 10.0%, 40.0%-50.0% בהתאמה $\chi^2=9.37$ $p=.052$) ולא בקרב הבנות (שתיית 3+ מנות אלכוהול 27.9%, 46.3%-38.5% $\chi^2=4.69$ $p=.321$).

כפי שניתן ללמוד מהתרשימים, ההבדל הגדול ביותר בין ההתערבות לביקורת הוא בכיתות י"ב, זאת לעומת כיתות י' בהן כמעט ולא רואים הבדל.

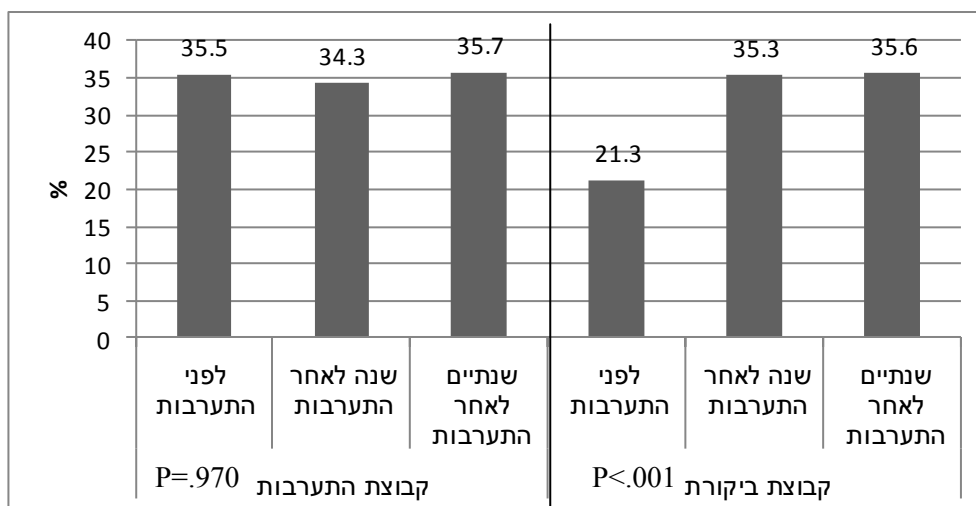
לשאלה, "ב-30 הימים האחרונים האם שתיית 5 מנות אלכוהול או יותר תוך מספר שעות?" (שאלה מספר 30) ניתנו מספר תשובות אפשריות: מעולם לא, פעם אחת, פעמיים, שלוש פעמים, ארבע פעמים ויותר. מאחר ואחוז המשיבים על שתיית 5 מנות אלכוהול תוך מספר שעות היו מאוד נמוכים הוחלט לקבץ את המשתנה לדיכוטומי. 'כן' לעומת 'לא'. התרשים מציג את התשובה 'כן'. התוצאות מוצגות תחילה בהתייחס לכלל המדגם ללא חלוקה לשכבות הגיל השונות ולאחר מכן בכל שכבת גיל בנפרד.

לפי תרשים 5 ניתן לראות, כי בקבוצת ההתערבות לא חל שינוי משמעותי באחוז בני הנוער שטענו כי שתו למעלה מחמש מנות אלכוהול תוך פרק זמן של מספר שעות. לעומת זאת, ישנה עליה משמעותית ומובהקת באחוז המדווחים כי שתו למעלה מחמש מנות אלכוהול במשך מספר שעות בקרב קבוצת הביקורת לאורך תקופת המחקר. לדוגמא, 21% שתו למעלה מחמש מנות לפני ההתערבות, 35% לאחר שנת ההתערבות הראשונה, ו-36% לאחר שנתיים (ההבדל מובהק סטטיסטית $\chi^2=19.98$, $df=2$, $p<.001$). אך באופן כללי אין הבדל בין קבוצת ההתערבות לקבוצת הביקורת בסוף תקופת המעקב, ולא ניתן להצביע על מגמה כלשהי בעקבות תוכנית

ההתערבות. בקבוצת ההתערבות לא קיים כמעט שינוי לאורך תקופת המחקר ואילו בקבוצת הביקורת חלה עליה של 67.1% (מ 21.3% ל 35.6%).

תרשים 5: שתיית 5 מנות אלכוהול או יותר תוך מספר שעות בחודש האחרון בקבוצת התערבות והביקורת לאורך שלבי המחקר

מבוסס על תוצאת מבחן chi square

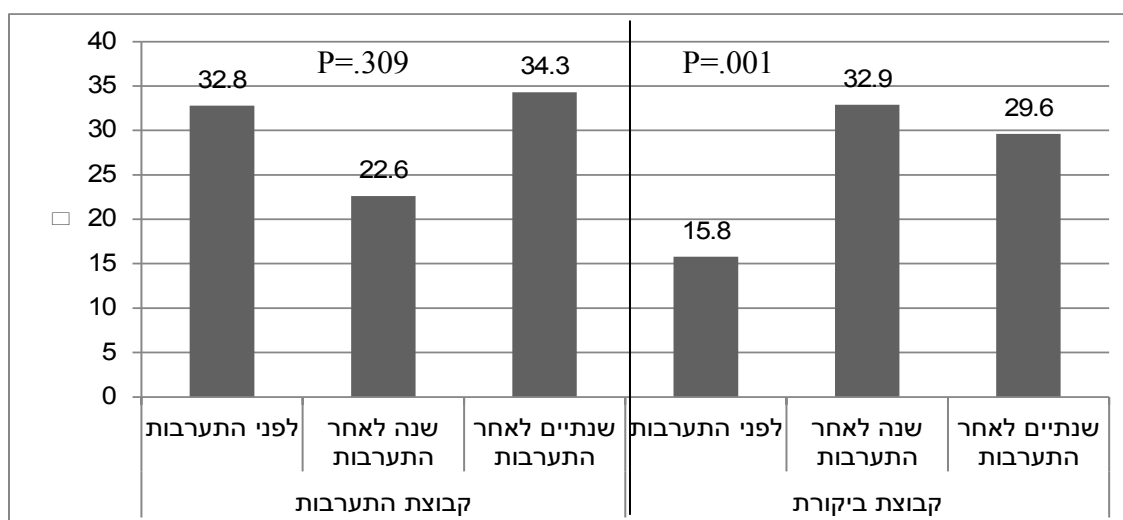
בבדיקת אותה שאלה המתייחסת ל**שתיית 5 מנות אלכוהול או יותר תוך מספר שעות בחודש האחרון** בחלוקה חלוקה לפי שכבות הגיל נמצאו הממצאים הבאים:

בשכבת י' בקבוצת ההתערבות חלה ירידה של 31% (מ 32.8% ל 22.6%) באחוז המדווחים על שתיית 5 מנות אלכוהול או יותר תוך מספר שעות בחודש האחרון אך בשנה השנייה של ההתערבות חלה שוב עליה (חזרה ל 34%) - יש לציין כי מגמה זאת אינה מובהקת. לעומת זאת בקבוצת הביקורת ישנה עליה משמעותית של 108.2% (מ 15.8% ל 32.9%) כשנה לאחר ההתערבות באחוז המדווחים על שתיית 5 מנות אלכוהול או יותר תוך מספר שעות – אחוז זה ירד במעט בשנה השנייה של ההתערבות אך ההבדל הינו מובהק סטטיסטי (תרשים 6).

בשכבת י"א ניתן לראות כי בקבוצת ההתערבות חלה עליה של 182.4% (מ 18.2% ל 51.4%) באחוז המדווחים על שתיית 5 מנות אלכוהול או יותר תוך מספר שעות בשנה הראשונה לאחר ההתערבות ולאחר מכן נמצא ירידה קלה של 24%- מ 51.4% ל 39% (הבדל זה מובהק סטטיסטי) ואילו בקבוצת הביקורת אמנם נמצאה עליה של 27.3% (מ 25.8% ל 32.8%) בשנה השנייה של ההתערבות אך ללא מובהקות סטטיסטית (תרשים 7).

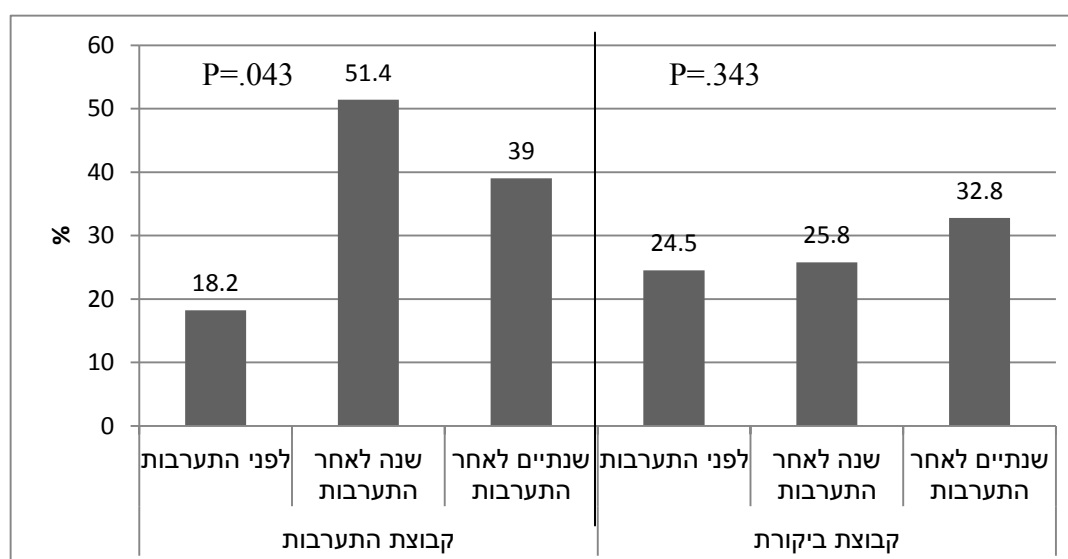
בשכבת י"ב, נמצאה מגמת ירידה של 33.4% (מ 50% ל 33.3%) לאורך תקופת המחקר באחוז המדווחים על שתיית 5 מנות אלכוהול או יותר תוך מספר שעות בקבוצת ההתערבות, ואילו בקבוצת הביקורת נמצאה מגמת עליה של 69.4% (מ 32.7% ל 55.4%) בשנה הראשונה לאחר ההתערבות שנשמרה גם בשנה השנייה לאחר ההתערבות עם מובהקות סטטיסטית (תרשים 8).

תרשים 6: שתיית 5 מנות אלכוהול או יותר תוך מספר שעות בחודש האחרון בקבוצת התערבות והביקורת לאורך שלבי המחקר בשכבת י'

מבוסס על תוצאת מבחן chi square

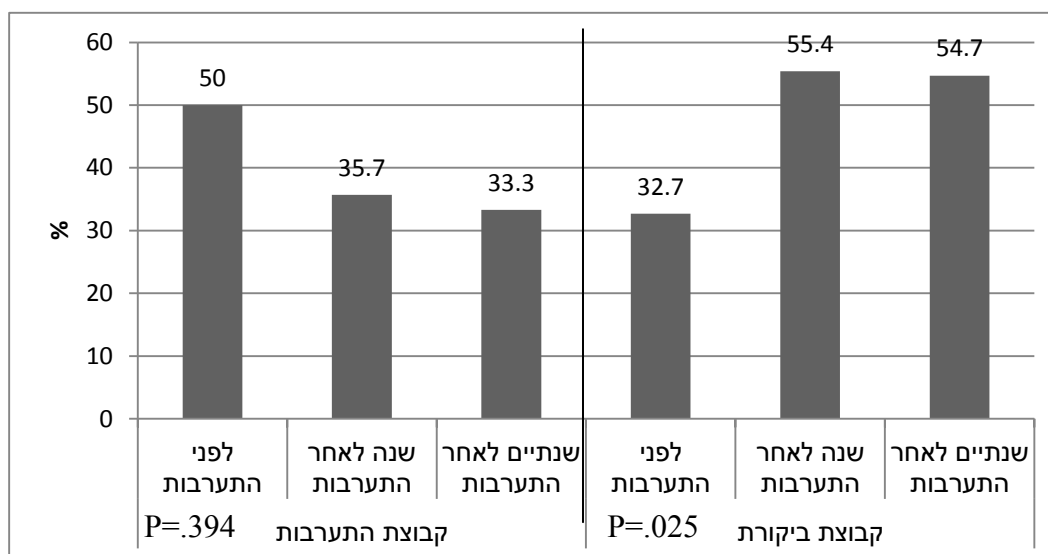
תרשים 7: שתיית 5 מנות אלכוהול או יותר תוך מספר שעות בחודש האחרון בקבוצת התערבות והביקורת לאורך שלבי המחקר בשכבת י"א

מבוסס על תוצאת מבחן chi square

הממצא של העדר קשר בשתיית 5 מנות אלכוהול או יותר תוך פחות ממספר שעות בחודש האחרון לאורך שלבי המחקר בשכבת י"א בקבוצת הביקורת נמצא בקרב בניס בלבד (36.4%, 34.8% ו-36.1% בהתאמה $\chi^2=0.028$ $p=.986$), אך בקרב הבנות נמצאה מגמת עליה משמעותית לאורך תקופת המחקר (16.4%, 26.3% ו-36.0% $\chi^2=6.56$ $p=.038$).

תרשים 8: שתיית 5 מנות אלכוהול או יותר תוך מספר שעות בחודש האחרון בקבוצת התערבות והביקורת לאורך שלבי המחקר בשכבת י"ב

מבוסס על תוצאת מבחן chi square

כאשר מבצעים חלוקה לבנים ובנות בשכבת יב' בקרב קבוצת הביקורת נמצא כי ההבדל המובהק נמצא בעיקר בקרב הבנים (20.0%, 56.0% ו- 76.9% בהתאמה $\chi^2=9.84$ $p=.007$) ולא בקרב הבנות (37.2%, 56.1% ו- 41.0% $\chi^2=3.34$ $p=.188$).

6.3 עמדות ונורמות ביחס לשתיית אלכוהול

עמדות בני הנוער ביחס לשתיית אלכוהול מייצגות את המידה בה שתיית אלכוהול מסוכנת לטעמם, כמה היא מהנה, ומהן תוצאותיה לפי נקודת מבטם של בני הנוער (עלייה בביטחון העצמי, נזק בריאותי ועוד). ממוצע העמדות נמדד על סקלה שבין 1-7, כאשר 7 מייצג עמדות הנוגדות **שתיית אלכוהול** (כלומר- ככל שממוצע העמדות גבוה יותר, כך העמדות לגבי שתיית אלכוהול שליליות יותר; אמונה כי התנהגות זו היא מסוכנת, עשויה לפגוע בבריאות ואינה תורמת להנאה או להעלאת הביטחון העצמי). כפי שניתן ללמוד מטבלה מספר 9, המציגה את עמדות בני הנוער בתקופה שלפני ההתערבות, ממוצע העמדות בקרב אוכלוסיית המחקר כולה הינו 5.29 ($SD=0.97$), כלומר, ניתן לומר כי בסך הכל אוכלוסיות המחקר מחזיקה בדעות הנוטות לשלילה בנוגע לשתיית אלכוהול. ממוצע העמדות בקרב הנהגות ההתערבות הינו 5.08 ($SD=0.97$), בעוד בקרב הנהגות הביקורת הממוצע הינו 5.32 ($SD=0.94$). משמעות ממצאים אלו, כי בקרב הנהגות ההתערבות, עמדות הצעירים מעודדות יותר שתיית אלכוהול בהשוואה להנהגות הביקורת. ההבדל מובהק סטטיסטית ($t_{(1460)}=-4.58$ $p<.001$).

הנורמות הסובייקטיביות של בני הנוער מייצגות את המידה בה בני הנוער מרגישים, כי שתיית אלכוהול מקובלת בסביבתם החברתית, ואת המידה בה הם מרגישים כי חבריהם מצפים מהם לבצע התנהגות זו. הנורמות הסובייקטיביות נמדדו אף הן על סקלה שבין 1-7, כאשר 7 מייצג נורמות סובייקטיביות לפיהן שתיית אלכוהול הינה מקובלת ומצופה חברתית. ככל שממוצע

הנורמות הסובייקטיביות גבוה יותר, כך בני הנוער מרגישים יותר כי שתיית אלכוהול מקובלת בסביבתם החברתית, וכי חבריהם מצפים מהם לשתות אלכוהול. כפי שניתן לראות בטבלה מספר 9, המציגות את הנורמות בתקופה שלפני ההתערבות, ממוצע הנורמות הסובייקטיביות בקרב ככל המדגם הינו 4.25, מה שמעיד על נורמות סובייקטיביות בינוניות-גבוהות ביחס לשתיית אלכוהול, כלומר, על מקובלות חברתית של שתיית אלכוהול, אם כי לא על ידי לחץ חברתי חריף. בקרב הנהגת ההתערבות הממוצע שחושב הינו 4.74, לעומת 4.31 בהנהגות הביקורת. ההבדל מובהק סטטיסטית ($t_{(1458)}=6.44$ $p<.001$). משמעות נתונים אלו, כי בני הנוער בהנהגת ההתערבות תופסים שתיית אלכוהול כמקובלת יותר חברתית, ומרגישים לחץ רב יותר לשתות אלכוהול בהשוואה לבני הנוער בהנהגות הביקורת.

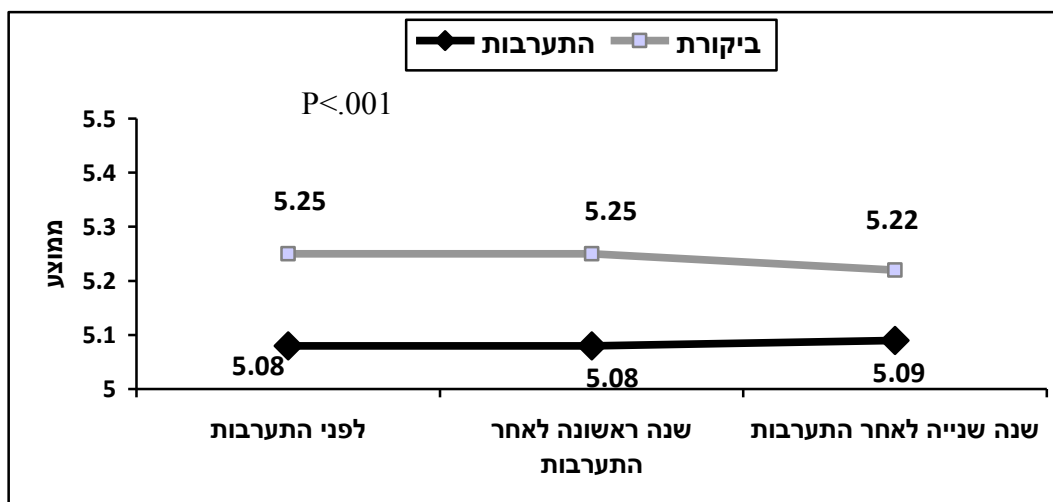
טבלה 9: תיאור ממוצע העמדות והנורמות הסובייקטיביות ביחס לשתיית אלכוהול בקרב אוכלוסיית המחקר לפני ההתערבות

הנהגות "הביקורת" N=658		הנהגת "ההתערבות" N=224		כלל המדגם N=882		משתנה
ממוצע	סטית תקן	ממוצע	סטית תקן	ממוצע	סטית תקן	
5.32	0.94	5.08	0.97	5.29	0.97	ממוצע עמדות ($\alpha=0.79$)
4.31	1.29	4.74	1.17	4.25	1.34	ממוצע נורמות ($\alpha=0.71$)

* ממוצעים בסקלה של 1-7, כאשר 7 מייצג עמדות הנוגדות שתיית אלכוהול, ונורמות המעודדות שתיית אלכוהול.

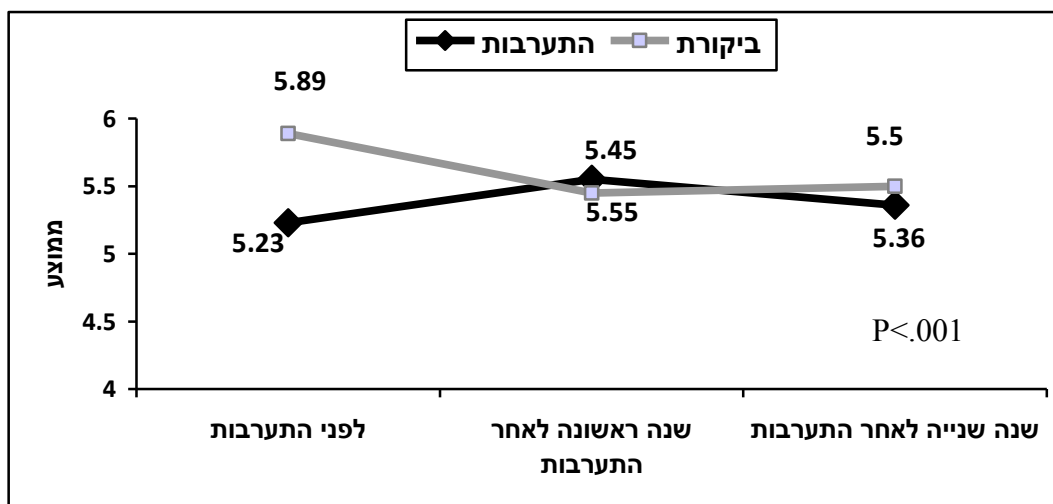
בבחינת ההבדלים בעמדות בתקופה שלפני ההתערבות בין קבוצת ההתערבות לקבוצת הביקורת נמצא כי ממוצע העמדות היה גבוה יותר בקרב חניכים בקבוצת הביקורת לעומת קבוצת ההתערבות (5.25 לעומת 5.08 בהתאמה ($t_{(439)}=-4.79$ $p<.001$). המשמעות היא שבשלב שלפני ההתערבות חניכים בקבוצת הביקורת החזיקו בדעות כי שתיית אלכוהול הינה התנהגות שלילית. לאורך תקופת המחקר - בשנה הראשונה והשנייה להתערבות נראה כי הפער בעמדות הצטמצם ולא נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות. חשוב לציין כי שתי הקבוצות החזיקו בממוצע עמדות יחסית גבוה (טווח סולם עמדות 1-7) ועמדותיהם הכלליות היו כי שתיית אלכוהול הינה התנהגות שלילית לכשעצמה (תרשים 9).

תרשים 9: ממוצע עמדות לאורך תקופת המחקר בקבוצת ההתערבות (n=224) והביקורת (n=658)

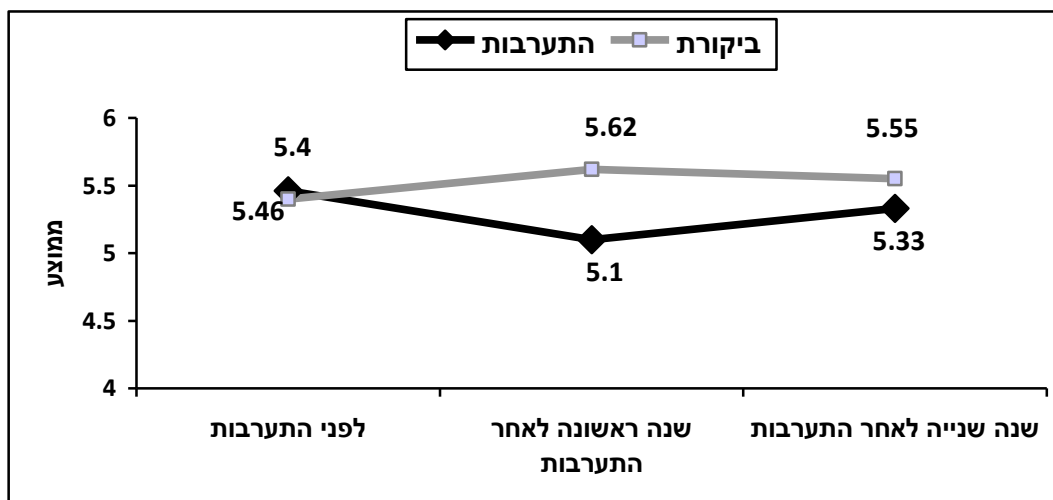
המגמה בעמדות לאורך תקופת המחקר נבדקה גם לפי כל שכבת גיל בנפרד (תרשימים 10-12). בשכבת י' ניכר כי אמנם קבוצת הביקורת בהשוואה לקבוצת ההתערבות החזיקה בעמדות הנוגדות שתיית אלכוהול (ממוצע גבוה יותר בהשוואה לקבוצת ההתערבות), חלה ירידה קלה אך מובהקת בעמדותיהם של קבוצת הביקורת- ואילו בקבוצת ההתערבות חלה עליה בציון העמדות לאחר השנה הראשונה של ההתערבות - החניכים תפשו את שתיית האלכוהול כפחות טובה. אך קיימת ירידה קלה בשנה השנייה של ההתערבות - המגמה בקבוצת ההתערבות אינה מובהקת.

תרשים 10: ממוצע עמדות לאורך תקופת המחקר בקבוצת ההתערבות (n=114) והביקורת (n=335) – שכבת י'

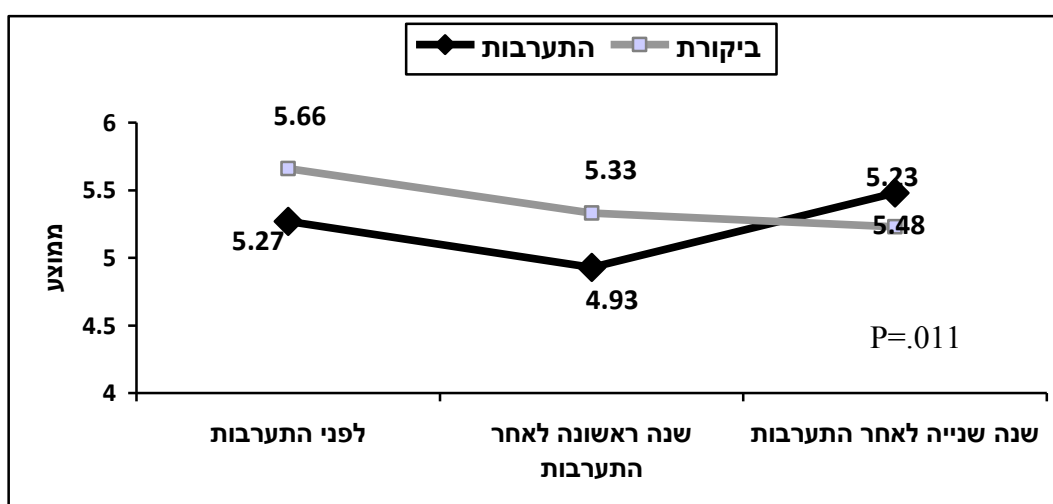
בשכבת י"א לא נמצא הבדל מובהק סטטיסטי לאורך תקופת המחקר בעמדות חניכי שכבת י"א. גם לאחר חלוקה לבנים ובנות (בקבוצת הביקורת) עדיין לא נמצא בעמדות לאורך תקופת המחקר (בנים: 5.24, 5.40 ו- 5.46, $F(2,123)=0.686$ $p=.506$, בנות: 5.51, 5.80 ו- 5.58 בהתאמה $F(2,195)=1.85$ $p=.161$).

תרשים 11: ממוצע עמדות לאורך תקופת המחקר בקבוצת ההתערבות (n=58) והביקורת (n=204) – שכבת י"א

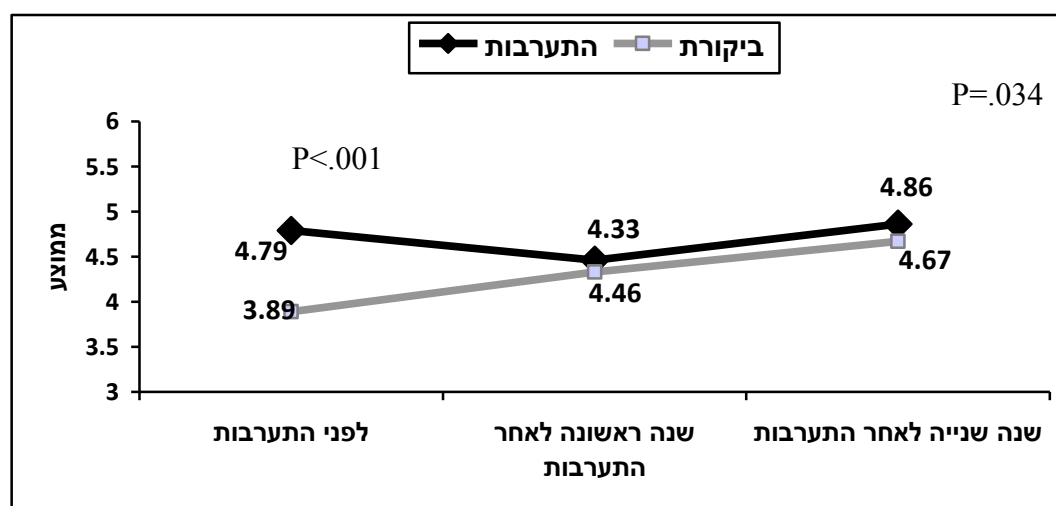
בשכבת י"ב ניכר כי אמנם קבוצת הביקורת בהשוואה לקבוצת ההתערבות החזיקה בעמדות הנוגדות שתיית אלכוהול (ממוצע גבוה יותר בהשוואה לקבוצת ההתערבות), חלה ירידה קלה אך מובהקת בעמדותיהם של קבוצת הביקורת (מגמה זאת נצפתה רק בקרב הבנים : 5.73, 5.20 ו- 4.90 בהתאמה $F(2,58)=3.37$ $p=.041$, אך לא בקרב הבנות : 5.64, 5.40 ו- 5.42 בהתאמה $F(2,120)=1.33$ $p=.269$). ואילו בקבוצת ההתערבות חלה עליה בציון העמדות לאחר השנה השנייה של ההתערבות- החניכים תפשו את שתיית האלכוהול כפחות טובה - המגמה בקבוצת ההתערבות אינה מובהקת.

תרשים 12: ממוצע עמדות לאורך תקופת המחקר בקבוצת ההתערבות (n=52) והביקורת (n=119) – שכבת י"ב

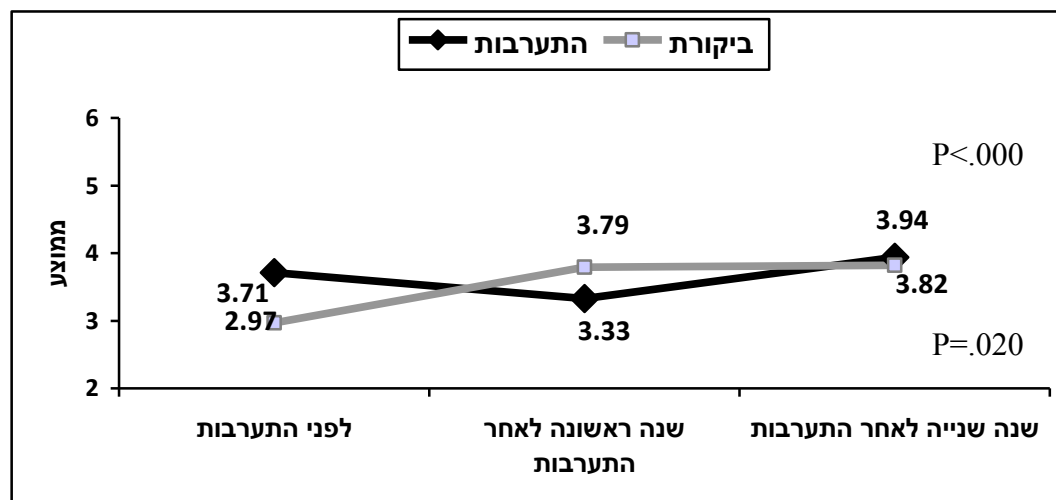
בבחינת ההבדלים בנורמות בתקופה שלפני ההתערבות בין קבוצת ההתערבות לקבוצת הביקורת נמצא כי ממוצע נורמות היה גבוה יותר בקרב חניכים בקבוצת ההתערבות לעומת קבוצת הביקורת (4.79 לעומת 3.89 בהתאמה $t_{(439)} = 6.22$, $p < .001$). המשמעות היא שבשלב שלפני ההתערבות חניכים בקבוצת ההתערבות החזיקו בדעות כי שתיית אלכוהול הינה התנהגות מקובלת ומצופה חברתית במידה רבה יותר בהשוואה לחניכים בקבוצת הביקורת. בשנה הראשונה נראה כי הפער בעמדות הצטמצם ולא נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות. אך בשנה השנייה עדין קיים הבדל מובהק והמגמה נותרה כפי שהחלה בתקופה שלפני ההתערבות כך שחניכים בקבוצת ההתערבות דווחו על נורמות חיוביות יותר בהתייחס לשתיית אלכוהול (התנהגות מקובלת ומצופה חברתית) בהשוואה לקבוצת הביקורת (4.86 לעומת 4.67 בהתאמה $t_{(576)} = 2.12$, $p = .034$).

תרשים 13: ממוצע נורמות לאורך תקופת המחקר בקבוצת ההתערבות (n=224) והביקורת (n=658)

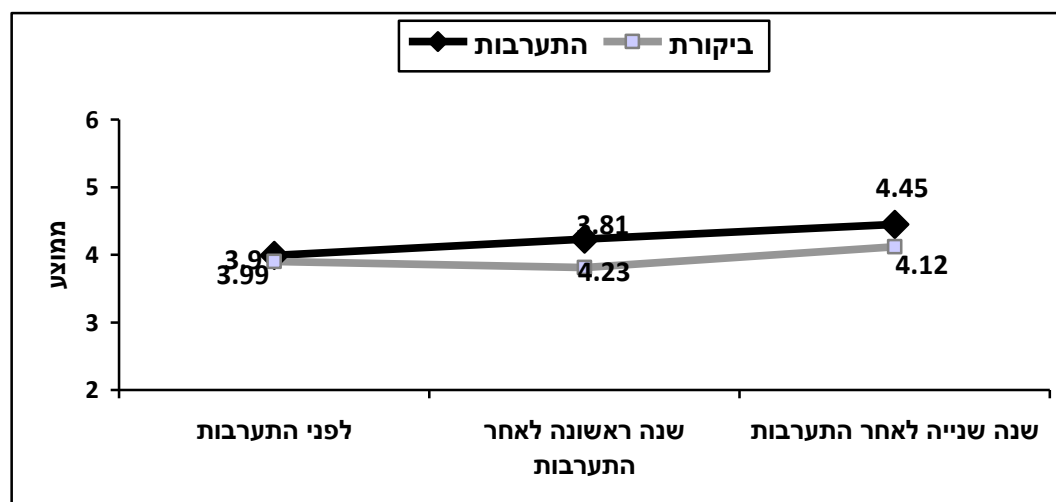
המגמה בנורמות לאורך תקופת המחקר נבדקה גם לפי כל שכבת גיל בנפרד (תרשימים 14-16). בשכבת י', נראה כי בקבוצת ההתערבות חלה עליה בנורמות המקדמות שתיית אלכוהול בין השנייה הראשונה לשנה השנייה להתערבות (ההבדל מובהק סטטיסטי). מגמה זאת נצפתה גם בקבוצת הביקורת - עליה לאורך תקופת המחקר בנורמות המקדמות שתיית אלכוהול (ההבדל מובהק סטטיסטי), יש לשים לב שזו השוואה בין כיתות י' שונות והגרף מיצג את מגמת הנורמות לאורך השנים בכל שכבת גיל.

תרשים 14: ממוצע נורמות לאורך תקופת המחקר בקבוצת ההתערבות (n=114) והביקורת (n=335) – שכבת י'

בשכבת י"א, למרות שנצפתה מגמת עליה בנורמות המקדמות שתיית אלכוהול לאורך תקופת המחקר הן בקבוצת הביקורת והן בקבוצת המחקר, ההבדל לאורך התקופות אינו מובהק סטטיסטית. גם לאחר חלוקה לבנים ובנות (בקבוצת הביקורת) עדיין לא נמצא בנורמות לאורך תקופת המחקר (בנים: 4.00, 3.73 ו- 4.01 בהתאמה $F(2,123)=1.08$ $p=.343$ בנות: 3.84, 3.83 ו- 4.17 בהתאמה $F(2,195)=2.62$ $p=.075$).

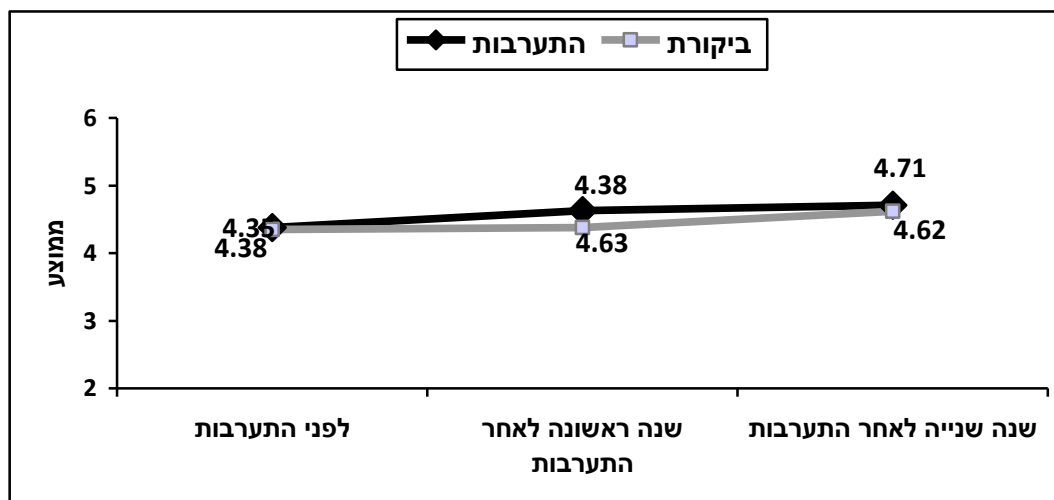
תרשים 15: ממוצע נורמות לאורך תקופת המחקר בקבוצת ההתערבות (n=58) והביקורת (n=204) – שכבת י"א

בשכבת י"ב, (בדומה לנמצא בשכבת י"א), למרות שנצפתה מגמת עליה קלה בנורמות המקדמות שתיית אלכוהול לאורך תקופת המחקר הן בקבוצת הביקורת והן בקבוצת המחקר, ההבדל לאורך התקופות אינו מובהק סטטיסטית. גם לאחר חלוקה לבנים ובנות (בקבוצת הביקורת) עדיין לא נמצא בנורמות לאורך תקופת המחקר (בנים: 4.29, 4.54 ו- 4.54 בהתאמה $F(2,58)=3.37$ בנות: 4.28, 4.66 ו- 4.42 בהתאמה $F(2,120)=1.67$ $p=.193$).

תרשים 16: ממוצע נורמות לאורך תקופת המחקר בקבוצת ההתערבות (n=52) והביקורת
(n=119) – שכבת י"ב

ביצוע השוואה לפי עוקבה לאורך תקופת המחקר

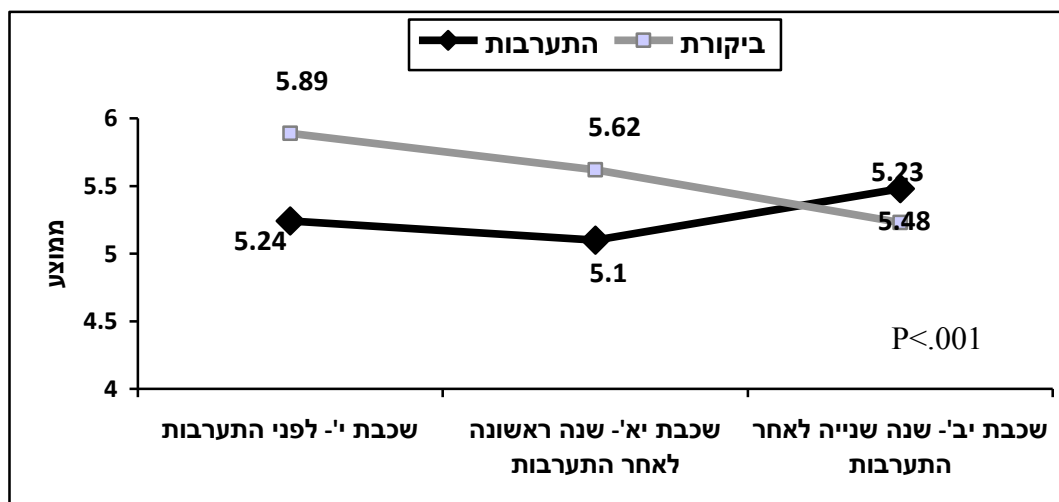
בניתוח זה נכללו רק חניכים שהיו בשכבת י' בתקופה שלפני ההתערבות, לאחר מכן חניכים שהיו בשכבת י"א בשנה הראשונה לאחר ההתערבות וחניכים שהיו בשכבת י"ב בשנה השנייה לאחר ההתערבות, זוהי עוקבה של קבוצת בני נוער המתבגרת לאורך תקופת המחקר. טבלה מספר 10 מתארת את התפלגות החניכים לפי קבוצת התערבות וביקורת.

טבלה 10: תיאור משתתפי העוקבה

קבוצת התערבות		קבוצת ביקורת		
N	%	N	%	
61	52.1	167	49.4	שכבת י' לפני התערבות
35	29.9	105	31.1	שכבת י"א שנה לאחר ההתערבות
21	18.0	66	19.5	שכבת י"ב שנה שנייה לאחר ההתערבות
117	100	338	100	סה"כ

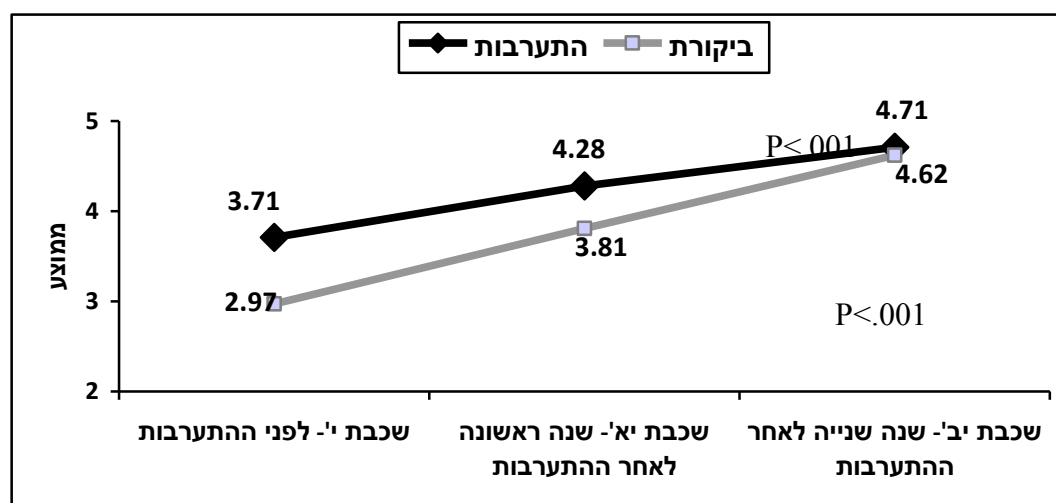
לצורך בדיקת השוני בעמדות ונורמות לאורך תקופת המחקר בין הקבוצות השונות בוצע מבחן ANOVA לכל קבוצת התערבות בנפרד. התוצאות מוצגות בתרשימים 17 ו-18. מבחינת עמדות ניכר כי לא נמצא הבדל מובהק בעמדות כלפי שתיית אלכוהול בקרב חניכים קבוצת ההתערבות לאורך תקופת המחקר, אך בקרב חניכים בקבוצת הביקורת קיימת ירידה בציון עמדות לאורך תקופת המחקר - המשמעות היא שבקבוצת הביקורת לאורך תקופת המחקר החניכים החזיקו בדעות חיוביות יותר ביחס לשתיית משקאות אלכוהול (ההבדל מובהק סטטיסטי $p < .001$, $F_{(2,335)} = 16.35$).

תרשים 17: ממוצע עמדות לאורך תקופת המחקר בקבוצת ההתערבות (n=117) והביקורת (n=338)

בבדיקת הנורמות של החניכים לאורך תקופת המחקר נראה כי בשתי הקבוצות (התערבות וביקורת) חלה עליה מובהקת בציון נורמות. המשמעות היא שבשתי קבוצות המחקר לאורך תקופת המחקר החניכים החזיקו בנורמות המעודדות שתיית אלכוהול ונורמות אלו אף התגברו באופן מובהק ($F_{(2,335)}=62.4$ $p<.001$; $F_{(2,114)}=10.12$ $p<.001$), אך בסך הכל אין הבדל בין הקבוצות בסוף התקופה.

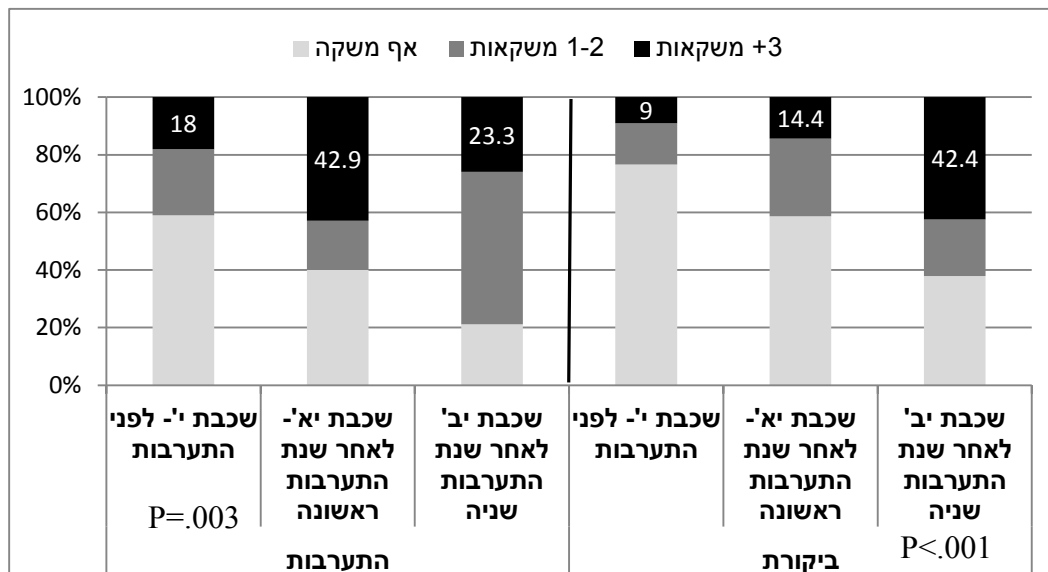
תרשים 18: ממוצע נורמות לאורך תקופת המחקר בקבוצת ההתערבות (n=117) והביקורת (n=338)

בהשוואת דפוסי התנהגות שונים ניתן לראות כי לאורך תקופת המחקר חלה עליה באחוז החניכים שדווחו על שתיית אלכוהול מעל 3 משקאות בשנה הראשונה לאחר ההתערבות אך בשנה השנייה לאחר ההתערבות חלה ירידה משמעותית (מ 42.9% ל 23.3% $\chi^2(df=2)=19.82$).

($p=.003$). לעומת זאת בקבוצת הביקורת נצפתה מגמת עליה עקבית לאורך תקופת המחקר באחוז החניכים שדווחו כי הם שותים למעלה מ-3 משקאות אלכוהול ($\chi^2 (df=2)=48.96$) ($p<.001$). כפי שניתן לראות, ההבדלים בין התקופות בכל אחת מהקבוצות מובהקים סטטיסטית. לסיכום ניתן לומר שבתחילת המחקר בקבוצת ההתערבות יותר בני נוער שתו יותר מ-3 משקאות אלכוהוליים אך בסוף תקופת המחקר כיוון זה התהפך ובקבוצת הביקורת שתו יותר בני נוער 3-משקאות או יותר.

תרשים 19: תדירות שתיית אלכוהול בקבוצת התערבות והביקורת לאורך שלבי המחקר

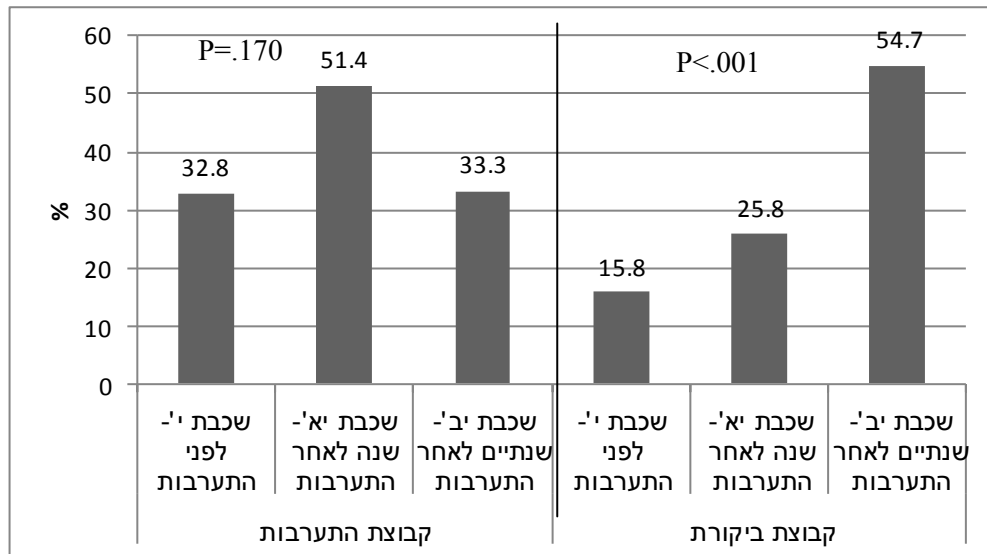

מבוסס על תוצאת מבחן chi square

לפי תרשים מספר 20 הבוחן את ההבדל לאורך תקופת המחקר בתדירות שתיית אלכוהול של 5 מנות או יותר נראה כי לא קיים שינוי בקבוצת ההתערבות, אך בקבוצת הביקורת קיימת עליה עקבית ומובהקת לאורך תקופת המחקר באחוז המדווחים כי שתו אלכוהול בכמות של למעלה מ-5 מנות בחודש האחרון (מ 16% ל 26% ו-55% $\chi^2 (df=2)=36.01$, $p<.001$).

תרשים 20: שתיית 5 מנות אלכוהול או יותר תוך מספר שעות בחודש האחרון בקבוצת התערבות

והביקורת לאורך שלבי המחקר

מבוסס על תוצאת מבחן chi square

7. סיכום ממצאי המחקר

מטרת מחקר זה הייתה לבחון האם המערך ההוליסטי, אותו מקדמת תנועת הצופים, הכולל גיבוש מסר תנועתי אחיד "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!", ופיתוח חוברת סדנאות להתמודדות עם שתיית אלכוהול בקרב בני נוער בכיתות י'-י"ב הוביל לשינוי עמדותיהם של בני הנוער בנוגע לשתיית אלכוהול, לשינוי הנורמות הסובייקטיביות בקרבם ביחס להתנהגות זו, ולשינוי התנהגויות השתייה בקרבם. המחקר נערך לאורך שלוש שנים, וכלל בחינה מעמיקה של הנושא בקרב מספר אוכלוסיית יעד - חניכי השכבה הבוגרת, מרכזי השבטים, צוותי ההנהגות ומדריכי השכבה הבוגרת.

ממצאי המחקר מלמדים, כי בדומה לכלל בני הנוער, סביבת צריכת האלכוהול של חברי השכב"ג הינה בדרך כלל במסיבות, אירועים ומפגשים חברתיים ומהווים כמרכז הבילוי החברתי. האלכוהול מהווה כלי לשחרור מלחצים בין אישיים במפגש החברתי.

לאורך כל איסוף נתוני המחקר שב ועלה הדיסוננס שבין תפקיד בני הנוער כ"צעירים רגילים", ובין תפקידים כבעלי אחריות בתנועת הצופים. רובם המכריע של משתתפי המחקר הסכימו כי אין מקום לשתיית אלכוהול בפעילות צופית. עם זאת, חלקם הגדול האמין כי בפעילות שאינה פעילות צופית אין כל מניעה לשתות אלכוהול. לאורך שנות המחקר בלטה ההפרדה בין התפקיד במסגרת הצופים ובין "החיים הפרטיים". בנוסף, רבים מהמדריכים אמרו כי הם רוצים שחניכיהם ירגישו בטוחים איתם, כמו "אחים בוגרים", ולכן חשוב להם להעביר את המסר שאם בני הנוער שתו אלכוהול והסתבכו ניתן תמיד לפנות אליהם, המדריכים הבוגרים, לעזרה. מסיבה זו, הם סיפרו כי הם מרגישים שמסר חד משמעני לפיו "אתה לא צריך את זה!" רק תרחיק אותם מבני הנוער ותהפוך אותם ל"לא רלוונטיים" בעת צרה. נקודה זו משתלבת עם עמדת רבים משכירי התנועה, המאמינים כי המסר "מנותק מהשטח", וכי אינו מתאים לעולמם של הצעירים.

רבים מהם אמרו כי התחושה היא של "מסרים סמויים, סותרים ולא ברורים". בנוסף, המטרות לטענתם אינן ריאליות, מכיוון שהן מציבות רף גבוה לפיו בני הנוער אינם "צריכים" אלכוהול לשם העלאת ביטחונם העצמי, על מנת ליהנות ולבלות ועוד. זאת בעוד שבשטח התמונה שונה ובני הנוער רוצים "להיות כמו כולם" ולשתות אלכוהול.

מחקר ההערכה הנוכחי וממצאיו נתונים למספר מגבלות מרכזיות. ראשית, אוכלוסיית ההתערבות ואוכלוסיית הביקורת היו שונות זו מזו כבר בשנת המחקר הראשונה, דבר שהוביל לקושי רב בהשוואה ביניהן. בנוסף, יש לזכור כי שתי הקבוצות מורכבות מחברי תנועת הצופים, ולכן יש לקחת בחשבון כי ההפרדה לקבוצת התערבות וקבוצת ביקורת אינה חד משמעית, וכי כל חברי התנועה מושפעים מאירועים שונים המתרחשים בה. עם זאת, ממצאי המחקר האיכותני והכמותי יחד מעידים על הקושי הרב בהעברת תוכנית מסוג זה בתנועה גדולה כמו תנועת הצופים. המראיינים, בעלי התפקידים בתנועה, מספרים על הקושי הרב בעיסוק אינטנסיבי בנושא האלכוהול, זאת לצד נושאים חשובים אחרים בהם עוסקים (כמו מיניות, שימוש בסמים ועוד), ולצד התכנים "השגרתיים" בהם עוסקת תנועת הצופים, ולוח השנה העמוס בפעילויות "שגרה". בהתאם לכך, ממצאי המחקר הכמותי לא מעידים על שינוי גדול אליו הובילה ההשתתפות בתוכנית ההתערבות, אלא על שינוי קטן שיכול להעיד במקרה הטוב על בלימת המגמה השלילית, ולא על שינוי חיובי מובהק.

ממצאים המחקר הארכיטקטוני:

- ממצאי המחקר האיכותניים מלמדים כי שיטות הפעולה בהתמודדות עם נושא האלכוהול הן יותר פורמאליות ברמת ההנהגה, כלומר, ההתמודדות עם הנושא והעברת המסר של התנועה נעשית בישיבות מרכזים, ימי עיון ובשיחות חניכה עם המרכזים, ופחות כתוכנית, המועברת לחניכי השכב"ג.
- מניתוח הממצאים עולה, כי חוברת ההדרכה שקיבל הצוות להעביר ולהדריך באמצעותה אינה נמצאת בראש סדר העדיפויות. המסר שהועבר למדריכים הוא כי הבחירה האם להשתמש בחוברת הסדנאות היא וולונטרית, ולפיכך הם יכולים להחליט האם להשתמש בה ובאיזו מידה.
- נראה כי המסר "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!" אינו מועבר בצורה המושלמת לבני הנוער, וכי לעיתים הוא נתפס כגבוה וכמרוחק. גם בני הנוער וגם הצוות הבוגר העלו תהיות לגבי התאמת המסר לבני הנוער.
- בעוד שבקבוצת ההתערבות, שעברה את תוכנית ההתערבות האינטנסיבית (שכללה בנוסף גם פעילות משותפת עם מכון "יסודות") לא חל שינוי משמעותי בכמות המשקאות האלכוהוליים שצרכו בני הנוער במהלך תקופת המחקר, בקבוצת הביקורת חלה עליה משמעותית ומובהקת בכמות המשקאות האלכוהוליים לאורך תקופת המחקר. לפיכך, יתכן שהשתתפות בתוכנית ההתערבות מנעה עליה בשתיית מספר גבוה של משקאות אלכוהוליים בשבועיים האחרונים בקרב בני הנוער, כפי שהתרחש בקבוצת הביקורת.

7.1 המלצות עתידיות :

ראשית, ניכר כי תוכנית התערבות למניעת שתיית אלכוהול צריכה להתחיל בגיל צעיר יותר. בני הנוער בכיתה י' כבר בעלי עמדות ונורמות מגובשות, ולפיכך ניכר כי תהליך השינוי בקרבם קשה הרבה יותר. המחשבה מאחורי התחלת התוכנית מהבוגרים לצעירים, מהמדריכים לחניכים, הינה מחשבה הגיונית, אך נראה כי בנושא חברתי כה מורכב כמו אלכוהול יש להתחיל בגילאים צעירים יותר, בהם הלחץ החברתי לשתייה נמוך הרבה יותר.

על פי ממצאי המחקר הנוכחי נראה, כי פנייה ל"אוכלוסייה בסיכון", צעירים בגילאי 16-18 היא בבחינת "מעט מידי, מאוחר מידי", וכי יש לחשוב על פתרונות אוניברסאליים לשילוב ערכים אלו בתוך תוכניות ההדרכה לשכבות הצעירות בתנועה.

8 רשימת מקורות

- אזרחי, י., רוזינר, א., יבלברג, י., אדס-רצון, ג., עובדיה, נ. ומשה, ט. (2007). מחקר הערכה אודות התכנית למניעת שימוש במסים "למוח אין חלקי חילוף (חלק א')". דוח מחקר עבור משרד החינוך והרשות הלאומית למלחמה בסמים ואלכוהול.
- בוניאל נסים, מ. (2012). סקירה מדעית בנושא תכניות התערבות למניעת שימוש בסמים ובאלכוהול בקרב ילדים ונוער. הרשות הלאומית למלחמה בסמים ואלכוהול.
- בר-המבורגר, ר., אזרחי, י., רוזינר, א. ונירל, ר. (2009). השימוש בחומרים פסיכו אקטיביים בקרב תושבי מדינת ישראל 2009 : מחקר אפידמיולוגי VII. ירושלים : הרשות הלאומית למלחמה בסמים ובאלכוהול.
- בר-המבורגר, ר., עזאזה, פ. ואבו-עסבה, ח. (2009). השימוש בחומרים פסיכו אקטיביים בקרב מבוגרים ערבים בישראל – 2008. ירושלים : הרשות למלחמה בסמים.
- הראל-פיש, י. ועמיתיו. (2011). נוער בישראל : בריאות, רווחה נפשית וחברתית, ודפוסי התנהגויות סיכון. סיכום ממצאי המחקר הארצי השישי (2010-11), ניתוח מגמות בין השנים 1994-2011 והשוואה בינלאומית. רמת גן : אוניברסיטת בר-אילן.
- הראל-פיש, י., קורן, ל., פוגל-גריןולד, ח., בן-דוד, י., נווה, ש. (2006). נוער בישראל : בריאות, רווחה נפשית וחברתית, ודפוסי התנהגויות סיכון. סיכום ממצאי המחקר הארצי החמישי (2006) וניתוח מגמות בין השנים 1994-2006. רמת גן : אוניברסיטת בר-אילן, המחלקה לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה.
- הרשות למלחמה בסמים ואלכוהול. דו"ח סיכום לשנת 2010. עריכה : איריס יוגב.
- לקט, ר. (2002). "תוכנית עמיתים" במסגרת תוכנית המניעה בנושאי : טבק, אלכוהול וסמים במערכת החינוך. סמים דגש : עיתון הרשות למלחמה בסמים, 6.
- לקט, ר. וקרמניצר, נ. (2006). מחשיבה לעשייה : עמיתים כמנהיגי דעה בנושא טבק, אלכוהול וסמים (לגילאי 12-17). משרד החינוך התרבות והספורט.
- לקט, ר. וליפצינגר, ע. (2005). למוח אין חלקי חילוף : תכנית מניעה לכיתות ח'–ט' בנושא סמים. משרד החינוך, התרבות והספורט.
- פלס, ד. (2011). גדולים ולא שותים : מניעת שימוש לרעה באלכוהול בבתי ספר יסודיים. הרשות הלאומית למלחמה בסמים ובאלכוהול.

Ali, M. M., & Dwyer, D. S. (2010). Social network effects in alcohol consumption among adolescents. *Addictive behaviors*, 35(4), 337-342.

Ajzen, I. (1988). *Attitudes, personality and behavior*. Milton Keynes: Open University Press.

- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*.
- Baliunas, D., Rehm, J., Irving, H., & Shuper, P. (2010). Alcohol consumption and risk of incident human immunodeficiency virus infection: a meta-analysis. *International journal of public health*, 55(3), 159-166.
- Boden, J. M. & Fergusson, D. M. (2011). Alcohol and depression. *Addiction*, 106, 906–914.
- Boden, J. M., & Fergusson, D. M. (2011). *The short and long term consequences of adolescent alcohol use. Young people and alcohol: impact, policy, prevention and treatment*. Chichester: Wiley-Blackwell, 32–46.
- Botvin, G. J. (2004). Advancing prevention science and practice: Challenges, critical issues, and future directions. *Prevention Science*, 5(1), 69-72.
- Brooks-Russell, A., Simons-Morton, B., Haynie, D., Farhat, T., & Wang, J. (2013). Longitudinal relationship between drinking with peers, descriptive norms, and adolescent alcohol use. *Prevention Science*, 1-9.
- Crego, A., Rodriguez-Holguín, S., Parada, M., Mota, N., Corral, M., & Cadaveira, F. (2010). Reduced anterior prefrontal cortex activation in young binge drinkers during a visual working memory task. *Drug and alcohol dependence*, 109(1), 45-56.
- Centers for Disease Control and prevention (CDC). (2000). Youth Risk Behavior Surveillance- United States. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 49, 1-94.
- Centers for Disease Control and prevention (CDC). (2008). Youth Risk Behavior Surveillance- United States, 2007. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 57, 1-35.
- Cherpitel, C. J. (2014). Focus on: the Burden of Alcohol use—trauma and Emergency outcomes. *Alcohol research: current reviews*, 35(2), 150.
- Collins, R. L., Ellickson, P. L., McCaffrey, D., & Hambarsoomians, K. (2007). Early adolescent exposure to alcohol advertising and its relationship to underage drinking. *Journal of adolescent health*, 40(6), 527-534.

- Cook, P. A., Harkins, C., Morleo, M., et al. (2010). Contributions of Alcohol Use to Teenage Pregnancy and Sexually Transmitted Infection Rates. Liverpool: Liverpool John Moores University.
- Cooke, R., Sniehotta, F., & Schüz, B. (2007). Predicting binge-drinking behavior using an extended TPB: Examining the impact of anticipated regret and descriptive norms. *Alcohol and Alcoholism*, 42, 84–91.
- Cullum, J., Armeli, S., & Tennen, H. (2010). Drinking norm–behavior association over time using retrospective and daily measures. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 71, 769–777.
- Currie, C., Gabhainn, S. N., & Godeau, E. (2009). The Health Behaviour in School-aged Children: WHO Collaborative Cross-National (HBSC) study: origins, concept, history and development 1982–2008. *International Journal of Public Health*, 54(2), 131-139.
- Dick, D. M., Pagan, J. L., Viken, R., Purcell, S., Kaprio, J., Pulkkinen, L., & Rose, R. J. (2007). Changing environmental influences on substance use across development. *Twin Research and Human Genetics*, 10(02), 315-326.
- Dodge, T.L., & Jaccard, J.J. (2006). The effect of high school sports participation on the use of performance-enhancing substances in young adulthood. *Journal of Adolescent Health*, 39, 367-373.
- Donaldson, L. (2009). Guidance on the consumption of Alcohol by children and young people. Department of Health. Retrieved: 28/12/14, from: <http://www.dh.gov.uk/en/Publicationsandstatistics/Publications/PublicationsPolicyAndGuidance/DH110258>.
- Donath, C., Gräbel, E., Baier, D., Pfeiffer, C., Karagülle, D., Bleich, S., & Hillemacher, T. (2011). Alcohol consumption and binge drinking in adolescents: comparison of different migration backgrounds and rural vs. urban residence-a representative study. *BMC public health*, 11(1), 84.
- Ellickson, P. L., Tucker, J. S., & Klein, D. J. (2003). Ten-year prospective study of public health problems associated with early drinking. *Pediatrics*, 111(5), 949-955.

Faggiano, F., Vigna-Taglianti, F., Burkhart, G., Bohrn, K., Cuomo, L., Gregori, D., Panella, M., Scatigna, M., Siliquini, R., Varona, L., van der Kreeft, P., Vassara, M., Wiborg, G., Galanti, M. R., & EU-Dap Study Group. (2010). The 35 effectiveness of a school-based substance abuse prevention program: 18- Month follow-up of the EU-Dap cluster randomized controlled trial. *Drug and Alcohol Dependence*, 108, 68-75.

Faggiano, F., Richardson, C., Bohrn, K., Galanti, M. R., & EU-Dap Study Group (2007). A cluster randomized controlled trial of school-based prevention of tobacco, alcohol and drug use: The EU-Dap design and study population. *Preventive Medicine*, 44, 68-75.

Faggiano, F., Vigna-Taglianti, F. D., Versino, E., Zambon, A., Borraccino, A., & Lemma, P. (2005). School-based prevention for illicit drugs' use. *Cochrane Database Syst Rev*, 2.

Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: an introduction to theory and research*. Addison-Wesley Publishing Company.

Fishbein, M., Ajzen, I., & McArdl, J. (1980). Changing the behavior of alcoholics: Effects of persuasive communication. In Ajzen, I., & Fishbein, M. (Eds). *Understanding attitudes and predicting social behavior*, 217-242. Englewood cliffs, NJ: Prentice Hall.

Fisher, L.B., Miles, I.W., Austin, S.B., Camargo, C.A., Colditz, G.A. (2007). Predictors of initiation of alcohol use among US adolescents: findings from a prospective cohort study. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 161, 959-966.

Foster, S. E., Vaughan, R. D., Foster, W. H., & Califano Jr, J. A. (2003). Alcohol consumption and expenditures for underage drinking and adult excessive drinking. *Jama*, 289(8), 989-995.

Fuller, E. (2011). *Smoking, drinking and drug use among young people in England in 2011*. Health and Social Care Information Centre.

Hanson, M. D., & Chen, E. (2007). Socioeconomic status and health behaviors in adolescence: a review of the literature. *Journal of behavioral medicine*, 30(3), 263-285.

- Hecht, M. L., Graham, J. W., & Elek, E. (2006). The drug resistance strategies intervention: Program effects on substance use. *Health Communication*, 20(3), 267-276.
- Higgins, G.E., & Marcum, C.D. (2005). Can the theory of planned behavior mediate the effects of low self-control on alcohol use? *College Student Journal*, 39, 90-103.
- Hingson, R., & White, A. (2014). New research findings since the 2007 Surgeon General's Call to Action to Prevent and Reduce Underage Drinking: A review. *Journal of studies on alcohol and drugs*, 75(1), 158.
- Hingson, R. W., Edwards, E. M., Heeren, T., & Rosenbloom, D. (2009). Age of drinking onset and injuries, motor vehicle crashes, and physical fights after drinking and when not drinking. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 33(5), 783-790.
- Johnston, L.D., O'Malley, P.M., Bachman, J.G., Schulenberg, J.E., 2011. *Monitoring the Future National Results on Adolescent Drug Use: Overview of Key Findings, 2010* (NIH Publication No. 10-7583), National Institute on Drug Abuse, Bethesda, MD.
- Johnston, L.D., O'Malley, P.M., Bachman, J.G. & Schulenberg, J.E. (2007). *Monitoring the future national results on adolescent drug use: overview of key findings, 2006*. Bethesda, MD: National Institute on Drug Abuse.
- Kelly, A. B., O'Flaherty, M., Toumbourou, J. W., Connor, J. P., Hemphill, S. A. and Catalano, R. F. (2011), Gender differences in the impact of families on alcohol use: a lagged longitudinal study of early adolescents. *Addiction*, 106, 1427–1436.
- Komro, K. A., Tobler, A. L., Maldonado-Molina, M. M., & Perry, C. L. (2010). Effects of alcohol use initiation patterns on high-risk behaviors among urban, low-income, young adolescents. *Prevention Science*, 11(1), 14-23.
- Kuntsche, E., Rossow, I., Simons-Morton, B., Bogt, T. T., Kokkevi, A. and Godeau, E. (2013), Not Early Drinking but Early Drunkenness Is a Risk Factor for Problem Behaviors Among Adolescents from 38 European and North American Countries. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 37, 308–314.

- Lee, J. O., Hill, K. G., Guttmanova, K., Bailey, J. A., Hartigan, L. A., Hawkins, J. D., & Catalano, R. F. (2012). The effects of general and alcohol-specific peer factors in adolescence on trajectories of alcohol abuse disorder symptoms from 21 to 33 years. *Drug and alcohol dependence*, 121(3), 213-219.
- Licanin, I., & Redžić, A. (2005). Alcohol abuse and risk behavior among adolescents in larger cities in Bosnia and Herzegovina. *Medicinski arhiv*, 59(3), 164-167.
- Longshore, D., Ellickson, P. L., McCaffrey, D. F., & Clair, P. A. S. (2007). School-based drug prevention among at-risk adolescents: Effects of ALERT plus. *Health Education & Behavior*, 34(4), 651-668.
- Luthar, S. S., & Latendresse, S. J. (2005). Children of the affluent: Challenges to well-being. *Psychosomatic Medicine*, 14, 49–53.
- MacArthur, G. J., Smith, M. C., Melotti, R., Heron, J., Macleod, J., Hickman, M., et al. (2012). Patterns of alcohol use and multiple risk behaviour by gender during early and late adolescence: the ALSPAC cohort. *Journal of public health*, 34(suppl 1), i20-i30.
- Mallett, K. A., Varvil-Weld, L., Borsari, B., Read, J. P., Neighbors, C. and White, H. R. (2013). An Update of Research Examining College Student Alcohol-Related Consequences: New Perspectives and Implications for Interventions. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 37, 709–716.
- Melotti, R., Heron, J., Hickman, M., Macleod, J., Araya, R., & Lewis, G. (2011). Adolescent alcohol and tobacco use and early socioeconomic position: the ALSPAC birth cohort. *Pediatrics*, 127(4), e948-e955.
- Murgraff, V., Abraham, C., & McDermott, M. (2007). Reducing Friday alcohol consumption among moderate, women drinkers: Evaluation of a brief evidence based intervention. *Alcohol and Alcoholism*, 42, 37–41.
- National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism (NIAAA). (2004–2005). Alcohol and Development in Youth- A Multidisciplinary Overview Alcohol. *Alcohol Research & Health*, 28, 107–8.

- Nelson, D. E., Jarman, D. W., Rehm, J., Greenfield, T. K., Rey, G., Kerr, W. C., ... & Naimi, T. S. (2013). Alcohol-attributable cancer deaths and years of potential life lost in the United States. *American journal of public health*, 103(4), 641-648.
- Neumark, Y.D., Rahav, G., & Jaffe, D.H. (2003). Socio-economic status and binge drinking in Israel. *Drug and Alcohol Dependence*, 69, 15-21.
- Norman, P. (2011). The theory of planned behavior and binge drinking among undergraduate students: Assessing the impact of habit strength. *Addictive behaviors*, 36(5), 502-507.
- Office of the Surgeon General. (2006). Surgeon General's Call to Action on Preventing Underage Drinking. Washington, DC: Office of the Surgeon General.
- Pagan, J.L., Rose, R.J., Viken, R.J., Pulkkinen, L., Kaprio, J., & Dick, D.M. (2006). Genetic and environmental influences on stages of alcohol use across adolescence and into young adulthood. *Behavior Genetics*, 36, 483-497.
- Perry, C.L., Williams, C.L., Komro, K.A., Veblen-Mortenson, S., Stigler, M.H., Munson, K.A., Farbakhsh, K., Jones, R.M., & Forster, J.L. (2002). Project Northland: long-term outcomes of community action to reduce adolescent alcohol use. *Health Education Research*, 17, 117-132.
- Pillai, A., Nayak, M. B., Greenfield, T. K., Bond, J. C., Hasin, D. S., & Patel, V. (2014). Adolescent drinking onset and its adult consequences among men: a population based study from India. *Journal of epidemiology and community health*, jech-2014.
- Roberts, C., Currie, C., Samdal, O., Currie, D., Smith, R., & Maes, L. (2007). Measuring the health and health behaviors of adolescents through cross-national survey research: recent developments in the Health Behavior in School-aged Children (HBSC) study. *Journal of Public Health*, 15(3), 179-186.
- Roerecke, M., & Rehm, J. (2012). Alcohol intake revisited: risks and benefits. *Current atherosclerosis reports*, 14(6), 556-562.
- Shortt, A. L., Hutchinson, D. M., Chapman, R. & Toumbourou, J. W. (2007). Family, school, peer and individual influences on early adolescent alcohol use: fi

- rst-year impact of the Resilient Families programme. *Drugs & Alcohol Review*, 26, 625– 634.
- Seljamo, S., Aromaa, M., Koivusilta, L., Rautava, P., Sourander, A., Helenius, H., & Sillanpää, M. (2006). Alcohol use in families: a 15-year prospective follow-up study. *Addiction*, 101(7), 984-992.
- Spijkerman, R., Van den Eijnden, R. J., Overbeek, G., & Engels, R. C. (2007). The impact of peer and parental norms and behavior on adolescent drinking: The role of drinker prototypes. *Psychology and health*, 22(1), 7-29.
- Spoth, R. L., & Greenberg, M. T. (2005). Toward a comprehensive strategy for effective practitioner–scientist partnerships and larger-scale community health and well-being. *American journal of community psychology*, 35(3-4), 107-126.
- Spoth, R., Greenberg, M., & Turrisi, R. (2008). Preventive interventions addressing underage drinking: state of the evidence and steps toward public health impact. *Pediatrics*, 121(Supplement 4), S311-S336.
- Teesson, M., Newton, N. C., & Barrett, E. L. (2012). Australian school-based prevention programs for alcohol and other drugs: A systematic review. *Drug and Alcohol Review*, 31(6), 731-736.
- Terry, D.J., Gallois, C., & McCamish, M. (1993). *The theory of reasoned action*. Pergamon Press.
- Townshend, J.M. & Duka, T. (2005). Binge drinking, cognitive performance and mood in a population of young social drinkers. *Alcohol Clinical and Experimental*, 29, 317-325.
- Van der Vorst, H. & Engels, R. (2006). Parental attachment, parental control, and early development of alcohol use: a longitudinal study. *Psychology of Addictive Behaviors*, 20, 107-116.
- van der Zwaluw, C. S., Scholte, R. H., Vermulst, A. A., Buitelaar, J. K., Verkes, R. J., & Engels, R. C. (2008). Parental problem drinking, parenting, and adolescent alcohol use. *Journal of behavioral medicine*, 31(3), 189-200.

Werch, C. E., Moore, M. M., DiClemente, C. C., Owen, D. M., Carlson, J. M., & Jobli, E. (2005). Single vs. multiple drug prevention: is more always better?: a pilot study. *Substance use & misuse*, 40(8), 1085-1101.

World Health Organization [WHO]. (2007). Evidence-based strategies and interventions to reduce alcohol related harm. Geneva, Switzerland: WHO.

Windle, M. (2003). Alcohol Use Among Adolescents and Young Adults. *Alcohol Research & Health*, 27, 79-85.

Winqvist, S., Jokelainen, J., Luukinen, H., & Hillbom, M. (2006). Adolescents' drinking habits predict later occurrence of traumatic brain injury: 35-year-follow-up of the northern Finland 1966 birth cohort. *Journal of Adolescent Health*, 39, 1-7.

Witt, E. (2010). Research on alcohol and adolescent brain development: opportunities and future directions. *Alcohol*, 44(1), 119–124.

Wittchen, H. U., Behrendt, S., Höfler, M., Perkonigg, A., Lieb, R., Bühringer, G., & Beesdo, K. (2008). What are the high risk periods for incident substance use and transitions to abuse and dependence? Implications for early intervention and prevention. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 17(S1), S16-S29.

9. נספחים

נספח 1 : תרשים ארגוני של תנועת הצופים

נספח 2. שאלון המחקר

שם ההנהגה: _____ שם השבט: _____

משתתפים יקרים,
לפניכם שאלון, המהווה חלק מעבודת מחקר בבריאות הציבור.
השאלון הינו אנונימי (ללא פרטים מזהים) והמידע שיימסר ישמש לצרכי מחקר בלבד, ולא יועבר
בשום תנאי לגורם אחר.
מטעמי נוחות, השאלות מנוסחות בלשון זכר, אך פונות לשני המינים.
תודה על שיתוף הפעולה,
פרופ' אורנה בראון-אפל
בית הספר לבריאות הציבור
אוניברסיטת חיפה

אנא ענה על השאלות הבאות על ידי הקפת המספר שמתאר בצורה הטובה ביותר את דעתך.
דוגמאות :

לדעתי, חשוב לבצע פעילות גופנית לפחות שלוש פעמים בשבוע (אם התשובה היא מסכים מאוד)

מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
(אם התשובה היא לא כל-כך מסכים)

מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל

חלק א'- אנא ענה על השאלות הבאות בכנות ובאופן מלא. אין תשובות נכונות ולא נכונות

1. אני מאמין, כי שתיית אלכוהול יכולה לגרום לנזק בריאותי. מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
2. אני מאמין, כי שתיית אלכוהול יכולה לגרום לכך, שאהיה יותר אלים. מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
3. אני מאמין, כי שתיית אלכוהול יכולה לפגוע ביכולת שלי לבצע פעילויות מוטוריות וקוגניטיביות (קושי בחשיבה הגיונית, קושי בביצוע פעולות יום-יומיות כמו קליעת כדור לסל). מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
4. אני מאמין, כי צריכה ממושכת של אלכוהול, יכולה לגרום לנזק בריאותי לכבד. מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
5. אני מאמין, כי צריכה ממושכת של אלכוהול, יכולה להוביל לאלכוהוליזם (התמכרות לאלכוהול). מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
6. לדעתי, שתיית משקאות אלכוהוליים היא מהנה. מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
7. רוב החברים שלי שותים משקאות אלכוהוליים. מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
8. אני בטוח, כי גם אם חבריי ישתו משקאות אלכוהוליים, אוכל שלא לשתות אם ארצה. מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
9. חבריי מצפים ממני, שאשתה משקאות אלכוהוליים. מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל

10. משפחתי מצפה ממני, שלא אשתה משקאות אלכוהוליים.   מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
11. שתיית אלכוהול עם חבריי תעזור לי להיות יותר "מקובל" בחברה.   מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
12. שתיית אלכוהול עם משפחתי תעזור לי להיות יותר "מקובל" במשפחה.   מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
13. אם אשתה משקאות אלכוהוליים, יהיו לי יותר חברים.   מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
14. שתיית אלכוהול תעזור לי להעלות את הביטחון העצמי שלי.   מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
15. אני מאמין, כי שתיית אלכוהול תגרום לי להרגיש יותר משוחרר ופתוח בקרב חבריי.   מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
16. אני מאמין, כי שתיית אלכוהול תגרום לי להרגיש יותר משוחרר ופתוח בקרב משפחתי.   מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
17. אני מאמין, כי שתיית אלכוהול תגרום לי להרגיש חופשי יותר עם בני המין השני.   מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
18. גם אם חברי שותים משקאות אלכוהוליים, אני יכול לבלות איתם גם בלי לשתות.   מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
19. אם אני רוצה, אני יכול שלא לשתות אלכוהול, למרות שכולם מסביבי שותים.   מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
20. מרבית האנשים, שחשובים לי ואני מעריך את דעתם, חושבים כי מקובל לשתות משקאות אלכוהוליים.   מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל

21. הוריי חושבים, כי עלי להימנע משתיית משקאות אלכוהוליים. מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
22. חבריי הקרובים חושבים, כי עלי להימנע ממשקאות אלכוהוליים. מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל
23. חבריי לקבוצה בצופים חושבים, כי עלי להימנע ממשקאות אלכוהוליים. מסכים מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא מסכים בכלל

24. האם הוריך (או אחד מההורים) שותים משקאות אלכוהוליים בבית? (לא כולל יין לקידוש)

א. אף פעם לא

ב. לעיתים רחוקות

ג. יותר מפעם בחודש

ד. לפחות פעם בשבוע

ה. לא יודע

25. באיזה גיל שתית משקה אלכוהולי לראשונה? (לא כולל קידוש או טקסים דתיים)

א. לפני גיל 12

ב. בגיל 13-15

ג. בגיל 16-18

ד. אחר _____

26. במהלך השבועיים האחרונים, כמה מנות משקה אלכוהולי שתית? (מנת משקה אלכוהולי

כוללת פחית בירה, כוס יין או כוסית משקה חריף כמו קוניאק, ויסקי, וודקה וכו')

א. אף משקה

ב. 1-2 מנות משקה

ג. 3-5 מנות משקה

ד. יותר מחמש מנות משקה אלכוהולי

27. האם אי פעם שתית אלכוהול עד שהשתכרת?

א. לא, אף פעם

ב. כן, פעם אחת

ג. כן, 2-3 פעמים

ד. כן, 4-10 פעמים

ה. כן, יותר מ-10 פעמים

28. כמה מנות משקה אלכוהולי אתה שותה עד שאתה משתכר?

א. אני אף פעם לא משתכר

ב. 1-2 מנות משקה אלכוהולי

ג.) 3-4 מנות משקה אלכוהולי

ד.) 5-7 מנות משקה אלכוהולי

ה.) מעל שבע מנות משקה אלכוהולי

29. באיזו תדירות אתה שותה בדרך כלל משקאות אלכוהוליים? (סמן X במשבצת המתאימה

ביותר)

לעולם לא	פעם בחודש או פחות	פעם בשבועיים	1-3 פעמים בשבוע	כל יום	
					בירה
					יין
					משקה חריף כגון : ויסקי, קוניאק או וודקה
					אחר _____

30. ב-30 הימים האחרונים, אם שתית אלכוהול, בכמה ימים שתית 5 מנות משקה אלכוהולי או

יותר תוך מס' שעות?

א.) מעולם לא שתיתי 5 משקאות אלכוהוליים או יותר תוך מספר שעות

ב.) לא שתיתי 5 משקאות אלכוהוליים או יותר תוך מספר שעות בחודש האחרון

ג.) פעם אחת

ד.) פעמיים

ה.) שלוש פעמים

ו.) ארבע פעמים או יותר

31. כאשר אתה קונה/ משיג אלכוהול, עד כמה קשה לך לעשות זאת? (המוכר אינו מוכר ללא

תעודת זהות ועליך לשלוח מישהו מבוגר, ההורים לא מרשים לך לקחת ואתה מחכה עד שהם

יצאו וכו')

קשה מאוד 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : קל מאוד

32. האם קרו מקרים בהם היית מעורב בקטטות או אירועי אלימות לאחר שתית משקאות

אלכוהוליים?

קרו מקרים רבים 7 : 6 : 5 : 4 : 3 : 2 : 1 : לא קרו מקרים כאלו כלל

33. האם ישנם מקרים בהם אתה שותה אלכוהול יחד עם הורייך? (לא כולל יין לקידוש)

א.) אף פעם לא

ב.) לעיתים רחוקות

ג.) יותר מפעם בחודש

ד.) לפחות פעם בשבוע

34. האם עברת פעילות בנושא אלכוהול במסגרת בית הספר?

א.) לא

ב.) כן, פעילות חד פעמית

א.) כן, היו מספר פעילויות בנושא

נספח 3. פרוטוקול ראיון מדריכי שכבה

שלום רב,

אנו עורכים מחקר על תוכנית ההדרכה "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!" בשיתוף עם הרשות הלאומית למלחמה בסמים ותנועת הצופים. מטרתו של הראיון הנוכחי ללמוד על תפיסותיכם והשקפותיכם, על מנת לייעל את התוכנית ולעצבה באופן המיטבי. חשוב לציין שתשובותיכם יישארו אנונימיות, ולא יעשה שימוש בשמות בניתוח הנתונים. על מנת שנוכל לעבור על הדברים שנאמרו לעומק, אנו מקליטים את הדיון בקבוצה. ההקלטה לא תועבר בשום מקרה לאף גורם, ותישאר בידי החוקרים בלבד.

שתיית אלכוהול

- האם חלק מחוייית הבילוי שלכם היא שתיית אלכוהול?
  - מה זה נותן לכם? איך אתם מרגישים אחרי שתיית אלכוהול?
  - למה לדעתם צעירים שותים אלכוהול?
  - מדוע לדעתכם החברים שלכם שותים אלכוהול?
  - איך נתפס מישוהו שלא שותה אלכוהול בכלל? האם יש הבדל בין בנים ובנות בהקשר הזה?
  - האם חלק מהכיף שלכם כאשר אתם שותים זה להשתכר?
  - האם אתם יודעים את הכמות שמובילה אתכם להשתכר? האם אתם שולטים בזה? באלו סיטואציות אתם מרגישים שאתם רוצים להשתכר?
  - מה דעתכם על שתיית אלכוהול בגיל צעיר? הגיל הממוצע היום להתחלת שתיית אלכוהול בקרב בני נוער הוא 12 שנים. האם זה גיל הגיוני לדעתכם לשתיית אלכוהול?
  - מתי לדעתכם נכון להתנסות בשתיית אלכוהול לראשונה?
- תוכנית ההדרכה "אלכוהול, אתה לא צריך את זה!"
- האם אתם יודעים מהו המסר של תנועת הצופים בנוגע לאלכוהול?
  - האם אתם מרגישים שהייתם חלק מתהליך עיצוב המסר בנוגע לאלכוהול?
  - האם אתם חושבים שהמסר שבחרה תנועת הצופים ריאלי? האם אתם מסכימים איתו? (המסר הוא אלכוהול, אתה לא צריך את זה!- בני נוער אינם צריכים לשתות כלל)
  - האם עברתם פעולות בשנה האחרונה בנושא אלכוהול?
  - אם כן, מה היו המסרים העיקריים בפעולות אלו? מה למדתם מהן? האם אתם מסכימים עם מסרים אלו?
  - האם שינתם את התנהגותכם בנוגע לשתיית אלכוהול בשנה האחרונה? האם אתם שותים יותר/פחות בהשוואה לתחילת השנה? האם אתם משתכרים יותר/פחות? בהשוואה לתחילת השנה?

- האם יש לדעתכם מקום להתעסק עם נושא האלכוהול במסגרת תנועת הצופים? האם תפקידה של תנועת הצופים לדבר על שתיית אלכוהול שלא במסגרת הפעילות הצופית? (בבילוי ביום שישי, באירועים משפחתיים ועוד).
- האם יש אירועים לדעתך במסגרת הצופים שכן צריך לאפשר בהם שתיית אלכוהול?
- האם תפקיד מרכז השבט להתערב כאשר הוא יודע שמתוכנן אירוע שכולל שתיית אלכוהול שלא במסגרת השבט (מדורת ל"ג בעומר, מסיבות פורים וכו')
- האם אתם רואים את עצמכם כמודל לחיקוי לחניכים שלכם או לשכבות הצעירות יותר בשבט בנושא זה?

שתיית אלכוהול

- האם חלק מחוויית הבילוי שלך היא שתיית אלכוהול?
- מה נחשב לדעתך כ"שתיית אלכוהול"? (כוס שלמה, לגימה)
- מה זה נותן לך? איך אתה חש אחרי שאתה שותה אלכוהול?
- מדוע לדעתך החברים שלך שותים אלכוהול?
- איך נתפס מישוהו שלא שותה אלכוהול בכלל? האם יש הבדל בין בנים ובנות בהקשר הזה?
- האם חלק מהכיף שלך כאשר אתה שותה זה להשתכר?
- מתי ואיך אתה מרגיש שאתה משתכר אחרי שתיית אלכוהול? האם אתה יודע את הכמות שמובילה אותך להשתכר? האם אתה שולט בזה? באלו סיטואציות אתה רוצה להשתכר?
- מה דעתך על שתיית אלכוהול בגיל צעיר? הגיל הממוצע היום להתחלת שתיית אלכוהול בקרב בני נוער הוא 12 שנים. האם זה גיל הגיוני לדעתך לשתיית אלכוהול?
- מתי לדעתך נכון להתנסות בשתיית אלכוהול לראשונה?
- האם הנושא רלוונטי להנהגה שלך לדעתך?

תוכנית ההדרכה "אלכוהול, אני לא צריך את זה"

- מה המסר של הצופים בנוגע לאלכוהול?
- מה אתה מרגיש לגבי גיבוש המסר? האם אתה מרגיש שהיית חלק מהתהליך? ספר לי קצת על התהליך.
- האם אתה חושב שהמסר ריאלי? האם אתה מסכים איתו?
- אם לא, מה בכוונתך לעשות בנידון?
- מה לדעתך יהיה ההיקף בו תעסקו בנושא האלכוהול בקרב השכב"ג בהנהגה? האם יהיה לנושא מקום מרכזי לדעתך במהלך השנה?
- האם מתוכננות פעילויות מסוימות בהם יהיה דגש על נושא האלכוהול?
- האם אתה מתכוון לעבור באופן אקטיבי עם המרכזים ועם מדריכי השכב"ג על חוברת ההדרכה בנושא אלכוהול?
- אם כן, כיצד אתה מתכוון לוודא שהחברת אכן תועבר לשכב"ג בשבטים השונים?
- האם אתה מתכנן לתת לנושא האלכוהול מקום במסגרות ובאירועים אחרים בהנהגה? (ישיבות מרכזים, מש"צים, מועצת הנהגה, שיחות חניכה, ישיבות הורים ועוד) באיזה אופן?
- האם יש לדעתך מקום להתעסק עם נושא האלכוהול במסגרת תנועת הצופים? האם תפקידה של תנועת הצופים לדבר על שתיית אלכוהול שלא במסגרת הפעילות הצופית? (בבילוי ביום שישי, באירועים משפחתיים ועוד).
- מה לדעתך תפקידך כצוות הנהגה בעיצוב עמדות חניכי השכב"ג בנושא לאלכוהול?

